

Resultatdialog 2018

Resultatdialog 2018

VR1816
ISBN 978-91-7307-374-5

Swedish Research Council
Vetenskapsrådet
Box 1035
SE-101 38 Stockholm, Sweden

Innehållsförteckning

Förord	9
Preface.....	10
Undervisningstraditioner och lärande	
<i>Jonas Almqvist, Uppsala universitet</i>	11
Ramverk för att studera undervisning och lärande	12
Stora skillnader mellan länderna.....	12
Lärare tillhör inte olika undervisningstraditioner	12
Lärare och forskare i dialog kring didaktiskt dilemma	13
Referenser.....	13
Utbildningsattityder, föräldrars preferenser och skolresultat i ett förändrat utbildningslandskap	
<i>Eva Andersson, Stockholms universitet</i>	16
Betydelsen av familjebakgrund och bostadsområde har ökat	16
Mer konkurrens genom friskolor har inte ökat resultaten.....	17
Det finns viktiga regionala skillnader i synen på utbildning	17
Med många små skolor och storskalig bostadssegregation blandas barn från olika bostadsområden mindre	17
Segregationen ökade 1990–1997 för att minska fram till 2012	18
Allt fler bor i områden där många har mindre utbildning.....	18
Sammansättningen påverkar elevernas resultat	18
Referenser.....	18
Lärares utveckling av ämneskunskap – en studie av yrkeslärares kompetensutveckling inom yrkesämnena	
<i>Per Andersson, Linköpings universitet</i>	20
Aktuella kunskaper inom yrket är centralt.....	20
Viktigt att röra sig över gränserna mellan skola och arbetsliv.....	21
Studiebesök kräver informellt nätverkande	21
Kvinnliga yrkeslärare deltar mer i kompetensutveckling	22
Referenser.....	22
Dåliga betyg eller icke godkänd? Betygsreformer och diskursen om elever som misslyckas i skolan	
<i>Cecilia Arensmeier, Örebro universitet</i>	23
Nya betygssystem återkommande lösning på skolans problem.....	24
Delprojekt I: Skilda problembilder bakom olika system	24
Delprojekt II: Stabil fördelning mellan de betygssteg som gäller.....	24
Delprojekt III: Betygssystemet och den politiska debatten	25
Delprojekt IV: Lärares autonomi har försvagats	25

Nyansera diskussionen om betyg som styrmedel	25
Referenser.....	25
Ingenjörsskap i förändring: kunskaps- och identitetsperspektiv på projektarbete i ingenjörsutbildning	
<i>Maria Berge, Umeå universitet</i>.....	27
Universiteten reproducerar stereotypa mönster kring ålder och kön	27
Fungerar projektarbeten?	28
Skavande ”ingenjörsmaskulinitet”	28
Retoriskt arbete att framställa sig som legitim ingenjör	28
Viktigt belysa kontextualisering av kunskaper utifrån klass och kön.....	29
Kunskap om projektarbetets potential behövs för att utveckla högskoleutbildning	29
Referenser.....	29
Interprofessionellt lärande i simuleringsbaserad utbildning för hälso- och sjukvårdens professioner	
<i>Madeleine Abrandt Dahlgren, Linköpings universitet</i>	31
Träna samarbete med modeller som styrs med datorer.....	31
Lärares återkoppling är avgörande	32
Olika rumsliga arrangemang skapar olika förutsättningar	32
Frågorna påverkar hur deltagarna bedömer sitt agerande	33
Referenser.....	33
Att tolka, konkretisera och leda – en studie av förskollärares förändrade uppdrag	
<i>Anita Eriksson, Högskolan i Borås</i>	35
Delstudie A: Mot en mer hierarkisk struktur i policydokumenten	35
Delstudie B: Förskolecheferna fick huvudansvar för implementeringen	36
Delstudie C: Förskolechefer förväntar sig att förskollärare leder arbetet	36
Förskollärarna talar inte om sig själva som ledare.....	37
Referenser.....	37
Hur påverkar reformer av samhällskunskap ungas medborgarkompetens?	
<i>Joakim Ekman, Södertörns högskola</i>.....	39
Samband öppet klassrumsklimat – ökad medborgarkompetens	39
Vänder oss till lärare i samhällsorienterade ämnen	40
Referenser.....	40
The role of mother tongue instruction for children’s biliteracy development in the early school years – evidence from Somali–Swedish bilinguals	
<i>Natalia Ganuza, Stockholm University</i>	42
The impact of MTI on vocabulary and reading	42
The relationship between reading proficiency and school results	43
The impact of MTI on childrens’ literacy proficiency in Somali and Swedish	43
Positive correlation between Somali reading proficiency and school results	44
MTI is important despite its restricted teaching time	44
Peer-reviewed original articles	45

Educational quality, birth characteristics, scholastic and employment outcomes for two generations of Swedish children	
<i>Anthony Garcy, Arizona State University, formerly Stockholm University</i>	46
High quality pre-school has positive effects on health and mortality	46
Discovered a widespread data quality issue.....	47
Inform school improvement policy.....	47
Reference list	47
Utbildning för delaktighet – att filosofera tillbaka ett ”nytt” liv efter förvärvad hjärnskada	
<i>Åsa Gardelli, Luleå tekniska universitet</i>	49
Behov av utbildningsvetenskaplig forskning.....	49
Saknas tidigare studier	50
Ökad delaktighet, kommunikation och argumentation efter samtalen.....	50
Referenser.....	51
Utvärderingars konsekvenser för skolans praktik – styrning, ansvarsutkrävande och verksamhetsförändring	
<i>Anders Hanberger, Umeå universitet</i>	53
Samma typ av information och samma syfte	53
Beslutsfattare litar mest på skolbesök och informella kanaler.....	54
Kommuner med låga skolresultat invänder inte	54
Praktiknära utvärderingar bäst för att förbättra skolan	54
Skolans aktörer måste känna till utvärderingars konsekvenser	55
Referenser.....	55
Hälsolitteracitet och kunskapsbyggande i informationssamhället	
<i>Anna-Malin Karlsson, Stockholms universitet</i>	57
Läkare vill bli bättre på att kommunicera	57
Kunskapen uttrycks olika beroende på sammanhang	58
Patienterna väljer, tolkar, sätter samman och beskriver.....	58
Nyansera motståndet mot bloggar och forum.....	59
Referenser.....	59
Undervisning och lärande av praktisk och kroppslig kunskap	
<i>David Kronlid, Uppsala universitet</i>	60
Varken kroppspedagogik eller mobilitetsforskning har uppmärksammats.....	60
Redskap för forskare och lärare att förstå sina roller och eleverna.....	61
Lärandet är handgripligt och påtagligt.....	61
Eleverna lär sig olika kroppsformer och relationer till material	61
Referenser.....	62
Betyg och nationella prov i skolår 6 – hur påverkas undervisningen i NO?	
<i>Malena Lidar, Uppsala universitet</i>	63
Motiven: fokus på resultat, sjunkande resultat, globalisering.....	63
Både undervisning och förväntning på elever blev mer specifik	64
Blandade reaktioner i relation till lärares professionella omdöme.....	64
Viktigt med kunskap om undervisningstraditioner i reformarbete	65
Referenser.....	65

Likvärdighet i utbildning

Lars Lindbom, Umeå universitet	66
Standardteorier om jämlikhet fungerar inte på barn	66
Även sammanhang utanför skolan spelar roll.....	67
Likvärdighet måste vara en del av grunden	67
Referenser.....	68

Vilka dörrar kan språk öppna?

Eva Lindgren, Umeå universitet	69
Flerspråkighet viktig för tillväxt, handel och anställningsbarhet.....	69
Mycket tid, kraft och pengar investeras i engelskan.....	70
Läroplanen för sameskolan är motsägelsefull.....	70
Positivt: född sent på året, modersmålsundervisning.....	70
Bidra till utbildnings- och språkpolitik och språkundervisning.....	71
Referenser.....	71

Läsning, tradition och förhandling (LÄST): Läsaktiviteter i svenska klassrum 1967–1969

Anna Hampson Lundh, Högskolan i Borås	73
Nyansera idealbilden av läsande.....	73
Inspelningar av läsundervisning i slutet av 1960-talet.....	74
Informationsläsning i förgrunden, upplevelseläsning belöning	74
Fortsatt fokus på faktafinnande.....	75
Referenser.....	75

Från Paris till PISA – att styra utbildning med internationella jämförelser 1867–2015

Christian Lundahl, Örebro universitet	77
Inget historiskt perspektiv på internationella kunskapsmätningar tidigare	77
Fyra olika faser	77
Svenskt inflytande minskade, PISA tog över	78
Styrningsmekanismerna visar vilka som styr utbildningen	78
Referenser.....	79

Klimatet som utmaning. Studenters lösningar på klimatproblem i ämnena ekonomi, statsvetenskap och juridik

Cecilia Lundholm, Stockholms universitet	80
1. Efter en termin minskar betydelsen av personligt ansvar	80
2. Altruistisk och biosfärisk värdeorientering ger starkare stöd	81
3. Förståelse av sociala dilemman har betydelse	81
4. Tvivlar på att det är vetenskaplig kunskap	81
Tidigare studier har bara handlat om naturvetenskap	82
Mer studier behövs om vad som påverkar	82
Referenser.....	82

Skolad i demokrati? Två skolreformers effekter på politisk jämlikhet

Sven Oskarsson, Uppsala universitet.....	84
Ifrågasatte att utbildning påverkar politiskt deltagande	84
Grundskolan har haft en stark utjämnings effekt	85
När yrkesgymnasiet ändrades röstade fler från resurssvaga hem	85

Realskolorna påverkade det politiska engagemanget	85
Referenser.....	86

Familjerna i det nya utbildningslandskapet. Vägval, tillgångar och strategier 1985–2016

<i>Mikael Palme, Uppsala universitet</i>	87
Störst polarisering i Stockholm.....	87
Andra förutsättningar i glesbygden än i storstaden.....	88
Argument mot etableringen kom för sent	88
Mer akuta frågor överskuggar skolvalet	89
Många beklagar att skolvalet splittrar	89
Referenser	90

Elevers berättelser om betyg och nationella prov i kurs 6

<i>Håkan Löfgren, Linköpings universitet</i>	91
Hårdare tryck på eleverna	91
Eleverna förväntas själva kunna bedöma sina prestationer	92
Stora skillnader på hur mycket skolorna förbereder och tränar eleverna.....	92
Ett snävare ämnesinnehåll	93
Vad gör konkurrens, valfrihet och individualisering med skolan?	93
Referenser.....	93

Skolmatematikens utveckling och reformer av det svenska skolsystemet under 1900-talet. En komparativ historisk studie av förändringar av innehåll, metoder och institutionella förutsättningar

<i>Johan Prytz, Uppsala universitet</i>	95
Styrningen var inte så centraliserad förr	96
De erfarna läroboksförfattarna var inte med i Nya matematiken.....	96
Förutsättningarna för att producera läroböcker ändrades	96
Central styrning i aritmetik höjde elevernas resultat	96
Referenser.....	97

Vad ska en svensk kunna?

<i>Sharon Rider, Uppsala universitet</i>	98
Bildning i princip blir instrumentella mål i praktik	98
Studieresultat och lärandemål står i centrum inom akademien	99
Standardiserad metodundervisning begränsar kritiskt tänkande.....	99
Lärarstudenterna tränas att undervisa om värdegrund	99
Folkhögskolans grundprinciper i konflikt med faktisk styrning.....	100
Bildningsbegreppet har modifierats utifrån behov	100
Viktigt nå ut till lärare och andra praktiker	100
Referenser.....	101
Sharon Rider: Vetenskapliga publikationer på engelska	101
Sharon Rider Vetenskapliga publikationer på svenska:	102
Tove Österman: Vetenskapliga publikationer	102
Michael Gustavsson: Vetenskapliga publikationer	103
Elinor Hållén: Vetenskapliga publikationer	103

Etniska relationer i socialt arbete – en studie av styrdokument, undervisning och studenterfarenheter inom socionomutbildningen

<i>Erica Righard, Malmö universitet</i>	104
Globala riktlinjer föreskriver att frågor om mångfald tas upp	104
Intervjuat ledning, lärare och studenter vid fyra lärosäten.....	105
Ingen mångfald i nationella styrdokument, i kursplanerna är mångfald marginaliserat	105
Eleverna får inga verktyg att hantera frågor om mångfald	106
Mer samarbete mellan socialt arbete, migrationsstudier och utbildningsvetenskap	106
Referenser	107

Vem har styrt skolan? Kommunen, skolan och staten under 60 år av svenska skolreformer i en föränderlig värld

<i>Henrik Román, Uppsala universitet</i>	108
1960-talets reformskede (1950–1980)	108
1990-talets reformskede (1980–2010)	109
Geografisk rättvisa, en underskattad aspekt av likvärdighet.....	109
Referenser	110

Utvärdering och kvalitet som styrning i högre utbildning i Sverige

<i>Christina Segerholm, Umeå universitet</i>	112
Planera, genomföra och följa upp utvärderingar tar tid	112
Kvalokrater säkerställer systematiskt kvalitetsarbete	113
Kvalitet definieras genom kvalitetssäkringsaktiviteter	113
Utvärderingarna styr resurser, innehåll och uppfattningar.....	114
Referenser	114

Att utmana livsvetenskapernas tröskelbegrepp – underlättad förståelse av evolutionen med hjälp av visualisering

<i>Lena Tibell, Linköpings universitet</i>	116
Åskådliggöra genom digitala visualiseringar.....	116
A. Identifierade fem centrala tröskelbegrepp.....	117
B. Analyserade hur antibiotikaresistens beskrivs	117
C. Analyserade film, animationer och simuleringar	117
D. Mätte förståelse av slump och sannolikhet	117
E. Testade visuella verktyg	118
Eleverna hade lättare att uttrycka slump och tid visuellt	119
Öka elevers förståelse för ”naturligt urval”	119
Referenser	120
Websites within the project	121
Cited external research literature.....	121

Skolvalsreformernas genomförande och dess långsiktiga konsekvenser för individers sociala rörlighet

<i>Susanne Urban, Uppsala universitet</i>	122
Skolvalet ger en bild av marknadsreformernas samhällsliga konsekvenser	122
Elever som inte väljer betraktas som problem.....	123
Skolmässan fostrar till valfrihet med marknadens logik.....	123
Välj att bli vad du vill – eller den du redan är	123

I utsatta bostadsområden spelar valet roll	124
Referenser	124

Organiserad frihet. Styrning och reform i svenska universitet

<i>Linda Wedlin, Uppsala universitet</i>	126
Autonomi har blivit synonymt med frihet från statlig reglering	127
På några få år har förväntningarna på styrning ändrats drastiskt	127
Nya sätt att styra påverkar universitetens inneboende ”väsen”, syften och mål ..	128
Referenser	128

Landsbygdens unga. Utbildning, plats och delaktighet

<i>Elisabet Öhrn, Göteborgs universitet</i>	129
Naturen i glesbygden värderas högt	130
Motsättningar mellan grupper tystas ned	130
Ekonomi och lokal arbetsmarknad viktigt vid val av utbildning	130
Klass, social bakgrund och ekonomi mindre tydlig	131
Referenser	131

Förord

Resultatdialog presenterar svensk utbildningsvetenskaplig forskning som finansieras av Vetenskapsrådet. Sedan år 2005 har resultat från aktuella forskningsprojekt sammanfattats inom ramen för Resultatdialog, dels på en årlig konferens, dels i en antologi som kan laddas ner från vetenskapsradet.se.

År 2018 arrangeras konferensen Resultatdialog i samarbete med Umeå universitet. Resultaten från de 32 projekt som redovisas på konferensen och i denna antologi ger prov på den stora spännvidd som utbildningsvetenskap rymmer. Jämsides med projekt om lärares undervisning och elevers lärande, nya sätt att undersöka och utveckla undervisning, hur lärare och forskare kan samverka och vilka konsekvenser förskollärares förändrade uppdrag har fått, finns studier om hur det fria skolvalet har förstärkt bostadssegregationens effekter och hur interna utvärderingar kan stödja undervisning på ett sätt som externa sällan kan. Ett projekt handlar om vilken typ av undervisning som fungerar bäst för att skapa ett öppet samtalsklimat, ett annat om hur utbildningar som hänvisar till ett klassiskt bildningsideal i praktiken genomförs i instrumentell anda. Ett tredje projekt beskriver hur frågor som rör mångfald försummas på socionomutbildningen.

Detta är bara ett axplock.

Den forskning som redovisas i Resultatdialog har finansierats under de senaste fyra till fem åren. De flesta projekt har finansierats via fria projektbidrag, några har finansierats genom en strategisk satsning på forskning om utbildningsvetenskapliga reformer. Sammanlagt involverar de 32 projekten runt 150 forskare från 18 lärosäten. I de flesta projektgrupper samverkar forskare från olika lärosäten och i ett antal medverkar även forskare från utländska universitet.

Varje år startar mellan 25 och 30 projekt som finansieras med forskningsbidrag från Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté. De flesta projekt är tre till fyra år långa och involverar en grupp med forskare och doktorander under ledning av en senior forskare. Drygt 100 projekt och ungefär 500 forskare är aktiva samtidigt.

Vid sidan av Resultatdialog publicerar forskarna sina resultat i vetenskapliga tidskrifter, antologier, avhandlingar, rapportserier och böcker, samt i samband med vetenskapliga konferenser.

Vetenskapsrådet vill med Resultatdialog sprida nya forskningsrön så att dessa får genomslag och främja kontakter mellan alla som är intresserade av utbildningsvetenskaplig forskning.

Stockholm i november 2018

Petter Aasen
ordförande

Eva Björck
huvudsekreterare

Preface

Resultatdialog presents Swedish educational sciences research funded by the Swedish Research Council. Since 2005, results from current research projects have been summarised within the framework for Resultatdialog, both at an annual conference, and also in an anthology that can be downloaded from vetenskapsrådet.se.

In 2018, the Resultatdialog conference is arranged in conjunction with Umeå University. The results from the 32 projects reported at the conference and in this anthology provide examples of the large subject span covered by educational sciences.

Alongside projects relating to areas such as teachers' teaching and pupils' learning, new ways of investigating and developing teaching, how teachers and researchers can collaborate and what consequences the changed mandate of pre-school teachers have led to, there are studies investigating how the free school choice has reinforced the effects of housing segregation and how internal evaluations can support teaching in ways that external ones can rarely do. One project concerns the type of teaching that works best for creating an open conversation climate, another one how teaching that refers to a classical cultural education ideal is in practice implemented in an instrumental spirit. A third project describes how issues relating to diversity are neglected in social welfare officer training. And this is just a small selection.

The research reported in Resultatdialog has been funded during the last four to five years. Most projects have been funded via unfocused research project grants, a few have been funded via a strategic investment into research relating to educational science reforms. In total, the 32 project involve around 150 researchers from 18 higher education institutions. Researchers from different higher education institutions collaborate in most project teams, and in some of them researchers from foreign universities also take part.

Every year sees the start of between 25 and 30 projects funded via research grants from the Swedish Research Council's Educational Sciences Committee. Most projects last for three to four years, and involve a group of researchers and doctoral students led by a senior researcher. Just over 100 projects and around 500 researchers are active simultaneously. Besides Resultatdialog, the researchers publish their results in scientific journals, anthologies, theses, report series and books, and in conjunction with scientific conferences.

Through Resultatdialog, the Swedish Research Council wishes to disseminate new research findings to ensure they have impact, and to promote contacts between all who are interested in educational sciences research.

Stockholm in November 2018

Petter Aasen
Chairman

Eva Björck
Secretary General

Undervisningstraditioner och lärande

Jonas Almqvist, Uppsala universitet (projektledare)

Chantal Amade-Escot, Université de Toulouse

Emmanuelle Forest, Université de Toulouse

Karim Hamza, Stockholms universitet

Sophie Le Brun, Université de Bretagne Occidentale

Benoît Lenzen, Université de Genève

Florence Ligozat, Université de Genève

Eva Lundqvist, Uppsala universitet

Laurence Marty, Université de Genève

Anette Olin, Göteborgs universitet

Gérard Sensevy, ^dUniversité de Bretagne Occidentale

Patrice Venturini, Université de Toulouse

Per-Olof Wickman, Stockholms universitet

Marie Öhman, Örebro universitet

Leif Östman, Uppsala universitet

Lärares undervisning varierar mellan olika ämnen, inom ämnen och mellan situationer. Vi har fokuserat på frågor om relationen mellan undervisning och lärande i grundskolan i Sverige, Frankrike och Schweiz inom naturvetenskap, idrott och hälsa. Projektet har resulterat i nya insikter om relationen mellan lärares undervisning och elevers lärande och i nya sätt att undersöka och utveckla undervisning tillsammans med lärare. En sak som blev tydlig var att lärare inte på något enkelt och entydigt sätt kan sägas tillhöra olika undervisningstraditioner.

I planering, genomförande och uppföljning av undervisning måste lärare välja och välja bort mål, innehåll och arbetssätt. Tidigare studier har indikerat att lärare hör till olika undervisningstraditioner, det vill säga att de följer olika specifika sätt att välja mål, innehåll och arbetssätt. Specifika val ger specifika förutsättningar för elevers lärande och det blir därför väsentligt att utforska hur gränser dras i undervisning.

Projektet *Undervisningstraditioner och lärande* syftar för det första till att studera lärandets institutionella villkor och för det andra till att använda forskningsresultaten till att designa, testa och slutligen producera läromedel och utbildningsmaterial. Projektet har samlat didaktikforskare från Sverige, Frankrike och Schweiz, som tillsammans har producerat en lång rad publikationer och konferenspresentationer.¹ I det följande presenteras de huvudsakliga resultaten från projektet.

¹ <http://edu.uu.se/forskning/didaktik/komparativdidaktik/projekt>

Ramverk för att studera undervisning och lärande

En del av projektet har handlat om att jämföra och utveckla teoretiska och metodologiska ramverk för studier av undervisning och lärande. Detta arbete har bland annat resulterat i studier som visar möjligheter och begränsningar i de ramverk som utvecklats och använts av projektmedlemmarna (Ligozat, Lundqvist & Amade-Escot 2018, Olin 2017, Östman et al. 2015). Den komparativa didaktiska ansats som vi utgått från har utvecklats under projektets gång. Vi har bland annat visat hur den kan användas för att studera hur något som betraktas som centralt i ett undervisningssammanhang inte gör det i ett annat samt vilka konsekvenser detta kan ha för undervisning och lärande (Almqvist 2016, 2018, Almqvist & Quennerstedt 2015, Amade-Escot et al. 2018, Ligozat & Almqvist 2018, Ligozat et al. 2015).

Stora skillnader mellan länderna

I våra studier av hur undervisningstraditioner uttrycks i kursplaner i naturvetenskap bekräftar vi resultat från tidigare studier. Dessa har utförts på liknande material och visar på i huvudsak tre olika traditioner: (1) Den akademiska traditionen som fokuserar på naturvetenskapliga begrepp, teorier och metoder, (2) den tillämpade traditionen som fokuserar användning av naturvetenskaplig kunskap för att lösa olika problem och (3) den moraliska traditionen som fokuserar på att eleverna ska kunna använda naturvetenskap i diskussioner och beslut (Marty et al 2018).

Motsvarande mönster finner vi även i våra studier av idrott och hälsa (Forest 2017, Forest, Lenzen & Öhman 2018). Men vi visar även att det finns stora skillnader mellan vilka undervisningstraditioner som dominerar i de olika länderna. Det gäller både naturvetenskap och idrott och hälsa.

Våra enkätstudier visar att de huvudsakliga undervisningstraditioner i naturvetenskap som vi identifierat i tidigare studier av texter i viss mån även går att identifiera i svaren från aktiva lärare (Lidar et al 2018, Lidar et al, kommande). I den första av enkätstudierna – som bygger på svar från lärare i årskurs nio – identifierar vi skillnad mellan två distinkta traditioner: en akademisk tradition och en tillämpad. I den andra studien – där undervisning i årskurs sex står i fokus – är skillnaderna mellan lärarnas svar inte lika tydliga.

Lärare tillhör inte olika undervisningstraditioner

Studierna av undervisningstraditioner bidrar till förståelsen för hur didaktiska val och bortval ser ut i grundskolans undervisning. Ett av projektets viktigaste resultat är att lärare inte på något enkelt och entydigt sätt kan sägas tillhöra den ena eller andra undervisningstraditionen. Visserligen är det så att lärare orienterar sin undervisning åt ett visst håll, men våra studier visar hur de i den konkreta undervisningen organiserar valet av syften, innehåll och arbetssätt på sätt som inte är lika tydliga eller enhetliga (Hamza & Lundqvist 2018, Ligozat, Lundqvist, Hamza & Marty 2018, Lundqvist et al. 2018, Marty kommande).

Samma fenomen ser vi även i undervisning i idrott och hälsa (Forest & Lenzen 2018). I en rad studier har Öhman visat hur lärare i idrott och hälsa tillägnat sig ett nytt sätt att se på och genomföra undervisning. Denna nya undervisningstradition

har påverkats av diskussionen om fysisk beröring mellan lärare och elever (Caldeborg, Öhman & Maivorsdotter 2017, Öhman 2018).

Det är alltså inte så enkelt som att lärare tillhör olika undervisningstraditioner. Vad vi istället kan säga på basis av våra studier är att lärare svarar tydligt på frågan om vad de vill att undervisningen ska leda till. Samtidigt hamnar de då i olika didaktiska dilemman om val och bortval av mål, innehåll och arbetssätt (Almqvist 2018).

Lärare och forskare i dialog kring didaktiskt dilemma

Detta fick oss att undra hur lärares profession kan utvecklas utifrån dessa dilemman. I det här tar vårt arbete med att designa, testa och producera läromedel och fortbildningsmaterial avstamp. Arbetet har genomförts i olika, men till varandra relaterade, delar. Hamza et al. (2018) presenterar en studie av didaktisk modellering. I den franska kontexten har ramverket Cooperative engineering använts och vidareutvecklats (Le Brun et al 2018) och i Schweiz har den franska didaktiken kombinerats med aktionsforskning (Lenzen et al. 2017).

Projektets stora bidrag till dessa frågor är emellertid utvecklingen och användningen av modellen Didaktik utvecklingsdialog (Almqvist, Hamza & Olin 2017). Modellen, som är grundad i teoribildning inom didaktik och aktionsforskning, bygger på att lärare och forskare för en skriftlig dialog omkring ett didaktiskt dilemma och tillsammans bidrar till nya sätt att se på och hantera detsamma. Arbetet med modellen har även lett till studier av hur lärare och forskare samarbetar om undervisning i olika kontexter (Olin 2017).

Sammanfattningsvis har projektet bidragit till att utveckla forskning inom utbildningsvetenskap med empiriska resultat, teoretiska ramverk och modeller för samarbete mellan lärare och forskare. Under projektets gång har modellen Didaktisk utvecklingsdialog utvecklats och spridits och vi använder det i nya forsknings- och skolutvecklingsprojekt. Tidigare studier om undervisningstraditioner har indikerat att lärare tillhör en tradition och undervisar i enlighet med den. Våra resultat nyanserar den bilden och ger en fördjupad förståelse för de utmaningar och dilemman som lärare ställs inför i sin undervisning när eleverna ska lära sig ett specifikt innehåll.

Referenser

- Almqvist, J. (2018). Comparative Didactic Analyses of Science Education and Physical Education and Health in Sweden, Switzerland and France. Double symposium at ECER 2018 in Bolzano.
- Almqvist, J. (2016). Teaching traditions and learning – a comparative didactic approach. Colloque international de l'Association pour des Recherches Comparatistes en Didactique (ARCD), March 8–11.
- Almqvist, J., Hamza, K. & Olin, A.(red.)(2017). *Undersöka och utveckla undervisning. Professionell utveckling för lärare*. Lund. Studentlitteratur.

- Almqvist, J. & Quennerstedt, M. (2015). Is there (any)body in science education? *Interchange*, 46(4), 439–453.
- Amade-Escot, C., Verscheure, I. & Öhman, M. (2018): Gender and Subject Didactics: What do we Gain in Addressing Gender Issues at The Micro Level of Didactical Interactions? Double symposium at ECER 2018 in Bolzano.
- Caldeborg, A., Maivorsdotter, N. & Öhman, M. (2017). Touching the didactic contract - a student perspective on intergenerational touch in Physical Education. *Sport, Education and Society*, 1–13.
- Forest, E. (2017). *Interroger les “manières d’enseigner” l’éducation physique en France à la lumière d’une comparaison France-Suède*. Toulouse: University of Toulouse.
- Forest, E. & Lenzen, B. (2018). How do the Teaching Traditions Affect the Knowledge Taught in Physical Education Class? Comparative Analysis in France and Switzerland. Paper presented at ECER 2018 in Bolzano.
- Forest, E., Lenzen, B. & Öhman, M. (2018). Teaching traditions in physical education in France, Switzerland and Sweden: A special focus on official curricula for gymnastics and fitness training. *European Educational Research Journal*, 17(1), 71–90.
- Hamza, K. & Lundqvist, E. (2018). Diversity of Purposes and Different Meanings in Secondary Science Education: A Case Study. Paper presented at ECER 2018 in Bolzano.
- Hamza, K., Palm, O., Palmqvist, J., Piqueras, J. and Wickman, P.-O. (2018). Hybridization of practices in teacher-researcher collaboration. *European Educational Research Journal*, 17(1), 170–86.
- Le Brun, S., Morellato, M., Sensevy, G. & Quilio, S. (2018). Cooperative engineering as a joint action. *European Educational Research Journal*. 17(1).187–208.
- Lenzen, B., Emond, G., Boutet, M. & Boudreau, P. (2017). The Joint Action in Didactics as an Analytical Tool in Participatory Action Research. Paper presented at ECER 2017 in Copenhagen.
- Lidar, M., Engström, S, Lundqvist, E. & Almqvist, J. (kommande). Undervisningstraditioner i naturvetenskaplig undervisning i relation till utbildningsreformer i NO i årskurs 6. *Nordina*.
- Lidar, M., Karlberg, M., Almqvist, J., Östman, L. & Lundqvist, E. (2018). Teaching Traditions in Science Teachers’ Practices and the Introduction of National Testing. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 62(5), 754–768.
- Ligozat, F. & Almqvist, J. (2018). Conceptual frameworks in didactics – learning and teaching: Trends, evolutions and comparative challenges. *European Educational Research Journal*, 17(1), 3–16
- Ligozat, F., Amade-Escot, C. & Östman, L. (2015). Beyond subject specific approaches of teaching and learning: Comparative didactics? *Interchange*, 46(4), 313–321.
- Ligozat, F., Lundqvist, E. & Amade-Escot, C. (2018). Analysing the continuity of teaching and learning in classroom actions. When the joint action framework in didactics meets the pragmatist approach to classroom discourses. *European Educational Research Journal*, 17(1), 147–169

Ligozat, F., Lundqvist, E., Hamza, K. & Marty, L. (2018). What is Teaching About Combustion For? A Comparison of The Teaching Traditions in Action in Sweden and Western Switzerland. Paper presented at ECER 2018 in Bolzano.

Marty, L. (kommande). *Enseigner les changements d'état de la matière. Une comparaison de pratiques didactiques par des enseignants généralistes du primaire et des spécialistes du secondaire, en France et en Suisse romande*. [Teaching changes in states of the matter - A comparison of classroom practices by primary school generalist teachers versus lower secondary school specialist teachers, both in France and Western Switzerland]. Geneva: University of Geneva.

Lundqvist, E., Lidar, M., Orpwood, G. & Venturini P. (2018). Continuity and change in science teaching. A study of teaching traditions in the light of curriculum reform in Sweden, England and France. Paper presented at ECER 2018 in Bolzano.

Marty, L., Venturini, P. & Almqvist, J. (2018). Teaching traditions in science education in Switzerland, Sweden and France. A comparative analysis of three curricula. *European Educational Research Journal*. 17(1). 51–70.

Olin, A. (2017). Transaction and Recognition. Symposium at ECER 2017 in Copenhagen.

Öhman, M. (2018). Losing Touch – Teachers' Self-regulation and New Teaching Traditions in Physical Education. Paper presented at ECER 2018 in Bolzano.

Östman, L., Öhman, M., Lidar, M. & Lundqvist, E. (2015). Teaching, learning and governance in science education and physical education: A comparative approach. *Interchange*, 46(4), 369–386.

Utbildningsattityder, föräldrars preferenser och skolresultat i ett förändrat utbildningslandskap

Eva Andersson, Stockholms universitet (projektledare)

Bo Malmberg, Stockholms universitet

Pontus Hennerda, Stockholms universitet

Marianne Abramsson, Stockholms universitet

Utifrån ett rumsligt perspektiv har vi undersökt vilken betydelse olika sammanhang har för betyg, attityder och blandning av elever. Vilka ungdomar bor nära niondeklassare som fått slutbetyg? Vad betyder familjen och dess bakgrund för elevers studief framgång och vilken betydelse har skolans elevsammansättning? Anmärkningsvärt var att bostadsområdets jämnåriga ungdomar påverkar elevernas prestationer mer än skolsammansättningen. Vi fann också att ökad konkurrens från friskolor inte varit positivt för skolresultaten. Våra studier visar hur utbildningslandskapet förändrats sedan början av 1990-talet.

Studierna tar avstamp i ett läge när skolreformerna i början på 1990-talet ännu inte fått fullt utslag, och avslutas då utbildningslandskapet till stora delar förändrats. I slutet av vår forskningsperiod (2012/16) är utbildningslandskapet mer segregerat och hur familjer navigerar i detta landskap är av stor betydelse för hur eleverna presterar.

Projektets syfte har varit att, i ett långt tidsperspektiv, analysera effekter av rumslig segregation i boende och skola för olika sociala och etniska grupper, om det sker en polarisering av elevernas attityder till utbildning som påverkar deras resultat, effekter av rumslig sortering av elever, samt vilken roll friskolor spelar. De data som använts kommer dels från TIMSS enkätstudie och dels från registerdata från Statistiska centralbyrån.

Nedan presenterar vi de viktigaste resultaten.

Betydelsen av familjebakgrund och bostadsområde har ökat

I denna studie kan vi visa en ökad skol- och boendesegregation av elever med utländsk bakgrund. Efter 2008 ökade segregationen också vad gäller inkomst och anställningsstatus och för mottagare av socialbidrag. Med tiden har utbildningsprestationerna blivit alltmer kopplade till familj, grannskap och skolsammansättning. Den största förändringen har gällt föräldrabakgrund, men betydelsen av skolsammansättning och grannskap har också ökat. Ett anmärkningsvärt resultat är att bostadsområdets jämnåriga ungdomar konsekvent har en starkare påverkan på elevprestationer än skolsammansättningen. Slutbetygen visade sig vara starkast influerade av elevernas närmaste 12 eller 25 jämnåriga. Större omgivande grupper spelar mindre roll.

Studien tyder på att omstruktureringen av svensk grundskola har haft konsekvenser för jämlikhet. Det verkar som om missgynnade grupper inte har kunnat navigera i och dra nytta av det nya utbildningslandskap som skapats av skolreformerna i lika stor utsträckning som mer gynnade grupper (Andersson, Hennerdal, & Malmberg, 2016).

Mer konkurrens genom friskolor har inte ökat resultaten

Från 1991 till 2012 har andelen niondeklassare i friskolor ökat från 2,8 procent till 14,2 procent. En tidigare studie som använde kommundata har visat att den ökade konkurrensen ökar resultaten i både friskolor och offentliga skolor (Böhlmark & Lindahl, 2015). I vår studie med data över 2 154 729 niondeklassare visar vi tvärtom att förbättringen i skolresultat p.g.a. friskolor inte håller när vi tar hänsyn till såväl individers bakgrund som elevsammansättningen i skolor (Hennerdal, Malmberg, & Andersson, 2018).

Det finns viktiga regionala skillnader i synen på utbildning

Under åren har vi sett ökande skillnader i utbildningsbakgrund mellan regioner och mellan bostadsområden i Sverige. Barn i storstadsområden träffar oftare personer som har hög utbildning jämfört med barn i geografiskt mer perifera regioner. Segregation med etnisk bakgrund har också ökat. Sådana här regionala skillnader kan påverka strävan och förhoppningar om utbildning och ungas möjligheter i framtiden. I TIMSS data visade sig till exempel föräldrar i storstäder oftare tro att deras barn skulle studera mer än till kandidatnivå på universitetet, jämfört med föräldrar till barn på landsbygden eller i mindre städer.

Med ett regionalt perspektiv har vi undersökt hur många som väljer en skola som inte är närmast. Vi har också undersökt elevers och föräldrars attityder till den skola eleverna går i samt attityder till betydelsen av utbildning. Detta gjordes med hjälp av data från den internationella TIMSS-undersökningen (utkast till artikel, 2018).

Med många små skolor och storskalig bostadssegregation blandas barn från olika bostadsområden mindre

Hur bra är skolorna i en viss kommun på att blanda barn från olika grannskap? För att svara på den frågan jämför vi variationen i socioekonomisk och etnisk sammansättning mellan skolor, med motsvarande variation i de grannskap där skolorna ligger. Hur många områden som skolorna får elever ifrån varierar och påverkar blandningen av elever. Det vi kunnat se hittills är att i kommuner med relativt små skolor blandas barn från olika bostadsområden sämre än i kommuner med få stora skolor. Storskalig bostadssegregation bidrar också till att det blir mindre blandning (utkast till artikel, 2018).

Segregationen ökade 1990–1997 för att minska fram till 2012

Studien bygger på en metod där man jämför sammansättningen i småskaliga grannskap med sammansättningen i de storskaliga grannskap som de mindre grannskapen ingår i (Hennerdal & Nielsen, 2017; Nielsen & Hennerdal, 2017). Utifrån detta kunde vi se att segregation av utrikes födda varierar (hög eller låg) när man mäter med olika stora referensområden. Det beror helt enkelt på sammansättningen i det större referensområde som grannskapet ingår i. Generellt har segregationen dock ökat från 1990–1997 för att sedan minska fram till 2012.

Allt fler bor i områden där många har mindre utbildning

Trots att skillnaderna i andelen högutbildade har minskat mellan olika områden, bor en ökande andel av befolkningen i områden som har en markant lägre utbildningsnivå. Detta mönster är tydligast när man jämför relativt stora geografiska områden men mindre tydligt för mindre grannskap.

Vilken betydelse hade det att högskoleutbildning erbjöds utanför gamla akademiska centra, hur förändrade det segregeringsmönstret från 1990 till 2012? Vår analys visar att det fanns en högre andel utbildade personer i åldrarna 25–64 år i alla delar av Sverige år 2012. Segregationen minskade på alla rumsliga nivåer. Segregationsmönstren är emellertid likartade 2012 och 1990, i och med att en högre andel av befolkningen bodde i segregerade områden 2012 jämfört med 1990 (Nielsen & Hennerdal, 2018). Detta mönster är tydligast när man jämför relativt stora geografiska områden men mindre tydligt i mindre grannskap.

Sammansättningen påverkar elevernas resultat

Geografiska studier bidrar till utbildningsvetenskapen med analyser av hur både boende- och skolsegregation påverkar hur elever presterar. Det handlar om skolval, sortering av elever, och hur elever med olika bakgrund lyckas navigera i skolsystem. Det unika registerdatamaterialet från SCB gör det möjligt att följa individer över tid och rum samtidigt som vi kan följa deras utbildningsval, arbete och inkomst (Geostar, 2015).

Vår forskning har behandlat motsättningen mellan resultat på mikronivå som indikerar positiva effekter av ökad skolkonkurrens och makronivåtrender där ökade möjligheter till skolval har åtföljts av minskade elevprestationer. Projektet har givit insikter i hur en skoluppsättning i en kommun kan utformas för att ge en blandning av elever, trots skolval och friskolor. Kunskap om vilken betydelse skolors elevsammansättningar har för elevernas resultat kan vara vägledande för de resursutjämningsmodeller som kommuner använder.

Referenser

Abramsson, Marianne & Hennerdal, Pontus (forthcoming 2018) School choice in Sweden: A regional perspective on segregation, attitudes, and performance. Baserad på TIMSS-undersökningen.

- Andersson, E., Hennerdal, P., & Malmberg, B. (2016). Changing Influence of School Context, Neighborhood and Family on Educational Outcomes during a Period of Liberal Reforms: A Study of Swedish School Leavers 1991–2012. In *ENHR, European Network for Housing Reserach*. Belfast.
- Böhlmark, A., & Lindahl, M. (2015). Independent Schools and Long-run Educational Outcomes: Evidence from Sweden's Large-scale Voucher Reform. *Economica*.
- Geostar. (2015). Geographical context; New ways of measuring the significance of surrounding for the life course of individuals (Geografisk kontext: Ett nytt sätt att mäta vad omgivningen betyder för individens livsbana). In. MONA (Micro Data on-line Access) Statistics Sweden accessed via Department of Human Geography, Stockholm University: Statistics Sweden.
- Hennerdal, P., Malmberg, B., & Andersson, E. K. (2018). Competition and School Performance: Swedish School Leavers from 1991–2012. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 1–17.
- Hennerdal, P., & Nielsen, M. M. (2017). A Multiscalar Approach for Identifying Clusters and Segregation Patterns That Avoids the Modifiable Areal Unit Problem. *Annals of the American Association of Geographers*, 1–20.
- Malmberg, Bo & Andersson, Eva (forthcoming 2018) Do schools mix students more than neighborhoods? Comparing Swedish municipalities. Evidence from a study of Swedish 9th grade students.
- Nielsen, M. M., & Hennerdal, P. (2017). Changes in the residential segregation of immigrants in Sweden from 1990 to 2012: Using a multi-scalar segregation measure that accounts for the modifiable areal unit problem. *Applied Geography*, 87, 73–84.
- Nielsen, M. M., & Hennerdal, P. (2018). Segregation of Residents with Tertiary Education in Sweden from 1990–2012. *Professional Geographer*.

Lärares utveckling av ämneskunskap – en studie av yrkeslärares kompetensutveckling inom yrkesämnena

Per Andersson, Linköpings universitet (projektledare)

Susanne Köpsén, Linköpings universitet

För att hålla sig uppdaterade och utveckla sitt ämneskunnande behöver yrkeslärare inom gymnasieskola och vuxenutbildning möjligheter till kompetensutveckling i nära kontakt med sina olika yrken och branscher. För dessa lärare är kompetensutveckling extra viktigt, eftersom kunskapsutvecklingen i många yrken går så snabbt. Även mer informellt nätverkande har stor betydelse, visar denna studie.

Yrkesutbildningen är förhållandevis osynlig i utbildningsvetenskaplig forskning, trots att den utgör en betydande del av gymnasieskola och kommunal vuxenutbildning. Det är yrkeslärare som undervisar i yrkesämnena, och denna lärargrupp är i fokus i vårt projekt. Vi har sett i tidigare studier hur yrkeslärare ger uttryck för en dubbel yrkesidentitet – de är lärare, men de har också en bakgrund i ett ”grundyrke” vars yrkeskunnande nu utgör innehåll i deras undervisning.

På många håll har det lyfts fram hur viktigt det är att lärare har både pedagogisk kompetens och gediget ämneskunnande. Det har också gjorts stora satsningar på kompetensutveckling för lärare, med fokus på undervisningsämnena. Men när det gäller yrkeslärare har sådan kompetensutveckling fått betydligt mindre uppmärksamhet. Utgångspunkten för vårt projekt var därför frågan: hur gör yrkeslärare för att hålla sig uppdaterade och utveckla sitt ämneskunnande, det vill säga yrkeskunnandet i grundyrket?

Aktuella kunskaper inom yrket är centralt

Yrkeslärare har en viktig roll i svensk yrkesutbildning. De har ett helhetsansvar för yrkeslärandet både i skola och på arbetsplatser. Med tanke på att det saknas arbetskraft inom många yrken och viktiga samhällsfunktioner är det centralt att vi har en bra yrkesutbildning som både lockar elever och ger dem en god grund för yrkesutövandet. Och då behövs lärare med aktuella kunskaper inom yrket de undervisar om och förbereder sina elever för. Vår forskning har utvecklat förståelsen för de villkor och möjligheter som finns för yrkeslärares kompetensutveckling. Inte minst handlar det om hur relationen till arbetsplatser och branscher ser ut, eftersom det är här som det aktuella yrkeskunnandet tillämpas och utvecklas.

Vi tittade först närmare på deltagandet i en av de satsningar som ändå gjorts på yrkeslärares kompetensutveckling i yrkesämnena. Därefter gjorde vi en enkät, som besvarades av 886 yrkeslärare, och slutligen fördjupade vi perspektiven genom att intervjua 30 yrkeslärare.

Den satsning som gjorts nationellt handlar om stöd till skolor för att ge yrkeslärare möjlighet att komma ut på en arbetsplats några veckor, och att delta i andra aktiviteter som konferenser, mässor och korta kurser. Tio procent av alla yrkeslärare deltog i satsningen under dess två första år. Av de 981 lärare som deltog under den perioden fick 61 procent möjligheten att vara på en arbetsplats, 22 procent deltog i någon annan aktivitet, och 17 procent återkom och deltog i båda alternativen – upp till sju gånger under tvåårsperioden. (Andersson & Köpsén, 2015; Köpsén & Andersson, 2017)

Viktigt att röra sig över gränserna mellan skola och arbetsliv

Därefter vidgade vi perspektivet för att se kompetensutveckling inte enbart som organiserade aktiviteter med detta syfte – vi ville innefatta även sådant som lärare gör som innebär tillfällen att lära även om kompetensutveckling inte är huvudsyftet. De vanligaste aktiviteterna vi identifierade i enkäten var att läsa yrkesrelaterade texter, att göra studiebesök på arbetsplatser (med eleverna), och att arbeta med elevernas arbetsplatsförlagda lärande (APL) (Andersson & Köpsén, 2018). Enkäten visade också hur dessa olika aktiviteter skapade värden i termer av att utveckla yrkeskunnande, nätverk och den egna undervisningen (Andersson, Hellgren & Köpsén, 2018).

Intervjuerna visade ytterligare på betydelsen av att lärarna rör sig över gränserna mellan skola och arbetsliv. Arbetet med elevernas APL, studiebesök och yrkestävlingar (för eleverna) samt andra typer av branscharrangemang skapade möjligheter till kompetensutveckling och nätverkande. Framför allt blir arbetet med APL viktigt för yrkeslärares kontakter med arbetslivet. De besöker sina elever och ser vad som händer på arbetsplatsen. Om det finns tid och sammanhanget tillåter kan läraren även delta i det praktiska arbetet på arbetsplatsen. Allt detta bidrar till ökad kännedom om vad som är aktuell kunskap i yrkespraktiken. (Köpsén & Andersson, 2018)

Intervjuerna synliggjorde också att det inte enbart är lärarnas rörelser mellan skola och arbetsliv som är viktiga. Yrkesverksamma från branschen kommer till skolan och medverkar i utbildningen. Detta innebär tillfällen att lära både för eleverna och för yrkeslärarna, som får chans att uppdatera sig. Även eleverna rör sig mellan skola och arbetsliv. När de kommer tillbaka till skolan och rapporterar från sin APL får både övriga elever och lärare en bredare inblick i arbetet på fler arbetsplatser.

Studiebesök kräver informellt nätverkande

Det är givetvis viktigt att yrkeslärare, liksom alla kategorier av lärare, har aktuella kunskaper i sina undervisningsämnen. Men det är extra viktigt att uppmärksamma detta för yrkeslärare, eftersom kunskapsutvecklingen i många yrken går snabbare än inom andra ämnesområden. I förlängningen är det också centralt att undersöka hur lärares kunskaper omsätts i undervisning och bidrar till elevernas lärande.

Våra resultat pekar på att både de organiserade kompetensutvecklingsaktiviteterna och lärarnas läsning av yrkesrelaterade texter ger en grund när det gäller att skaffa

sig aktuell kunskap som kan användas i undervisningen. Men nog så viktigt är det mer informella nätverkande som sker i kontakter med arbetsliv och branscher, framför allt i arbetet med APL men även vid exempelvis yrkestävlingar. Detta ger nya kunskaper, men är också en förutsättning för att läraren ska kunna involvera experter från sitt nätverk i undervisningen, och för att kunna göra studiebesök på arbetsplatser.

När det gäller yrkeslärares drivkrafter för kompetensutveckling visar resultaten att den enskilda lärarens ansvar är stort. Skolan skulle kunna stötta yrkeslärares kompetensutveckling på ett bättre sätt, inte minst genom att ta vara på de tillfällen till lärande som finns i det dagliga arbetet inom yrkesutbildningar.

Kvinnliga yrkeslärare deltar mer i kompetensutveckling

Slutligen har vi frågat oss vilka skillnader som finns mellan olika yrkesområden. Här har vi inte hittat några tydliga skillnader som direkt kan relateras till de olika yrkena. Däremot finns det skillnader som tyder på ett samspel mellan yrkesområde, lärares utbildningsnivå och kön. Kvinnliga yrkeslärare deltar i kompetensutvecklingsaktiviteter i högre utsträckning än manliga lärare, och de kvinnliga lärarna ser även ett större värde i dessa aktiviteter.

Men dessa skillnader ska förstås mot bakgrund av en könssegregerad arbetsmarknad som även återspeglas bland yrkeslärarna. Inom de utbildningar som är kvinnodominerade återfinns sådana där lärarna oftast har en högre utbildningsnivå och ett annat grundyrke än det de utbildar för – till exempel sjuksköterskor och förskollärare som utbildar blivande undersköterskor och barnskötare. Detta samspel mellan yrkesområden, lärares utbildningsnivå, kön och intresse för kompetensutveckling återstår att undersöka vidare.

Referenser

- Andersson, P., Hellgren, M. & Köpsén, S. (2018). Factors influencing the value of CPD activities among VET teachers. *International Journal for Research in Vocational Education and Training*, 5 (2), 140–164. DOI: 10.13152/IJRVET.5.2.4
- Andersson, P. & Köpsén, S. (2015) Continuing professional development of vocational teachers: participation in a Swedish national initiative. *Empirical Research in Vocational Education and Training*, 7 (7), 1–20. DOI: 10.1186/s40461-015-0019-3
- Andersson, P. & Köpsén, S. (2018). Maintaining competence in the initial occupation: Activities among vocational teachers. *Vocations and Learning*, 11(2), 317–344. DOI: 10.1007/s12186-017-9192-9
- Köpsén, S. & Andersson, P. (2017). Reformation of VET and demands on teachers' subject knowledge – Swedish vocational teachers' recurrent participation in a national CPD initiative. *Journal of Education and Work*, 30 (1), 69–83. DOI: 10.1080/13639080.2015.1119259
- Köpsén, S. & Andersson, P. (2018). Boundary processes in connection with students' workplace learning: Potentials for VET teachers' continuing professional development. *Nordic Journal of Vocational Education and Training*, 8(1), 58–75. DOI: 10.3384/njvet.2242-458X.188158

Dåliga betyg eller icke godkänd? Betygsreformer och diskursen om elever som misslyckas i skolan

Cecilia Arensmeier, Örebro universitet (projektledare)
Ann-Sofie Lennqvist Lindén, Örebro universitet

Hur skolproblem uppfattas och utbildningsinstitutioner utformas spelar roll. Betyg är ett tydligt exempel på detta. Projektet undersöker svenska betygsreformer i grundskolan över tid. Resultaten visar att skilda problembilder kännetecknar olika reformer, och att olika logiker och terminologier präglar den politiska diskussionen om hur elever och lärare (miss)lyckas.

Det politiska intresset för betyg tycks vara större i Sverige än i andra länder (Lundahl, Hultén, Klapp, & Mickwitz, 2015), och tre betygsreformer har genomförts sedan 1960. Med den nioåriga grundskolan följer en relativ betygsskala från 1-5 som rangordnar. På 1990-talet införs en målrelaterad betygsmodell med tre betygssteg (G,VG, MVG) där elever som inte når godkänt inte får något betyg. 2011 börjar en sexgradig målrelaterad skala användas i åk 9, med skalstegen A-F, där F utgör ett icke godkänt betyg. Tre olika betygsskalor har därmed använts i grundskolan sedan slutet av 1990-talet.

Dessa betygsmodeller bygger på olika principer, de fördelar och benämner skolprestationer på skilda sätt. Detta projekt fokuserar på politiska beslut och diskussioner om betyg i grundskolan. Syftet är att undersöka vilka problem olika reformer är tänkta att lösa, och hur betygssystemets utformning samspelar med den politiska debatten om skolprestationer. Nedanstående forskningsfrågor, material och metoder ligger till grund för fyra delprojekt.

Forskningsfrågor	Material och forskningsmetoder
Vilka är argumenten bakom betygsreformerna? Vilka problem ska de lösa? På vilka sätt uppmärksammas de svagast presterande eleverna i beslutsprocessen?	Politiska beslutsunderlag från sent 1930-tal och framåt. Textanalyser med fokus på argumentationslinjer.
Hur ”faller” olika betygssystem ut? Hur fördelas eleverna mellan betygsstegen i olika system? Vilka förändringar kan noteras vid systemskiften, särskilt när det gäller de lägre betygsstegen?	Betygsstatistik för åk 9 åren 1990-2017. Deskriptiva sammanställningar där betygssystemens utfall ställs bredvid varandra.
Hur samspelar betygssystemet med den politiska debatten om skolprestationer, främst med avseende på svaga elevprestationer?	Debatt- och ledarartiklar i Dagens Nyheter och Skolvärlden från 1960 och framåt.

	Textanalys om hur betygssystemet används i debatten om skolprestationer.
Hur ser lärare som varit verksamma sedan 1990-talet på betygssystemen? Vilken betydelse har olika system för de svagaste eleverna och hur påverkas lärarrollen?	Kvalitativa intervjuer med ca 20 lärare. Analyser av lärarnas erfarenheter och synsätt.

Nya betygssystem återkommande lösning på skolans problem

Projektidén väcktes i samband med att A-F-systemet skulle implementeras. Vi undrade vilken effekt 1990-talets reform fått och satte oss in i statistiken. Den visade att en stor andel åk 9-elever kom att sakna godkända betyg i ett eller flera ämnen redan första året. Andelen var stabil över tid och A-F-skalan innebar ingen förändring i detta avseende. Dessa förhållanden knöts till forskning om styrning av skolan, institutionell teori och utbildningspolicy (se till exempel Berg, 2007; March & Olsen, 1989; Marton, 2006). Att samma politiska lösning – ett nytt betygssystem – återkommit i den svenska skolpolitiken så många gånger, gjorde det särskilt relevant att ställa den fråga som Bacchi (2009) menar behöver utvärderas för att förstå policyförändringar: ”what’s the problem represented to be”?

Merparten av det omfattande empiriska materialet har samlats in, och ett intensivt analys- och skrivarbete pågår i alla delprojekt. Följande empiriska resultat kan framhållas så här långt:

Delprojekt I: Skilda problembilder bakom olika system

De tre betygsreformerna vilar på olika problembilder. 1-5-systemet infördes som en del i en strävan efter mer jämlikt tillträde till utbildning. Med rangordnande och nationellt jämförbara betyg kan betygen fungera som urvalsinstrument som ger alla studiebegåvade barn chans till vidare utbildning. Ingen elev ska underkännas i en obligatorisk skola.

G-MVG-systemet är en del i en kritik av det relativa betygssystemet, men är främst en del i omvandlingen till en mål- och resultatstyrd skola. Betyg ses som ett lämpligt resultatmått och ett pedagogiskt verktyg. I princip alla elever förväntas nå godkända betyg i alla ämnen. A-F-reformen sker i en tid av skolkras, där fler betygssteg och tidigare betyg är tänkta att skapa incitament för hårdare arbete. Gränsen för godkänt ska ligga fast.

När vi studerat dessa tre betygsreformer har vi kunnat notera tilltagande beslutstempo och försämrade utredningskvalitet över tid. Politisk enighet råder ofta kring kärnan i betygsreformerna, samtidigt som politiska maktskillnader får betydelse för vissa detaljer.

Delprojekt II: Stabil fördelning mellan de betygsstegen som gäller

Betygssystemens utfall kan inte jämföras rakt av, men hur eleverna fördelas på betygsstegen under olika perioder kan ställas bredvid varandra. Alla betygssystem rangordnar från lägre/sämre till högre/bättre och sannolikt förändras varken lärare

eller elever mycket från ett år till ett annat. I de flesta ämnen innebär skiftet från 1-5 till G-MVG att gränsen för godkänt hamnar på en nivå som motsvarar elever som fick ett plus en liten andel som hade tvåor. Svenska som andraspråk avviker dock, med en betydligt större andel som inte når godkänt.

Övergången till A-F-skalan innebär att gränsen för godkänt ligger förhållandevis fast i de flesta ämnena; ungefär lika stor andel elever saknar fortsatt godkänt betyg. Under samtliga betygssystem och i alla ämnen finns en tämligen stor stabilitet i hur betygen fördelar sig mellan de betygssteg som gäller. Vissa tendenser till betygsinflation syns dock i de två senare systemen.

Delprojekt III: Betygssystemet och den politiska debatten

Vid tidpunkten för denna texts tillkomst är det ännu inte möjligt att redogöra för resultaten i delprojektet.

Delprojekt IV: Lärares autonomi har försvagats

Ett tjugotal lärare, med lång erfarenhet från alla ämnen på grundskolan, har intervjuats om sin syn på de tre betygssystemen. De semistrukturerade intervjuerna har berört lärarnas erfarenheter av att sätta betyg och deras upplevelser av systemskiften. Ett tydligt resultat är att betygssystemets utformning påverkar lärarnas relationer till flera aktörer: till skolledning, kollegor, elever och vårdnadshavare. Det innebär en förändrad, främst försvagad, autonomi för lärarkåren som har fått konsekvenser för arbetsmiljön. Ett ökat fokus på elever som riskerar att inte bli godkända syns också över tid.

Nyansera diskussionen om betyg som styrmedel

När betygssystemet (åter) får en skarp gräns och ett språk för en lägsta godkänd nivå, som en tämligen stor andel elever inte når upp till, påverkar det hur skolprestationer och lärare omtalas i politiken. Projektets resultat kan bidra till en mer nyanserad och kritisk diskussion om betyg som styrmedel och utvärderingsredskap.

Projektet ger också input till den skolpolitiska debatten och utbildningsvetenskapen genom sin inriktning på problembilder och förståelse för hur (utbildnings)politiska beslut ramar in. Dessutom visar projektet hur längre historiska perspektiv kan vara fruktbara i både forskning och samhällsdebatt, samt belyser vikten av gedigna politiska beslutsunderlag.

Referenser

Bacchi, C. L. (2009). *Analysing policy: what's the problem represented to be?* Frenchs Forest, N.S.W: Pearson

Berg, G. (2007). From structural dilemmas to institutional imperatives: a descriptive theory of the school as an institution and of school organizations. *Journal of Curriculum Studies*, 39(5), 577–596.

Lundahl, C., Hultén, M., Klapp, A., & Mickwitz, L. (2015). *Betygens geografi: forskning om betyg och summativa bedömningar i Sverige och internationellt*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

March, J. G., & Olsen, J. P. (1989). *Rediscovering institutions: the organizational basis of politics*. New York: Free Press.

Marton, S. (2006). Education policy. In B. G. Peters & J. Pierre (Eds.), *Handbook of public policy*. London: SAGE, 231–248.

Ingenjörsskap i förändring: kunskaps- och identitetsperspektiv på projektarbete i ingenjörsutbildning

Maria Berge, Umeå universitet (projektledare)

Anna Danielsson, Uppsala universitet

Allison Gonsalves, McGill University

Åke Ingerman, Göteborgs universitet

Andreas Ottemo, Göteborgs universitet

Miranda Rocksén, Göteborgs universitet

Eva Silfver, Umeå universitet

Ingenjören av idag förväntas inte enbart behärska kompetenser som vi traditionellt förknippar med ingenjörsyrken, hen förväntas även vara en god kommunikatör och samarbetspartner. Följaktligen behövs också ingenjörstudier som utvecklar dessa mjukare kompetenser – och här har projektarbeten införts som ett sätt att tackla detta. Men hur och vad lär sig ingenjörstudenter när de arbetar i projekt? Och hur skapar studenterna identiteter som ingenjörer i relation till denna arbetsform?

Vårt projekt fokuserar på ingenjörstudenter lärande och identitetsskapande. Historiskt sett har ingenjörsyrket haft nära koppling till teknisk kunskap, men sedan 1990-talet har behovet av generiska kunskaper såsom till exempel ledarskap, samarbete och kommunikation vuxit sig allt starkare. Ett sätt att möta professionens och samhällets behov av en sådan ”uppmjukad” ingenjörskunskap har varit att införa projektarbete i undervisningen.

Vår forskning ställer frågor om vad studenterna lär sig genom denna arbetsform, vad de tror de ska lära sig, samt vilka ingenjöridentiteter som möjliggörs under lärandeprocesserna och i utbildningen mer generellt. Arbetet har organiserats i fem delstudier.

Universiteten reproducerar stereotypa mönster kring ålder och kön

I delstudie I analyserade vi hur olika ingenjörstudier framställs på hemsidor vid sex svenska universitet, samt hur bilden av framtidens ingenjör därmed framträdde (Berge, Silfver & Danielsson, 2018). Tre diskurser dominerade texterna: ”teknikutveckling”, ”hållbarhet” och ”neoliberalism”. Dessa möjliggjorde fyra identitetspositioner:

- den traditionella ingenjören – som främst är tekniker
- den moderna ingenjören – som har en balans mellan tekniska och sociala färdigheter
- den ansvarsfulle ingenjören – som ser helheten och bryr sig om miljön

- ”the self-made engineer” – som kan ta sig an vilka uppgifter som helst.

Vår analys visar att universiteten, trots försök att motverka rådande normer om vem som kan bli ingenjör, fortsätter att reproducera stereotypa mönster kring ålder och kön.

Fungerar projektarbeten?

I linje med tidigare forskning (Prince, 2004) har vi både sett exempel på projektarbeten som fungerat bra och mindre bra. I delstudie II filmade vi studenternas projektarbeten.

När vi tittade närmare på en grupp som fungerat mindre bra fann vi att de studenter som i våra djupintervjuer varit mest kritiska till grupparbetet var de som bidragit minst, bland annat genom att försova sig eller inte dyka upp alls – ett beteende som samtidigt var svårt att upptäcka för den undervisande läraren (Berge, Ingerman, Silfver & Danielsson, 2017). I samma projektgrupp fanns det trots allt längre stunder som vi betraktade som välfungerande, då alla arbetade gemensamt och tillsammans diskuterade viktiga begrepp och ingenjörsmässiga val (Kittleson & Southerland, 2004). Dock fann vi att ingen av de fyra studenterna kunde beskriva vad de lärt sig genom projektarbetet. En av de studenter som var kritiska beskrev just ett tillfälle som vi bedömt som välfungerande som ”inte ingenjörsmässigt”, eftersom han tyckte att arbetet borde delats upp mer mellan de inblandade.

Utifrån ett kunskapsperspektiv hävdar vi att studenterna behöver hjälp att utveckla ett mer fruktbart förhållningssätt till projektarbete. Det skulle stärka de välfungerande tillfällena där ett gemensamt lärande är möjligt.

Skavande ”ingenjörsmaskulinitet”

I delstudie III utforskade vi identitetsskapandet hos män som studerar till maskiningenjörer. Vårt fokus var hur maskulinitet och social klass skapas (Danielsson et al., kommande). Vi analyserade de manliga studenternas möte både med projektarbete i undervisningen och med maskiningenjörsutbildningen i stort.

Analysen visar att alla de intervjuade männen på ett relativt oproblematiskt sätt kunde identifiera sig med en praktisk/teknisk maskulinitet. Däremot krävs ett omfattande identitetsarbete för att få projektarbetet att framstå som relevant för det framtida yrket. Analysen visar också på hur intersektioner av klass och kön blir viktiga i studenternas identitetsskapande, inklusive hur det för en av studenterna blir svårt att identifiera sig som student på utbildningen p.g.a. en upplevt ”grabbig” kultur.

Retoriskt arbete att framställa sig som legitim ingenjör

I delstudie IV fokuserade vi på kvinnliga studenters berättelser om mötet med sin praktik/arbetsplats (Silfver et al., kommande). Studien bekräftar tidigare forskning när det gäller hur kvinnliga studenter plockar upp olika strategier när de befinner sig i ett övervägande manligt dominerat sammanhang (till exempel Powell et al., 2009).

Vi visar bland annat hur kvinnorna använder sig av svensk jämställdhetsretorik som ett sätt att framställa den maskulina miljö och jargong de möter som oproblematiserad för dem. De talar exempelvis om behovet av fler kvinnor i fältet och om hur kommande generationer av män har en annan (mer positiv) inställning till jämställdhet. De beskriver antingen att det inte finns någon skillnad mellan dem och deras manliga kollegor, eller att kvinnor och män är essentiellt olika. I mötet med arbetsplatsen skapar dessa två skilda förståelser av kön olika mycket handlingsutrymme för kvinnorna att inta positioner som legitima ingenjörer.

Viktigt belysa kontextualisering av kunskaper utifrån klass och kön

Delstudie V är en etnografisk studie av en maskinelementkurs för högskoleingenjörstudenter. Här hade vi ett starkare fokus på undervisningssituation och ämnesinnehåll (Ottemo et al., kommande). Tidigare feministisk kritik har beskrivit hur ingenjörutbildning präglas av en kontextlös, abstrakt och reduktionistisk kunskapssyn. Vi visar dock hur teknisk kunskap ständigt sätts i ett sammanhang i den kurs vi följt, bland annat genom att historiseras och knyts till vardagliga situationer som studenterna har erfarenhet av. Vi argumenterar utifrån Bernstein (1999) för att detta större fokus på det kontextbundna står i samklang med att betydligt fler studenter med arbetarklassbakgrund läser på högskoleingenjörsprogram än på de mer prestigefulla civilingenjörsprogram som ofta stått i fokus i tidigare studier. Skillnaden gentemot tidigare forskning låter sig alltså förstås genom att vi i högre grad fokuserar klass.

Empiriskt bidrar denna delstudie därmed till att belysa skärningspunkten mellan kön och klass i ingenjörutbildning, samtidigt som vi teoretiskt utforskar förutsättningarna för att formulera intersektionell kritik av ingenjörutbildning

Kunskap om projektarbetets potential behövs för att utveckla högskoleutbildning

Resultaten från våra olika delstudier bidrar med ökad kunskap om de komplexa utmaningar som ingenjörstudenter möter i en tid då ingenjörutbildning är under förändring. Kunskap om projektarbetsformens potential för lärande och identitetsskapande, samt om hur lärande och identitetsskapande hänger samman, är viktig för att kunna vidareutveckla högskoleutbildningen för ingenjörer, men även för andra utbildningar. Studiens resultat kan således även komma andra ämnesområden inom högre utbildning till del.

Referenser

Berge, M., Ingerman, Å., Silfver, E., & Danielsson, A. (2017). Searching for a viable approach to project work in engineering education. In *Proceedings of the 45th SEFI Annual Conference 2017: Education Excellence for Sustainability* (pp. 1393–1400). European Society for Engineering Education (SEFI).

- Berge, M., Silfver, E., & Danielsson, A. (2018). In search of the new engineer: gender, age, and social class in information about engineering education. *European Journal of Engineering Education*, 1–16. I-first doi:10.1080/03043797.2018.1523133
- Bernstein, B. (1999). Vertical and horizontal discourse: an essay. *British Journal of Sociology of Education*. 20(2): 157–173.
- Danielsson, A., Gonsalves, A., Silfver, E. & Berge, M. (in review) The pride and joy of engineering: Risk and respectability in men's choice of engineering educations. Submitted to *Engineering Studies*.
- Kittleson, J. M., & Southerland, S. A. (2004). The role of discourse in group knowledge construction: A case study of engineering students. *Journal of Research in Science Teaching*, 41(3), 267-293. doi:10.1002/Tea.20003
- Ottemo, A., Berge, M. & Silfver, E. (in review). Contextualizing technology: tensions between class and gender perspectives in formulating intersectional critiques of engineering education. Submitted to *International Journal of Gender, Science and Technology*.
- Powell, A., Bagihole, B. & Dainty, A. (2009). How women engineers do and undo gender. Consequences for gender and equality. *Gender, Work and Organization*, 16(4): 411–428.
- Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. *Journal of engineering education*, 93(3), 223–231.
- Silfver, E., Danielsson, A., Berge, M. & Gonsalves, A. (manuscript). Snuff and IKEA candles: Female engineering students' narratives about entering engineering work places.
- Wenger, Etienne (1998). *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Interprofessionellt lärande i simuleringsbaserad utbildning för hälso- och sjukvårdens professioner

Madeleine Abrandt Dahlgren, Linköpings universitet (projektledare)

Sofia Nyström, Linköpings universitet

Johanna Dahlberg, Linköpings universitet

Håkan Hult, Linköpings universitet

Samuel Edelbring, Linköpings universitet

Hans Rystedt, Göteborgs universitet

Elin Johansson, Göteborgs universitet

Torben Amoroe Nordahl, Göteborgs universitet

Li Felländer Tsai, Karolinska institutet

Cecilia Esche, Karolinska institutet

Johan Creuzfeld, Karolinska institutet

För att vården ska fungera är det nödvändigt att olika professioner samarbetar bra. Vi har studerat hur samarbete kan tränas genom fullskalesimuleringar. I dessa används tekniskt avancerade modeller av människan i autentisk storlek för att iscensätta akuta fall. Våra resultat visar att lärarens instruktioner, återkoppling och frågor är avgörande för hur deltagarna förstår situationen.

En medvetslös patient kommer med ambulans till akutmottagningen efter att ha varit med om en trafikolycka. Akutteamets läkare och sjuksköterskor tar emot och ska genom ett snabbt och effektivt samarbete organisera omhändertagandet av patienten så att läget stabiliseras och rätt beslut fattas om patientens fortsatta utredning, behandling och vård.

Ovanstående ögonblicksbild illustrerar hur viktig interprofessionell samverkan är för att hälso- och sjukvårdspersonal ska klara framtidens hälso- och sjukvård och inte äventyra patienternas säkerhet. Den åldrande befolkningen, den snabba teknikutvecklingen och ökningen av medicinsk expertis gör att många människor idag lever allt längre med komplexa sjukdomstillstånd. Samtidigt är en stor del av de fel och misstag som begås i vården, och leder till att patienter skadas, orsakade av bristande samarbete och kommunikation mellan vårdens personal. Kunskap om hur samarbete kommer till stånd och hur människor lär sig att samarbeta är därmed av stor vikt för vården och dess utbildningar.

Träna samarbete med modeller som styrs med datorer

För att kunna skapa möjligheter att träna samarbete i situationer som den ovan beskrivna under säkra förhållanden används fullskalesimuleringar i allt större

utsträckning. Med hjälp av tekniskt avancerade modeller av människan i autentisk storlek iscensätts akuta fall som deltagarna får hantera tillsammans. Modellerna styrs med hjälp av datorer från ett kontrollrum.

Vi har studerat vad som sker i praktiken i sådana utbildningsarrangemang, hur studenter respektive professionella samarbetar och reflekterar och hur lärande kan stödjas i den tekniska miljön.

I projektet har tre forskargrupper från Linköpings universitet, Karolinska institutet och Göteborgs universitet samarbetat. Projektet har utgått från gemensamma forskningsfrågor kring hur deltagare samarbetar och samspelar med de materiella arrangemangen genom simuleringens olika faser, introduktion (briefing), genomförande (simulering) och reflektion (debriefing). Deltagarna har videofilmats på ett standardiserat sätt under simulering av akuta situationer.

Lärarens återkoppling är avgörande

Dagens teknik medger avancerade fullskaliga simuleringar som antas kunna representera alla de egenskaper och symptom hos en sjuk person som är nödvändiga för att deltagarna ska kunna förstå situationen i scenariot och agera i linje med detta. Våra resultat visar att så inte är fallet. Istället kan instruktioner och återkoppling från läraren under scenariots gång vara helt avgörande för hur deltagarna förstår situationen och hur de agerar i den.

Tre olika metoder för att instruera i dessa sammanhang har identifierats (Escher et al 2017). En metod innebär att en instruktör i rummet ger instruktioner. Baserat på deltagarnas agerande visar instruktören – med ord och genom att peka – på symptom som simulatören inte kan representera. Det kan till exempel handla om rodnad på bröstet. En annan metod är att verbalt förmedla en snabb och allvarlig utveckling av symptom och på så sätt styra tempot i scenariot. Med den tredje metoden förmedlas instruktioner från operatörsrummet via högtalare till alla i rummet eller via hörsnäcka till en av deltagarna.

De två första metoderna ger nära tillgång till deltagarnas agerande och möjlighet att förmedla information precis i rätt ögonblick utan fördröjning. På så sätt styrs både scenariots tempo och deltagarnas fokus. Instruktioner från operatörsrummet tenderar däremot att bli fördröjda, vilket i sin tur bidrar till ett lägre tempo. Metoderna har olika fördelar beroende på målgrupp och vilka lärandemål som prioriteras. Ett högt tempo kan vara viktigt för att träna erfarna team i tidskritiska situationer, medan ett långsamt tempo kan vara fördelaktigt för studenter där det primära målet är att lära sig komplexa procedurer steg-för-steg.

Olika rumsliga arrangemang skapar olika förutsättningar

Våra studier visar att rummen där simuleringen genomförs spelar roll, olika rumsliga arrangemang skapar olika förutsättningar för kunskapsanvändning, samarbete och lärande. Deltagarnas handlingsmönster i simuleringen visar dels synkroniserat interprofessionellt samarbete mellan deltagare i relation till simulatören, men också mer parallella ageranden av deltagare där samarbetet är mindre betonat. De beskrivna handlingsmönstren kan användas som underlag för analys och

diskussioner om hur samarbete mellan olika professioner kommer till stånd i simuleringen (Nyström et al, 2016b; 2017).

Vår forskning visar också att det är viktig för lärandet att observera simuleringarna. Två sätt att arrangera observationer identifierades: direkt från operatörsrummet nära simuleringsrummet eller via storbild i ett rum längre ifrån simuleringsrummet. Hur observatörerna är placerade, hur instruktionerna för observationerna är utformade och huruvida instruktören är närvarande eller inte i observatörsrummet – allt detta skapar olika fokus för deltagarnas lärande (Nyström et al 2016 c).

Frågorna påverkar hur deltagarna bedömer sitt agerande

Resultaten visar att simulering ger unika möjligheter att i debriefing tillsammans reflektera utifrån situationer som man själv agerat i eller observerat. Genom att tillsammans re-aktualisera, eller se på inspelningar av vad som just hände, får deltagarna möjligheter att både konkretisera etablerade principer för samarbete och dra mer generella slutsatser utifrån konkreta erfarenheter (Johansson et al 2017, Oxelmark et al 2017).

Om och hur detta sker är dock inte givet. Det avgörs i hög grad av lärarnas frågor och debriefingens upplägg. Etablerade pedagogiska modeller kan fungera som ett stöd för fokuserade diskussioner, men också begränsa deltagarnas möjlighet att lyfta egna frågor. Öppna frågor kan leda in på aspekter som är irrelevanta i relation till lärandemålen. Å andra sidan riskerar frågor enligt en given struktur att deltagarnas problem kommer i bakgrunden (Nyström et al 2016 a).

Innehåll och form bör balanseras på ett sätt som stödjer reflektioner med hög relevans för de kommande, eller aktuella, professionernas samarbete. Hur frågorna är formulerade är avgörande för deltagarnas egna bedömningar av sitt agerande. De kan väcka motstånd eller generera alltför generella svar. En slutsats är att frågor som är mindre utmanande och kopplade till konkreta situationer ökar möjligheterna för fokuserad diskussion och feedback.

De sammantagna resultaten av våra studier i projektet bidrar med ny förståelse för hur simuleringsbaserad utbildning fungerar i praktiken och för hur lärare kan skapa goda förutsättningar för interprofessionellt lärande i simuleringens alla faser.

Referenser

- Escher, C., Rystedt, H., Creutzfeldt, J., Meurling, L., Nyström, S., Dahlberg, J., & ... Abrandt-Dahlgren, M. (2017). Method matters: impact of in-scenario instruction on simulation-based teamwork training. *Advances In Simulation* (London, England), 225. doi:10.1186/s41077-017-0059-9
- Johansson, E., Lindwall, O., & Rystedt, H. (2017). Experiences, appearances, and interprofessional training: The instructional use of video in post-simulation debriefings. *International Journal of Computer Supported Collaborative Learning*, 12(1), p. 91–112.
- Nyström, S., Dahlberg, J., Edelbring, S., Hult, H., & Abrandt Dahlgren, M. (2016a). Debriefing practices in interprofessional simulation with students: A sociomaterial perspective. *BMC Medical education*. 16 (148), 1–8.

Nyström, S., Dahlberg, J., Hult, H., & Dahlgren, M. A. (2016b). Enacting simulation: A sociomaterial perspective on students' interprofessional collaboration. *Journal Of Interprofessional Care*, 30(4), 441–447. doi:10.3109/13561820.2016.1152234

Nyström, S., Dahlberg, J., Hult, H. & Abrandt Dahlgren, M. (2016c). Observing of interprofessional collaboration in simulation: A socio-material approach. *Journal of interprofessional care*. 30(6), 710–716.

Nyström, S., Dahlberg, J., Edelbring, S., Hult, H., & Abrandt Dahlgren, M. (2017). Continuing professional development: The pedagogical practice of interprofessional simulation in healthcare. *Studies in continuing Education*. 39 (3). 303–319.

Oxelmark, L., Nordahl Amorøe, T., Carlzon, L., & Rystedt, H. (2017). Students' understanding of teamwork and professional roles after interprofessional simulation – a qualitative analysis. *Advances in Simulation*, 2(8), DOI 10.1186/s41077-017-0041-6

Att tolka, konkretisera och leda – en studie av förskollärarens förändrade uppdrag

Anita Eriksson, Högskolan i Borås (projektledare)

Ann-Katrin Svensson, Högskolan i Borås/Åbo Akademi

Dennis Beach, Högskolan i Borås/Göteborgs universitet

Förskollärarens ansvar ändrades i samband med 2010 års revidering av Skollagen och förskolans läroplan. Det innebar att en ny ansvarsfördelning skulle implementeras i en verksamhet som länge präglats av en platt organisation. Vi har studerat hur det gick till och vad det fick för konsekvenser för den pedagogiska verksamheten och dess yrkesutövare. Något som visat sig problematiskt i praktiken är att förskollärare utifrån sitt förtydligade ansvar också förväntas leda arbetslagets pedagogiska verksamhet, men utan att ha ett formellt mandat för detta.

Projektets övergripande syfte har varit att bidra med kunskap om vad den förändring av förskollärarens ansvar, som gjordes i samband med 2010 års revidering av Skollagen (SFS 2010:800) och förskolans läroplan (Skolverket, 2010), har inneburit. Vi har studerat hur förskollärarens förändrade ansvar har tolkats, förhandlats och kommit till uttryck i policydokument, på förvaltningsnivå och i arbetslag bestående av förskollärare och barnskötare.

Vår utgångspunkt var intresse för vad förändringen skulle komma att innebära för förskollärarprofessionen. En pilotstudie (Eriksson, 2014) visade att implementeringen av förskollärarens förändrade ansvar i praktiken ledde till förändringar både i sättet att organisera och fördela ansvar och arbetsuppgifter. I tre delstudier har vi studerat diskursiva praktiker som rör förskollärarens ansvar: a) diskursen i nationella policydokument, b) kommunala utbildningsförvaltningars sätt att tolka och implementera 2010-års förändring av förskollärarens ansvar, c) förskolechefers och arbetslags tolkningar och sätt att omsätta den förändrade ansvarsfördelningen.

Delstudie A: Mot en mer hierarkisk struktur i policydokumenten

Analysen av de nationella policydokumenten visade en variation i diskursen om förskollärarens yrkeskunskap och ansvar över tid. Från förskolläraren som en professionell, autonom och ansvarig kvalitetsgarant (1940-1960), till att beskrivas som en medlem i ett jämlikt och demokratiskt arbetslag (1970-2010), till att från 2010 beskrivas som en kunnig och kompetent kvalitetsgarant med övergripande ansvar för arbetslagets pedagogiska arbete utifrån sin formella yrkeskunskap.

Förskolläraren lyfts fram som en viktig aktör inom utbildningsfältet med en kunskap som kan liknas vid den som i professionsteori betecknas som professionella aktörers (Brante, 2010; Freidson, 2001; Svensson, 2011). Den kunskapssyn som framträder ur 2010-års skrivningar om förskollärarens ansvar är av den typ som Bernstein (2000, 2003) beskriver som en vertikal syn på kunskap, medan arbetslagets gemensamma ansvar relaterar till en horisontell.

Att förskollärarens övergripande ansvar i förordningen från 2010 inte kopplades till någon formell befogenhet att utöva ett pedagogiskt ledarskap har visat sig problematiskt i praktiken. Sammantaget utgör 2010-års förändring av förskollärarens och arbetslagets ansvar ett skifte från en platt mot en mer hierarkisk struktur för organisation, ansvar och arbetsuppgifter jämfört med till exempel 1998-års läroplansdiskurs (Eriksson, 2015).

Delstudie B: Förskolecheferna fick huvudansvar för implementeringen

Resultatet av en enkät som besvarades av 48 förvaltningstjänstemän hösten 2013 visade att alla kommunala utbildningsförvaltningar på något sätt och i olika grad hade varit involverade i implementeringen av skollags- och läroplansrevideringen. Samtidigt hade en stor del av ansvaret delegerats till förskolecheferna. Flertalet förvaltningar hade exempelvis tillämpat det Rothstein (2010) beskriver som en form av en professionell kontroll, genom att delegera ansvaret för tolkningen till förskolecheferna. Övriga förvaltningar utformade kommunövergripande riktlinjer.

Drygt en tredjedel av förvaltningarna uppgav att förskolecheferna hade haft hela ansvaret för att informera personalen om revideringen. I sju fall hade förskolecheferna haft hela ansvaret för implementeringsprocessen, i övriga fall hade ansvaret delats mellan förskolechef och förvaltningstjänsteman eller förskolepersonal.

Alla förvaltningar uttryckte ett behov av och hade genomfört kompetensutveckling för förskolepersonalen i samband med implementeringen. Ämnesrelaterade insatser var betydligt vanligare än insatser till stöd för förskollärare i deras förtydligade och utökade ansvar för det pedagogiska arbetet. Av enkätsvaren framgår att åtta förvaltningar hade infört en mer hierarkisk organisationsstruktur där vissa förskollärare fått ett särskilt ansvar för det pedagogiska arbetets kvalitet och utveckling och för att utgöra ett stöd i implementeringsprocessen för kollegorna (Eriksson, Beach och Svensson, 2015).

Delstudie C: Förskolechefer förväntar sig att förskollärare leder arbetet

Vi avslutade med en etnografisk studie, där vi använde oss av observationer, fältsamtal, intervjuer och analys av lokala dokument på fyra förskolor hösten 2014 och våren 2015. Resultaten därifrån visar att förskolecheferna införde en mer hierarkisk organisationsstruktur. Individuellt eller som grupp delegerades förskollärarna ett ökat ansvar för olika delar av den pedagogiska verksamhetens

utveckling och kvalitet. Det kunde exempelvis handla om språk, matematik, naturvetenskap och teknik eller om dokumentation och utvärdering.

Alla förskolechefer, förskollärare och barnskötare på tre förskolor uttryckte sig helt i linje med den nya officiella beskrivningen av förskollärarens ansvar. På en fjärde förskola uttryckte sig förskollärare och barnskötare mer i linje med 1998-års läroplandsdiskurs om arbetslagets jämlika och gemensamma ansvar. När talet om ansvar relaterades till konkreta exempel som handlade om praktiskt genomförande förekom däremot en mix av 2010- och 1998-års policydiskurser i alla personalkategorier, men i olika omfattning.

Sammantaget uttryckte förskolechefer en tydligare idé än förskolepersonalen om hur ansvaret skulle praktiseras. Förskollärare beskrevs som ansvariga för hur arbetslaget genomförde den pedagogiska verksamheten och hur detta dokumenterades och utvärderades samt för kvalitet och måluppfyllelse. De högre kraven på förskollärare motiverades utifrån yrkesgruppens formella teoretiska kunskap. Förskolecheferna förväntade sig också att förskollärarna skulle leda arbetslagets pedagogiska arbete.

Förskollärarna talar inte om sig själva som ledare

Förskollärarna däremot talade varken om sig själva som ledare eller ansvariga för att leda det pedagogiska arbetet i arbetslaget. Detta menar vi är en konsekvens av att de varken i 2010-års skollag eller läroplan fått ett formellt och explicit mandat att göra detta. Speciellt omfördelning av arbetsuppgifter har beskrivits som en känslig fråga av såväl förskollärare och förskolechefer som av förvaltningstjänstemän (Eriksson, Svensson & Beach, 2015). När det gäller fördelning av ansvar och arbetsuppgifter i den dagliga pedagogiska verksamheten har detta i stor utsträckning överlåtits till arbetslaget och den faktiska fördelningen har påverkats av rådande lokala villkor.

På två förskolor genomfördes en större andel av arbetslagets pedagogiska aktiviteter med barnen av förskollärare, som också hade mera planeringstid. De två andra arbetslagen tillämpade en likafördelning. Diskussioner eller förhandlingar om respektive yrkesgrupps ansvar och arbetsuppgifter förekom inte i samband med exempelvis arbetsplatsträffar, utan avhandlades under enskilda samtal med förskolechefen.

Sammantaget visar projektet på den komplexitet som är förknippad med implementeringen av en förändrad ansvarsfördelning i en verksamhet som länge präglats av en platt organisationsstruktur. Projektet har också genererat kunskap om hur denna typ av förändring tolkas och omsätts på kommunal förvaltningsnivå och i förskolans verksamhet samt vilka konsekvenser detta får för den pedagogiska verksamheten och för dess yrkesutövare.

Referenser

- Bernstein, B. (2000). *Pedagogy, symbolic control and identity: theory, research, critique*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers.
- Bernstein, B. (2003). *Class, codes and control. Vol. 4, The structuring of pedagogic discourse*. London: Routledge.

Brante, T. (2010). Professional fields and truth-regimes. *Comparative Sociology*, 9, 843-886.

Eriksson, A. (2014). Förskollärarens förtydligade ansvar – en balansgång mellan ett demokratiskt förhållningssätt och att utöva yrkeskunskap. *Journal of Nordic Early Childhood Education Research* 7(6), 1–17.

Eriksson, A. (2015). Förskollärarens ansvar – från självpåtaget till pålagt och delvis legitimerat. *Pedagogisk forskning i Sverige* 20(1-2), 8–32.

Eriksson, A., Beach, D. & Svensson, A-K. (2015). Förskolechefens ansvar och uppdrag i ett kommunalt förvaltningsperspektiv. *Nordic Early Childhood Education Research Journal* 11(9), 1–17.

Freidson, E. (2001). *Professionalism. The third logic*. Cambridge: Polity Press.

Rothstein, B. (2010) Välfärdsstat, förvaltning och legitimitet. I B. Rothstein (red) *Politik som organisation: förvaltningspolitikens grundproblem* (4. uppl.) (s 7–30). Stockholm: SNS förlag.

SFS 2010:800. Skollagen. Hämtad http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/

Skolverket (2010). Läroplan för förskolan *Lpfö 98*. Rev. 2010. Hämtad från <http://www.skolverket.se>

Svensson, L. G. (2011). Profession, organisation, kollegialitet och ansvar. *Socialvetenskaplig tidskrift* (4), 301–319.

Hur påverkar reformer av samhällskunskap ungas medborgarkompetens?

Joakim Ekman, Södertörns högskola (projektledare)

Pär Zetterberg, Uppsala universitet

Mikael Persson, Göteborgs universitet

Klas Andersson, Göteborgs universitet

Hur lyckas svensk skola förbereda elever för att fungera som medborgare i ett demokratiskt samhälle? Vi har studerat vad ett öppet klassrumsklimat innebär och hur undervisning för att få igång öppna samtal bland elever ser ut. Vi jämförde två olika sätt att undervisa. Resultaten tyder på att så kallad deliberativ undervisning fungerar bäst för att öka elevernas intresse för och kunskap om politiska frågor, men att detta samband inte är så självklart som tidigare studier har hävdat.

Skolans uppdrag beskrivs ibland som dubbelt. Dels ska skolan utveckla kunskaper bland eleverna, dels ska eleverna fostras till goda medborgare (Ekman & Pilo 2012). På grund av Sveriges placering i de internationella kunskapsmätningarna har den svenska skolans arbete sedan 2006 främst fokuserat på kunskapsuppdraget.

Med en tilltagande omvärldsoro och ökade flyktingströmmar har dock skolans medborgarfostrande uppdrag aktualiserats på nytt. Svenska och internationella undersökningar visar samtidigt att ett öppet klassrumsklimat tenderar att ha en positiv påverkan på elevers medborgarkompetens och kunskaper i samhällskunskap (Torney-Prta 2002; Hess & McAvoy 2014). Men hur ser en undervisning för ett öppet samtalsklimat ut?

Samband öppet klassrumsklimat – ökad medborgarkompetens

Projektet tar sin utgångspunkt i skolans arbete med att förbereda elever för att kunna fungera som medborgare i ett demokratiskt samhälle: hur lyckas svensk skola när det gäller demokratiuppdraget? Vad ingår i skolans demokratiuppdrag och hur utformas undervisningen? Mer specifikt är det sambandet mellan ett öppet klassrumsklimat och ökad medborgarkompetens som vi undersöker i en aktuell svensk kontext. Vad innebär ett öppet klassrumsklimat och hur formas undervisning för att få igång öppna samtal och aktivitet bland elever?

För att besvara dessa frågor har vi utvecklat och prövat två typer av samhällskunskapsundervisning: Den ena typen är deliberativ undervisning, det vill säga undervisning där eleverna samtalar med varandra i en strävan att komma överens, med läraren som moderator. Den andra är individcentrerad undervisning där läraren intar en mer traditionell roll som förmedlare av en viss kunskapsmassa, ibland kallad ”katederundervisning” (jfr Englund 2006; Roseberg 2007).

Jämförelsen av de två undervisningsformerna genomfördes i form av ett unikt storskaligt fältexperiment, där över 1200 elever i 59 klasser deltog. Undersökningen fokuserade på undervisningsformernas inverkan på olika slags medborgarkompetenser, som värderingar, intresse för politik och kunskap om politiska frågor. Resultaten, vilka kommer avrapporteras i en artikel i en internationell tidskrift samt i en kommande monografi på svenskt förlag, är i skrivande stund något preliminära, men indikerar att just deliberativ undervisning tycks ha en positiv effekt på kunskap om politiska frågor bland eleverna. De uppmätta effekterna är dock inte påtagligt starka (jfr Andersson 2015).

Vänder oss till lärare i samhällsorienterade ämnen

Projektet avslutas under 2018 och forskningsresultaten kommer bland annat att redovisas i en samförfattad monografi. Där kommer vi att beskriva hur de två undervisningsformerna utvecklades från teoretiska ideal om god samhällskunskapsundervisning, hur vi genomförde själva studien där närmare 40 lärare deltog, samt vad jämförelsen mellan dem visade i form av medborgarkompetens bland eleverna.

Projektet lämnar på det viset ett viktigt bidrag till den svenska och internationella kunskapsutvecklingen om skolans medborgarfostrande uppdrag (Berinsky & Lenz 2011; Campbell 2008; Galston 2004; Green et al. 2011; Latimer & Hempson 2012; Kam & Palmer 2008; Lindgren et al. 2017; Persson 2015). Monografien kan ses som ett bidrag till debatten om skolans demokratifostrande uppdrag, men tanken är också (och kanske främst) att den ska vända sig direkt till alla som undervisar i samhällsorienterade ämnen eller studerar till lärare i dessa ämnen. Längre har det saknats litteratur som konkret tar upp frågor om hur samhällskunskapsundervisning kan läggas upp och vad som har effekt på elevers medborgarkompetens.

Referenser

- Andersson, Klas (2015) "Deliberative teaching: Effects on students' democratic virtues", *Scandinavian Journal of Educational Research* 59 (5), 604–622.
- Berinsky, Adam J & Gabriel S Lenz (2011) "Education and political participation: Exploring the causal link", *Political Behavior* 33 (3), 357–373.
- Campbell, David E. (2008) "Voice in the classroom: How an open classroom climate fosters political engagement among adolescents", *Political Behavior* 30 (4), 437–454.
- Ekman, Joakim & Lina Pilo (2012) *Skolan, demokratin och de unga medborgarna*. Stockholm: Liber.
- Englund, Tomas (2006) "Deliberative communication: A pragmatist proposal", *Journal of Curriculum Studies* 38 (5), 503–520.
- Galston, William A. (2004) "Civic education and political participation", *PS: Political Science and Politics* 37 (2), 263–266.
- Green, Donald P, Peter M Aronow, Daniel E Bergan, Pamela Greene, Celia Paris & Beth I. Weinberger (2011) "Does knowledge of constitutional principles increase support for

civil liberties? Results from a randomized field experiment”, *Journal of Politics* 73 (2), 463–476.

Hess, Diana E & Paula McAvoy (2014) *The Political Classroom: Evidence and ethics in democratic education*. New York: Routledge.

Kam, Cindy D & Carl L Palmer. 2008. “Reconsidering the effects of education on political participation”, *Journal of Politics* 70 (3), 612–631.

Latimer, Christopher & Karen M Hempson (2012) “Using deliberation in the classroom: A teaching pedagogy to enhance student knowledge, opinion formation, and civic engagement”, *Journal of Political Science Education* 8 (4), 372–388.

Lindgren, Karl-Oskar, Sven Oskarsson & Mikael Persson (2017) “Can increased education help reduce the political opportunity gap?” IFAU report No. 2017: 12.

Persson, Mikael (2015) “Education and political participation”, *British Journal of Political Science* 45 (3), 689–703.

Rosenberg, Shawn W. (2007) *Deliberation, Participation and Democracy*. New York: Springer.

Torney-Purta, Judith (2002) “Patterns in the civic knowledge, engagement, and attitudes of European adolescents: The IEA Civic Education Study”, *European Journal of Education* 37 (2), 129–141.

The role of mother tongue instruction for children's biliteracy development in the early school years – evidence from Somali–Swedish bilinguals

(In Swedish: Modersmålsundervisningens roll för den lexikala utvecklingen hos somalisk-svensktalande barn i skolans tidigare år)

Natalia Ganuza, Stockholm University (project leader)

Christina Hedman, Stockholm University

The aim of the project was to investigate the impact of ‘mother tongue instruction’ (MTI) on bilingual children’s vocabulary and reading proficiency, both in the ‘mother tongue’ and in Swedish. The project focused on Somali MTI and found in particular a positive correlation between MTI attendance and participants’ reading comprehension in Somali. Furthermore, positive correlations were also found between the participants’ results on Somali reading and their school results. Overall, the project highlights the importance of providing multilingual children with the opportunity to attend MTI and to develop reading skills in their ‘mother tongue’.

A rationale for this project was that previous research on ‘mother tongue instruction’ and its teaching practices in Sweden were largely lacking. The overarching aim was to investigate the role and impact of MTI on bilingual children’s development of vocabulary and reading in the ‘mother tongue’, as well as its’ impact on the children’s development of the same competencies in Swedish, i.e. the general language of schooling in Sweden. Furthermore, the purpose was to relate these findings to the structural conditions for MTI within the Swedish educational context, taking into consideration the prescribed regulations in national policy documents, the MTI teachers’ working conditions and their ideologies of language, teaching and learning, and how MTI is practiced in the classrooms.

The impact of MTI on vocabulary and reading

The project focused on Somali MTI, and the impact of MTI attendance on children’s vocabulary and reading proficiency in Somali and Swedish. The main study was designed to allow for cross-sectional, cross-linguistic and longitudinal analyses of data. The participants were 120 Somali–Swedish-speaking students in grades 1–6 (6–12 years old). In the study, “literacy” was operationalized as vocabulary knowledge (both breadth and depth), word decoding ability, and sentence reading comprehension. All children were tested in both Somali and in Swedish. Prior to testing we conducted an oral language and literacy background questionnaire with each participant.

We compared the results on the above-mentioned tests in both Somali and Swedish between two groups: Somali–Swedish-speaking children who had participated in Somali MTI for several years and Somali–Swedish speaking children who had not been enrolled in Somali MTI. In addition, we conducted participant observations of mother tongue instruction in Somali throughout a year and interviews with Somali mother tongue teachers, in order to gain insights into how the teaching is organized in order to promote children’s vocabulary development and reading and writing. Our research questions were as follows:

Does MTI, in the way that it is organized in Sweden, contribute to children’s vocabulary knowledge and reading proficiency in the mother tongue? What is the relationship between students’ vocabulary knowledge and reading proficiency in the mother tongue (here Somali) as compared with the stated proficiencies in the language of schooling (here Swedish)?

How can our findings be related to the structural conditions for MTI within the Swedish educational context, taking into account the national regulatory policy documents, how MTI is practiced in the classrooms, and the MTI teachers’ ideologies of language, teaching, and learning?

The relationship between reading proficiency and school results

In addition, drawing on the findings from the main study, we conducted a sub-study with 36 of the Somali-Swedish speaking participants from one of the schools, who had attended Somali MTI for several years, based on the following research question:

What is the relationship between the children’s reading proficiency in the ‘mother tongue’, and in Swedish (in school year 4-5), and their school results (in school year 6-7)?

These two main parts of the project were complemented with (a) perspectives on the historical foundation of MTI in Sweden as compared to Denmark, where the discrepancy between MTI in policy and practice was further explored (Salö et al. 2018), as well as with (b) student perspectives from the same school as the substudy (Palm et al. 2018).

The impact of MTI on childrens’ literacy proficiency in Somali and Swedish

Overall, the results from the main study showed that participation in MTI contributed positively to participants’ results in Somali, in particular for reading comprehension. For Somali reading comprehension, MTI was shown to have an

effect beyond the influence of variables such as chronological age, age of arrival, and reported home language and literacy use. Classroom observations also confirmed that reading activities were a prominent part of the MTI lessons, which may explain why the largest effect found was on reading in the mother tongue. In addition, the results showed that participants' results in Somali were positively correlated with their results on the same measures in Swedish, in particular for reading. In sum, these results indicate that MTI has an impact on some aspects of literacy proficiency in the mother tongue, and possibly also on their proficiency in the language of schooling, despite the very restricted time (<1 h/week) allocated for it in the national curriculum.

Positive correlation between Somali reading proficiency and school results

In the subsequent sub-study, we took these results as our point of departure for exploring the relationship between participants' reading comprehension in Somali, and in Swedish, and their school results. Earlier reports had found positive correlations between MTI attendance and school results, but none of these reports explored what it might have been in MTI that impacted the students' school results.

The sub-study focused on a subsample of 36 participants from the earlier study. All of these participants went to the same school, and all of them had been enrolled in Somali MTI for several years. The majority of the participants were born in Sweden, and all of them had been schooled through Swedish only.

A statistically significant positive correlation was found between the students' results on Somali reading comprehension and their grades in MTI, in Swedish as a second language, in Mathematics, and with their overall school results (based on grades from 14 different subjects). Their results on reading comprehension in Somali were more strongly correlated with their school results than their results on reading comprehension in Swedish. We argue that these results may provide a possible concretization of what it may be in the mother tongue and/or in MTI that can benefit students' school performance. We also argue that these results highlight the importance of providing multilingual students with the opportunity to develop reading skills in their 'mother tongue' – even when they are born in Sweden.

MTI is important despite its restricted teaching time

To conclude, the results thus highlight the importance of MTI despite the known limitations due to its restricted teaching time and its' generally marginalized position within the Swedish national curriculum. The learning benefits from MTI seem to be obtained in particular for those students who attend MTI for longer periods (more than one year). The project also highlights the important role played by the MTI teachers.

New knowledge resulting from the project will be integrated into the teacher education program, free-standing courses and in commissioned education – particularly those focusing on Swedish as a second language.

Reference list

- Salö, L., Ganuza, N., Hedman, C. & Karrebæk, M.S. (2018). Mother tongue education in Sweden and Denmark. Language policy, cross-field effects, and linguistic exchange rates. *Language Policy*. <https://doi.org/10.1007/s10993-018-9472-8>
- Palm, C., Ganuza, N. & Hedman, C. (2018). Language use and investment among children and adolescents of Somali heritage in Sweden. *Journal of Multilingual & Multicultural Development*. DOI: 10.1080/01434632.2018.1467426
- Ganuza, N. & Hedman, C. (2018). Modersmålsundervisning, läsförståelse och betyg – modersmålsundervisningens roll för elevers skolresultat. *Nordand. Nordisk tidskrift för andrespråksforskning* 13,1, 4–22. DOI: 10.18261/issn.2535-3381-2018-01-01
- Ganuza, N. & Hedman, C. (2017a). The impact of mother tongue instruction on the development of biliteracy – evidence from Somali–Swedish bilinguals. *Applied Linguistics*. DOI: 10.1093/applin/amx010
- Ganuza, N. & Hedman, C. (2017b). Ideology vs practice: Is there space for pedagogical ‘translanguaging’ in mother tongue instruction. In Å. Wedin, J. Rosén, B. Paulsrud, B. Straszer (Eds.), *Translanguaging and Education: New Perspectives from the Field* (pp. 208–226). Clevedon: Multilingual Matters.
- Ganuza, N. & Hedman, C. (2015). Struggles for legitimacy in mother tongue instruction in Sweden. *Language and Education*, 29, 2, 125–139.
- Ganuza, N. & Hedman, C. (2018). Modersmålsundervisning – möjligheter och utmaningar. I T. Otterup & G. Kästen-Ebeling, (red.), *En god fortsättning* (pp. 163–180). Lund: Studentlitteratur.

Educational quality, birth characteristics, scholastic and employment outcomes for two generations of Swedish children

(In Swedish: Utbildningskvalitet, födelseuppgifter, skol- och anställningsutfall för två generationer svenska barn)

Anthony Garcy, Mary Lou Fulton Teachers College, Arizona State University, Formerly The Center for Health Equity Studies, Stockholm University (project leader)

*David Berliner, Mary Lou Fulton Teachers College, Arizona State University
Jan-Eric Gustafsson, Department of Education, University of Gothenburg
Ilona Koupil, Stockholm University*

The results from this project suggest that better education quality in the contexts of both the school and family environments have positive effects on health and later educational outcomes. During our collection of the historical school quality data we discovered a significant source of error in the UBCoS, a pre-existing, heavily used database. Our findings also highlight the importance of this relatively new area of inquiry and point to the need to conduct additional research on the health, educational, and occupational effects of education quality in different populations.

The research from this project produced several important findings that contribute to the development of the education sciences. More specifically, our research has demonstrated that individuals who were born small for gestational age (SGA) had lower mean verbal, spatial and numerical test scores when compared to those born appropriate for gestational (AGA) age, and large for gestational age. The SGA/AGA test score differences were small, but statistically significant. Most importantly, the effects of being born SGA on the test scores was modified by the family's attitude towards education. The findings also suggested that attaining higher education was largely, but not entirely, explained by the family's attitude towards education – another component of educational quality.

High quality pre-school has positive effects on health and mortality

Our findings also demonstrated that the quality of schooling can have effects on health. Summarized findings from 15 studies suggested positive, long-term health benefits of high quality pre-school. Other findings demonstrated that higher teacher wages, lower pupil-to-teacher ratios, a longer school year and higher college selectivity had positive long-term effects on health and mortality. School quality modified the effect of years of completed education on various health outcomes. The

weight of the reviewed evidence together, suggests that some health inequalities over the life course were partly explained by differences in school quality. This may be related to improved cognition, occupational characteristics, and the incomes of those exposed to better quality schooling. Direct health knowledge and behavior may also play a role.

Discovered a widespread data quality issue

Finally, through publication of a case study, we have documented and laid out the systematic methods we used to conduct a complex, multistage collection of historical school quality data from the Swedish archives. Although the discovery of a widespread data quality issue in the existing UBCoS database ultimately prevented the completion of the data collection, we were able to produce an estimate of how large the problem was. An actionable plan was developed, proposed, and tested to resolve the existing discrepancies. Approximately 90% of the data for the study's archival database was collected before budgeted project resources were exhausted. The study's register database was completed toward the end of the project (2017-06).

A primary objective of the project was to generate new evidence that supports the idea that access to early high quality educational opportunities could have later educational, health, and occupational benefits. The project findings were in line with this overarching project aim. The project also produced new sources of detailed but unique data that allow for additional investigation of the relationship between school quality and a number of social outcomes including future educational attainment, occupational success, health/mortality, and criminal behavior. Additional studies done with these data will help to expand the limited information in this relatively new research area.

Inform school improvement policy

The studies in this project along with new studies are likely to generate a body of evidence that has policy implications regarding equitable access to high quality, educational opportunities for vulnerable children. In turn, such information can be used to inform national and state-level educational policy about which characteristics of the education system are most and least likely to influence these social outcomes. Hence, lawmakers may utilize the findings from this project and future studies to inform school improvement policy and to deepen the public's understanding of social outcomes in relation to school quality and quantity.

Reference list

Garcy, A. M. & Berliner, D. C. (2018). A critical review of the literature on the relationship between school quality and health inequalities. *Review of Education*, 6(1):40–66.

Garcy, A. M. (2018). Extending the Uppsala birth cohort multigenerational study database with a new collection from archival sources: Collection and error correction strategies when problems arise. *SAGE Research Methods Cases*. P2.

Yu, B. & Garcy, A. M. (2018). A longitudinal study of cognitive and educational outcomes of those born small for gestational age. *Acta Paediatrica*. 107(1):86–94.

Garcy, A. M. (2016). The Uppsala Birth Cohort Multigenerational Study (UBCoS) Error Report 1.

Garcy, A. M. (2016). Educational quality, birth characteristics, scholastic and employment outcomes for 2 generations of Swedish children – Error and data corruption of the UBCoS school marks. Stockholm, Sweden. Scientific presentation.

Garcy, A. M. (2014). The relationship between school quality, educational quality, and health inequalities: A critical, synthetic review. Education Systems Conference. Luxembourg, Luxembourg.

Utbildning för delaktighet – att filosofera tillbaka ett ”nytt” liv efter förvärvad hjärnskada

Åsa Gardelli, Luleå tekniska universitet (projektledare)

Ylva Backman, Luleå tekniska universitet

Teodor Gardelli, Luleå tekniska universitet

Viktor Gardelli, Luleå tekniska universitet

Lars Jacobsson, Luleå tekniska universitet

Caroline Strömberg, Luleå tekniska universitet

Ett stort antal personer i Sverige drabbas varje år av förvärvade hjärnskador, ofta med livslånga konsekvenser som nedsatta kognitiva, kommunikativa och sociala förmågor, samt minskat välbefinnande. Detta kan leda till utanförskap, svårigheter med studier, långvarig arbetslöshet och stort lidande för den drabbade och anhöriga, liksom till stora samhällsliga kostnader. Filosofiska samtal har visat sig ha positiva effekter för barn. Vår studie visar att sådana samtal framgångsrikt kan användas också i utbildning för personer med förvärvade hjärnskador. Den antyder positiva effekter inom bland annat kognitiv, kommunikativ och social utveckling.

Personer med förvärvade hjärnskador – det vill säga hjärnskador som inte är medfödda utan tillkommit i barndom, ungdom eller vuxen ålder orsakade av exempelvis olyckor, misshandel, stroke eller infektioner – är en marginaliserad, men samtidigt växande, grupp i samhället (Socialstyrelsen, 2012). Förvärvade hjärnskador drabbar alla åldrar och är ett stort samhällsproblem såväl i Sverige som i resten av världen (WHO, 2004). Enbart de traumatiska hjärnskadorna, det vill säga de som är orsakade av yttre våld, drabbar omkring 10 miljoner personer årligen världen över (Colantonio et al., 2016). I USA beräknas de kosta upp mot 75 miljarder dollar årligen (Fabiano & Sharrard, 2017). I Sverige beräknas kostnaden för enbart milda traumatiska hjärnskador uppgå till ca 4,5 miljarder kronor årligen (Stålnacke et al., 2005).

Behov av utbildningsvetenskaplig forskning

En förvärvad hjärnskada får ofta stora konsekvenser för den drabbade och för anhöriga. Den påverkar bland annat den drabbades kognition, känslor, beteende och personlighet, vilket ofta leder till svårigheter med till exempel arbete (Sabatello, 2014). Skadans konsekvenser varierar från individ till individ, men vanligt är nedsatta kognitiva, kommunikativa och sociala förmågor, och minskat psykosocialt välbefinnande (Jacobsson, Westerberg & Lexell, 2010). Konsekvenserna är ofta livslånga, vilket bidrar till stort lidande och stora kostnader (Sabatello, 2014), framför allt om inte utbildningsinsatser kan reducera eller eliminera de negativa effekterna.

Majoriteten av forskningen inom hjärnskaderehabilitering rör medicinsk-biologiska interventioner medan det råder stor brist på forskning om möjligheterna till samhällelig återintegrering (Jacobsson, 2010; Soeker, 2016). Den initiala vården och rehabiliteringen har utvecklats, men i ett längre tidsperspektiv saknas tillräckliga rehabiliterings- och utbildningsinsatser. Vikten av effektiva utbildningsinsatser är stor, men kunskapen om pedagogiska metoder för att bedriva sådan utbildning behöver ökas.

Saknas tidigare studier

Den internationella forskningen om effekterna av filosofiska samtal med barn ökar successivt och antyder positiva konsekvenser för såväl utveckling av kommunikativa, sociala och demokratiska färdigheter som för utveckling av kritiskt tänkande och andra kognitiva förmågor (García-Moriyón, Rebollo & Colom, 2005; Gardelli, 2016; Topping & Trickey, 2007a, 2007b; Trickey & Topping, 2004). Att utveckla dessa färdigheter och förmågor är av stor vikt för många personer med förvärvade hjärnskador, något som framkommit bland annat i vår forskargrups tidigare forskning (Gardelli, 2004).

Det finns dock inga studier, undantaget en förstudie som vår forskargrupp bedrivit tidigare (Backman et al., 2012; Gardelli, 2012), av hur denna pedagogiska metod kan användas i utbildning för personer med förvärvade hjärnskador. Detta trots att det finns skäl att tro att metoden skulle ha liknande effekter här. Mot denna bakgrund ville vi undersöka om filosofiska samtal kan upplevas som stimulerande och meningsfulla och samtidigt utgöra en fungerande utbildningsinsats för personer med förvärvade hjärnskador. Kan samtalen vara ett verktyg för att återfå och utveckla kognitiva, kommunikativa och sociala förmågor? Sådana förmågor är viktiga för ökad livskvalitet och livstillfredsställelse, vilket är centralt för personer med förvärvade hjärnskador (Jacobsson & Lexell, 2011) och för att kunna delta aktivt i samhället.

Resultaten kan också bidra till den specialpedagogiska forskningen i allmänhet, i synnerhet i relation till filosofiska samtal som specialpedagogisk metod, liksom till den pedagogiska forskningen om dialogisk undervisning i allmänhet.

Ökad delaktighet, kommunikation och argumentation efter samtalen

Två grupper med personer med förvärvade hjärnskador i varsin kommun i norra Sverige deltog i 12 samtal vardera, ledda av erfarna samtalsledare (Backman et al., 2018). Denna studie visar att det går att bedriva filosofiska samtal med hög kvalitet i grupper där vissa deltagare har svåra hjärnskador (till exempel med grav afasi). Våra data antyder bland annat ökad delaktighet och förbättrad kommunikation och argumentation. (Backman et al., subm.).

Data samlades in genom upprepade intervjuer, enkäter och tester samt strukturerade observationer av filmade samtal tidigt och sent i interventionerna. Även personal deltog i samtalen, intervjuades och besvarade enkäter. Detta material pekar på utveckling av kritiskt tänkande och sociala förmågor hos deltagarna med

förvärvad hjärnskada. Data från upprepade strukturerade intervjuer indikerar även utveckling av subjektivt välbefinnande.

Som en explorativ studie är resultaten intressanta och banar väg för vidare forskning inom området. Om resultaten i förlängningen skulle visa sig generaliserbara i relevanta avseenden skulle detta ha ett stort värde för personer med förvärvade hjärnskador och för hjärnskadeorienterade utbildningsverksamheter. Även för utbildningsvetenskap i allmänhet och specialpedagogik i synnerhet skulle detta vara värdefullt. Eftersom kostnaderna för minskad återgång i arbete och direkta stödinsatser för målgruppen är höga, har resultaten även ett samhälleligt värde rent ekonomiskt. Studien har uppmärksammats internationellt för dess unika kombination av interventionsmetod och målgrupp. Den bidrar till bredd och fördjupning i forskning om specialpedagogik inom den internationella forskningen om filosofiska samtal.

Referenser

- Backman, Y., Gardelli, T., Gardelli, V., Gardelli, Å. & Strömberg, C. (2012). *P4PABI: Philosophy for persons with acquired brain injuries*. Presenterad vid NERA Congress 2012: Everyday life, education and their transformations in a Nordic and globalized context, 08/03/2012 – 10/03/2012, Copenhagen, Denmark.
- Backman, Y., Gardelli, T., Gardelli, V., Gardelli, Å. & Strömberg, C. (2018). Research Methods in the Swedish project Education for Participation: Philosophizing back a 'New' Life After Acquired Brain Injury. Ingår i: *Family resemblances. Current proposals in Philosophy for Children*, García-Moriyón, F., Duthie, E. & Robles, R. (red.), Madrid: Anaya, 2018, s. 482–490.
- Backman, Y., Gardelli, T., Gardelli, V., Gardelli, Å. & Strömberg, C. (Submitted 2018-06-19). Group Argumentation Development through Philosophical Dialogues for Persons with Acquired Brain Injuries.
- Colantonio, A., Salehi, S., Kristman, V., Cassidy, J. D., Carter, A., Vartanian, O., ... Vernich, L. (2016). Return to work after work-related traumatic brain injury. *NeuroRehabilitation*, 39(3), 389–399.
- Fabiano, R. & Sharrad, S. (2017). Rehabilitation considerations following mild traumatic brain injury. *Journal of Nurse Life Care Planning* 17(1), 26–34.
- García-Moriyón, F., Rebollo, I. & Colom, R. (2005). Evaluating Philosophy for Children: A meta-analysis. *Thinking: the Journal of Philosophy for Children*, 17(4), 14–22. <http://doi.org/10.5840/thinking20051743>
- Gardelli, V. (2016). *To Describe, Transmit or Inquire: Ethics and technology in school*. Doktorsavh., Luleå tekniska universitet, Luleå.
- Gardelli, Å. (2004). *"Det handlar om ett värdigt liv": människor med funktionshinder införlivar IKT i sina vardagliga liv*. Doktorsavh., Luleå tekniska universitet, Luleå.
- Gardelli, Å. (2012). Philosophical inquiry: A tool for inclusive education for people with acquired brain injuries. I M. Santi & S. Oliver (red.), *Educating for complex thinking through philosophical inquiry. Models, advances and proposals for the new millennium: Proceedings from the 14:th ICPIC Conference in Padua, Italy*. Padua: Liguori.

- Jacobsson L. (2010). *Long-term outcome after traumatic brain injury: Studies of individuals from northern Sweden*. Doktorsavh., Luleå tekniska universitet, Luleå.
- Jacobsson, L. J., Westerberg, M., & Lexell, J. (2010). Health-related quality-of-life and life satisfaction 6–15 years after traumatic brain injuries in northern Sweden. *Brain Injury* 24(9), 1075–1086.
- Jacobsson L., Westerberg, M., Malec, J. F., & Lexell, J. (2011). Sense of coherence and disability and the relationship with life satisfaction 6-15 years after traumatic brain injury in northern Sweden. *Neuropsychological Rehabilitation* 21(3), 383-400.
- Sabatello, M. (2014). “If you can’t do it now, you’re out the door”: Employees with traumatic brain injury – A case study. *Work*, 48(3), 373–379.
- Socialstyrelsen (2012). *Rehabilitering för personer med traumatisk hjärnskada - Landstingens rehabiliteringsinsatser*. Artikelnummer: 2012-12-27.
- Soeker, S. (2016). A pilot study on the operationalization of the model of occupational self efficacy. *Work*, 53(3), 523–534.
- Stålnacke, B.-M., Styrke, J., Sojka, P., & Björnstig, U. (2005). *Skallskadade i Umeå 2001: Epidemiologi och långtidsuppföljning (Rapport nr 128)*. Umeå: Umeå universitet & Norrlands universitetssjukhus.
http://www.bolisp.se/AboutMe/TBE_etc/Skallskadorrapport128.pdf
- Topping, K. J. & Trickey, S. (2007a). Collaborative philosophical enquiry for school children: Cognitive effects at 10–12 years. *British Journal of Educational Psychology*, 77(2), 271–288. <http://doi.org/10.1348/000709906X105328>
- Topping, K. J. & Trickey, S. (2007b). Impact of philosophical enquiry on school students’ interactive behaviour. *Thinking Skills and Creativity*, 2, 73–84.
- Trickey, S. & Topping, K. J. (2004). “Philosophy for children”: a systematic review. *Research Papers in Education*, 19(3), 365–380.
- WHO (2004). *Rehabilitation for persons with traumatic brain injury*. Geneva: WHO.

Utvärderingars konsekvenser för skolans praktik – styrning, ansvarsutkrävande och verksamhetsförändring

Anders Hanberger, Umeå universitet (projektledare)

Agneta Hult, Umeå universitet

Ulf Lundström, Umeå universitet

Sara Carlbaum, Umeå universitet

Charlotta Edström, Umeå universitet

Lena Lindgren, Göteborgs universitet.

Utvärderingar förväntas bidra till att utveckla skolan, men hur ser det ut i praktiken? Många externa utvärderingar ger inte lärare och rektorer underlag för hur den egna skolan och undervisningen kan utvecklas. Istället använder de hellre egna praktikinära utvärderingar. Externa och interna utvärderingar har olika värde och konsekvenser, därför är det viktigt att skolans aktörer efterfrågar rätt utvärderingar. Detta är några resultat från vårt projekt.

Utvärderingar och utvärderingssystem är centrala delar i dagens styrning av skolan. De har stor betydelse för ansvarsutkrävande och skolutveckling. Samtidigt finns det otillräcklig kunskap om utvärderingars och utvärderingssystemens konsekvenser för skolans praktik. Forskningsprojektet är tänkt att bidra till att möta detta kunskapsbehov.

Samma typ av information och samma syfte

Våra resultat visar att olika typer av utvärderingar och utvärderingssystem inrättats på olika nivåer för att styra, utkräva ansvar och utveckla skolan. Vi har identifierat över 30 utvärderingssystem som ägs och drivs av myndigheter och andra organisationer. Fem av de mest dominerande systemen har vi undersökt närmare: SIRIS, systematiskt kvalitetsarbete, Skolinspektionen, Öppna jämförelser och PISA.

De nationella utvärderingssystemen (ej PISA) innehåller i stort samma typ av information: framförallt betygsstatistik, nationella provresultat samt resultat från elev- och föräldraenkäter. Dessa system har också i stort sett samma syfte, nämligen att utveckla skolor och förbättra måluppfyllelse i relation till nationella styrdokument. Systemen riktar sig till regeringen och dess myndigheter, till skolor (rektorer och lärare), kommunala och fristående huvudmän, samt föräldrar.

De många systemen med sina olika ägare skapar problem bland annat vid ansvarsutkrävande. Olika systemägare ställer skolor och lärare till svars för hur skolan och eleverna presterar. Det innebär också ett merarbete. Dessutom skapar fixeringen vid resultat ofta frustration bland lärare. Data om mjuka utbildningsinsatsers effekter på områden som demokrati, jämställdhet och kritiskt tänkande – delar i läroplanen som är svårare att mäta – lyser med sin frånvaro.

Beslutsfattare litar mest på skolbesök och informella kanaler

Kommuner har i olika grad byggt upp lokala utvärderingssystem där de kompletterar data från nationella utvärderingssystem med egna utvärderingar. När information riktas till beslutsfattare används nyckeltal som meritvärde och olika kostnadsmått nedbrutna på skolnivå i kommunernas mål- och resultatstyrning. Nyckeltalen används också för att säkerställa att nationella mål uppfylls.

Fortlöpande utvärderingsinformation behövs för att följa trender och identifiera problem. Det kan till exempel handla om att upptäcka fallande skolresultat och initiera fördjupade utvärderingar för att få mer kunskap om problemen i syfte att förbättra skolresultaten.

Men den utvärderingsinformation som många lokala beslutsfattare upplever som säkrast är den som de får genom skolbesök eller informella kanaler. Kommuner som betonar värdet av aktiva skolval underlättar detta genom att tillhandahålla jämförelsetal om skolor på sina hemsidor, andra kommuner är mer återhållsamma med detta. De senare betonar föräldrainflytande i form av att aktivt engagera sig och påverka skolan via dialog och deltagande.

Kommuner med låga skolresultat invänder inte

Hur en kommun presterar i jämförelse med andra och hur kommunens självbild som skolkommun ser ut påverkar hur den förhåller sig till och bemöter nationella utvärderingar och krav från till exempel Skolinspektionen. En kommun som presterar höga skolresultat och uppfattar sig som en bra skolkommun kan förhålla sig kritiskt till Skolinspektionens granskningar medan kommuner som presterar lägre rättar sig efter kritik utan invändningar. Detta visar på konsekvenser av nyckeltalsmätningar och avspeglar främst socioekonomiska skillnader bakom skolresultat. Däremot säger det inget om hur bra skolor presterar utifrån sina olika förutsättningar.

Att medverka i externa utvärderingar och stå till svars för skolresultat har lett till ökad arbetsbelastning för lärare och skolledning. Många upplever det som ett hinder för att förbättra undervisningen och utveckla skolan. En del rektorer skyddar lärarna från externa utvärderingar som de menar tar tid och energi från lärarnas centrala uppgifter.

Praktiknära utvärderingar bäst för att förbättra skolan

Rektorer och lärare betonar däremot vikten av att lärare genomför praktiknära utvärderingar av sin egen och kollegornas undervisning för att utveckla undervisningens kvalitet och skolan. Men huvudmannen uppmärksammar sällan dessa. Rektorer och lärare upplever att huvudmännen inte förstå hur de praktiknära utvärderingarna bidrar till att förbättra skolan.

Dessa praktiknära utvärderingar gör lärare dagligen efter lektioner eller moment, antingen själva eller tillsammans med eleverna eller sina kollegor – och de har klart för sig varför de gör dem. De externa utvärderingarna upplever de ofta har ett oklart syfte. De anser att de sällan leder till några förändringar. Men det finns också lokala utvärderingssystem som tagits fram av huvudman/rektor och som upplevs vara ett

bra stöd för att utveckla undervisningen. Ett sådant exempel är veckovisa självvärderingar om hur undervisningen fungerat och hur lärarna mår.

En konsekvens av nyckeltalsbaserade utvärderingssystem är att de förminskar betydelsen av andra värden i läroplanen. Det som mäts uppfattas som det viktiga och vad som är kvalitet i undervisning. Detta sänder en signal till lärare om vad som är värt att undervisa om. Till elever sänder det en signal om vad som är värt att lära sig. Läroplanens breda mål om till exempel personlig utveckling och medborgarkunskap ges mindre vikt. Resultatindikatorer och jämförelsetal på skolors webbplatser bidrar till att främja och legitimera aktiva skolval och se föräldrar som kunder på en skolmarknad.

Skolans aktörer måste känna till utvärderingars konsekvenser

Vår forskning har framförallt bidragit teoretiskt, metodmässigt och empiriskt till kunskap om utvärderingssystemens syfte och innehåll, samt om deras betydelse i skolans styrning, ansvarsutkrävande och utvecklingsarbete.

Utvärderingssystem är idag en del av skolans vardag som man måste förhålla sig till. Om aktörer inom skolan, inklusive studenter på lärarutbildningar, ska kunna efterfråga rätt utvärderingar bör de känna till olika utvärderingars konsekvenser och vilka utvärderingar som (inte) bidrar till att utveckla skolan.

Våra resultat kan också användas för att påvisa hur utvärderingssystemen är tänkta att fungera och hur de faktiskt fungerar, vilka problem som finns och om systemen behöver utvecklas eller avvecklas. Värdet av praktisknära utvärdering för skolutveckling har hittills inte uppmärksammats tillräckligt i forskning och diskussioner om skolutveckling. Våra resultat kan användas som stöd för en uppvärdering av praktisknära utvärdering.

Referenser

- Carlbaum, S. (2016) Customers, partners, rights-holders: school evaluation on websites. *Education Inquiry*, 7(3):327–348.
- Hanberger, A. (2013) Framework for exploring the interplay of governance and evaluation, *Scandinavian Journal of Public Administration* 16(3), 9–28.
- Hanberger, A. (2014) What PISA intends to and can possibly achieve. A critical programme theory analysis. *European Educational Research Journal*, 13(2), 167–180.
- Hanberger, A. (2016) The role of evaluation in local school governance in Sweden: Editorial introduction. *Education Inquiry*, 7(3):211–216.
- Hanberger, A. (2016) Evaluation in Local School Governance: a framework of analysis. *Education Inquiry*, 7(3):217–236.
- Hult, A., Lundström, U. & Edström, C. Balancing managerial and professional demands: school principals as evaluation brokers? *Education Inquiry*, 7(3): 283–304.
- Hult, A. & Edström, C. (2016) Teacher ambivalence towards school evaluation: promoting and ruining teacher professionalism. *Education Inquiry*, 7(3):305–325.

Lindgren, L., Hanberger, A. & Lundström, U. (2016) Evaluation Systems in a Crowded Policy Space: Implications for Local School Governance. *Education Inquiry*, 7(3):237–258.

Lundström, Ulf Att mäta det vi värderar eller värdera det vi kan mäta? Resultatindikatorer som grund för skolval. *Utbildning & Demokrati* 26(1), 43–66.

Lundström, Ulf (2014) Systematic quality work in Swedish schools. Intensions and dilemmas. *Scandinavian Journal of Public Administration*. 19 (1): 3–23.

Hälsolitteracitet och kunskapsbyggande i informationssamhället

Anna-Malin Karlsson, Stockholms universitet (projektledare)

Theres Bellander, Stockholms universitet

Mats Landqvist, Södertörns högskola,

Zoe Nikolaidou, Södertörns högskola

Ulla Melander Marttala, Uppsala universitet

Vårdinstitutioner har inte längre monopol på att förmedla medicinsk kunskap. Patienter söker själva information och delar egna erfarenheter – inte mist på Internet. I fall där kunskapsbehovet är akut och komplext kan en kombination av olika kunskapskällor vara det som krävs för att fylla individens behov. Vi har studerat hur föräldrar till barn med medfött hjärtfel tar till sig information.

Att människor lär hela livet vet vi, liksom att lärandet sker i alla möjliga och omöjliga sammanhang. Vi lär i vardagen, när vi knappt är medvetna om det, men vi kan också hamna i situationer då vi på ett mycket påtagligt sätt måste ta till oss ny kunskap för att kunna gå vidare – exempelvis när vi själva eller en nära anhörig drabbas av allvarlig sjukdom.

Projektet *Hälsolitteracitet och kunskapsbyggande i informationssamhället* utgår från en specifik medicinsk diagnos: medfött hjärtfel. Tack vare de senaste årens utveckling inom fosterdiagnostik upptäcks medfött hjärtfel numera oftast vid rutinultraljud under graviditeten. Därefter får den gravida med eventuell partner träffa en specialist som gör en mer ingående undersökning och sedan redogör för felet och hur detta kan behandlas.

De samtal som utspelar sig vid dessa konsultationer är extrema som lärsituationer. Paret har haft mycket begränsade förutsättningar att förbereda sig på vad de kommer att få höra och läkaren har ungefär en halvtimme på sig att förklara ”allt”: vad hen har sett, hur det kan tolkas, hur säker diagnosen är, vad den kan innebära och hur sjukvården kan hjälpa det väntade barnet. Till situationen hör att kvinnan har rätt att avsluta graviditeten, vilket ställer ytterligare krav på den information som förmedlas och inte minst på hur den förmedlas.

Läkare vill bli bättre på att kommunicera

Projektet har sitt ursprung i läkares önskan att utveckla sin kommunikativa förmåga i dessa situationer. Som forskare ville vi placera informationsförmedlingen i ett större sammanhang för att förstå de möjligheter och begränsningar som finns i olika kommunikationssituationer: i konsultationssamtalen, i webbtexter, i diskussionsforum på nätet, i bloggar, i böcker etc.

Genom etnografiska och diskursanalytiska metoder har vi eftersträvat en helhetsbild som belyser patienternas perspektiv och visar hur de går från konsultationssamtalet till olika typer av informationssökande och ibland även själva förmedlar kunskap i olika medier. I detaljanalyser har vi undersökt hur kunskap hanteras språkligt och i samspel med andra i samtal och texter. Vi har velat ge vårdpersonalen perspektiv på sin egen praktik, men också en förståelse för patienternas sammanhang: vad de kan tänkas ha med sig och vad de gör med den information de får, vad de behöver och vad de söker på andra håll.

Vi har spelat in konsultationssamtal och fotograferat de hjärtskisser som flera läkare ritar, intervjuat både patienter och läkare, analyserat faktasidor och privata bloggar, intervjuat bloggare, undersökt patientforum på nätet och följt med föräldrar med barn på återbesök.

Kunskapen uttrycks olika beroende på sammanhang

Vi har arbetat med ett brett material och på så sätt fått syn på det vi brukar kalla *intertextualitet* och *rekontextualisering*, det vill säga hur kunskap och förståelse vandrar från ett samtal till en text och sedan till ett annat samtal och kanske en ny text, för att i varje sammanhang förändras lite och anpassas till vad som är relevant där och då.

Resultaten är mångfacetterade och rymmer många detaljerade och specifika iakttagelser om de olika kommunikationssammanhangen. (Se till exempel Landqvist 2016, Melander Marttala & Matsson 2017, Bellander & Nikolaidou 2017, Bellander, Nikolaidou & Karlsson 2018, Karlsson & Landqvist 2018, Landqvist & Karlsson 2018.) På en samlad nivå kan projektet visa hur sätten att formulera, paketera och göra kunskap om hjärtfel relevant varierar med situationernas ramar, deltagarnas roller och aktualiserade kontexter.

Patienterna väljer, tolkar, sätter samman och beskriver

Patienterna är de som mest växlar mellan olika sammanhang och roller. Vårdpersonalen finns konstant i den institutionella kontexten där de har sina fasta roller som de också slår vakt om. Patienterna å andra sidan kommer till konsultationssamtalen som oroliga och informationssökande, går hem och googlar aktivt och kritiskt, besöker kanske ett patientforum där de efterhand själva kan agera experter och driver i några fall egna bloggar där de förmedlar sådant de hade velat hitta själva i början av processen. De är mottagare men också aktiva aktörer som väljer, tolkar, sätter samman och erbjuder olika beskrivningar och berättelser.

Hjärtfel som kunskapsobjekt har till största delen sitt ursprung i en medicinsk kunskapskultur. Det är också sådan den presenteras under konsultationssamtalen: som en diagnos baserad på visuella iakttagelser, matchade mot läkarens individuella erfarenhet av liknande fall och den medicinska vetenskapens kollektiva erfarenhet av behandlingar och utfall. Patienterna ifrågasätter inte denna inramning men aktualiserar redan här ett behov av att förstå betydelsen för det egna livet, den praktiska vardagen och det egna barnets framtida möjligheter.

Här är den tillgängliga evidensbaserade kunskapen begränsad. I diskussionsforum på nätet värderas den egna, levda erfarenheten högt och gör en deltagare till expert. Sådan expertis kan användas för att ifrågasätta medicinsk kunskap, särskilt om den sätts i relation till andras erfarenheter. Kunskapandet är här tätt kopplat till byggandet av gemenskap med andra. Genom att blogga kan en förälder till ett barn med hjärtfel själv ta kontroll över en monologisk kunskapsframställning. I denna kan föräldern blanda texter av vardaglig dagbokscharakter med medicinska fakta, som ofta paketeras och presenteras som beprövad och förstådd. Att skriva är inte bara ett sätt att lära andra utan också att själv utveckla sin kunskap.

Nyansera motståndet mot bloggar och forum

Vi kan konstatera att den kommunikation som vården utvecklat balanserar så långt det är institutionellt möjligt mellan kraven på uttömmande och neutral information och enskilda individers behov. Dock hoppas vi med våra resultat kunna nyansera det ganska kategoriska motstånd som finns mot bloggar och forum som kunskapskällor.

Till utbildningsvetenskapen som fält bidrar projektet bland annat genom att visa på språkets avgörande betydelse för kunskapshandlingen. En språklig analys med fokus på betydelse ger också konkretion åt studiet av kunskapsbyggande i kommunikation och kan skapa verktyg för yrkesverksamma att arbeta vidare med själva.

Referenser

- Bellander, Theres och Nikolaidou, Zoe. 2017. Building health knowledge online: Parents' online information searching on congenital heart defects. I: *Literacy and Numeracy Studies* 25:1.
- Bellander, Theres, Karlsson, Anna-Malin och Nikolaidou, Zoe. 2018. Blogging as a Health Literacy Practice. Identity construction and knowledge-building in the writing of parents of children with heart defect. I: Hållsten, Stina och Nikolaidou, Zoe (red.): *Explorations in Ethnography, Language and Communication: Capturing Linguistic and Cultural Diversities*. Text- och samtalsstudier från Södertörns högskola 7. Huddinge: Södertörns högskola. S. 127–152.
- Karlsson, Anna-Malin & Landqvist, Mats. 2018: Gränsöverskridande meningsskapande: Om relevansen hos begrepp som text och sakprosa för förståelsen av hälsokommunikation. I: *Sakprosa* 10:1.
- Landqvist, Mats & Karlsson, Anna-Malin. 2018: "Dom tar emot det, tar tag i det och sen så går man vidare". Semantiskt arbete för gemensamt kunskapsbyggande i konsultationer om medfödda hjärtfel hos foster. I: *Språk och interaktion* 4:6. S. 145–171.
- Landqvist, Mats. 2016. Sense and sensibility - online forums as epistemic arenas. *Discourse, Context & Media*. Volume 13, Part B, September 2016, Pages 98–105.
- Melander Marttala, Ulla & Mattsson, Elisabet. 2017. Fackord i samtal och texter om barns hjärtfel. I: *Svenskans beskrivning* 35. S. 2015–227.

Undervisning och lärande av praktisk och kroppslig kunskap

David Kronlid, Uppsala universitet (projektledare)

Joacim Andersson, Örebro universitet

Intresset för kroppslig praktisk kunskap har vuxit inom en rad discipliner under senare år. Men inom didaktiken har intresset varit svalt, med visst undantag för slöjd samt idrott och hälsa. Vi har utvecklat metodologiska och analytiska modeller för att undersöka och förstå lärande av praktisk och kroppslig kunskap inom dessa skolämnen. Genom att följa två klasser från 7:an till 9:an har vi identifierat situationer i undervisningen som rymmer lärande genom, om och med kroppen. Vi har också visat hur kroppsliga upplevelser, uppfattningar och förmågor kan uttryckas i handling.

Det har traditionellt sett funnits en idé om att människans liv kan delas upp i en kroppslig och en intellektuell sfär och att dessa delar är strikt åtskilda. Detta resulterar också ofta i att man skiljer mellan praktisk och teoretisk kunskap. Reaktionen mot denna idé kan man se exempel på inom i stort samtliga vetenskapliga discipliner från slutet av 1800-talet och framåt.

Svensk forskning har överlag varit duktig på att beskriva och förstå praktiska dimensioner av kunskap. Det finns närmast en kanon som har stort inflytande på hur vi betraktar kunskap. Framstegen inom detta forskningsfält har dock inte planterats i någon större utsträckning inom den utbildningsvetenskapliga forskningen och särskilt inte inom den forskning som riktar sig mot relationen mellan undervisning och lärande.

Varken kroppspedagogik eller mobilitetsforskning har uppmärksamrats

På senare år har vi inom en mängd discipliner (filosofi, antropologi, psykologi, sociologi, historia) kunnat se en ”kroppslig vändning” (”embodiment turn”). Inom det nya fältet ’kroppspedagogik’ (body pedagogics) samlas många av de forskare som har gjort den kroppsliga vändningen och som har ett intresse för utbildningsfrågor på ett eller annat sätt. Ett annat fält som har relevans för förståelsen av kroppslig praktisk kunskap är forskningen inom mobilitet och meningsskapande eftersom rörelse (och stillhet) här är i fokus.

Inte heller något av dessa områden, kroppspedagogik eller mobilitetsforskning, har fått stor uppmärksamhet inom den didaktiska forskningen. Dock finns det inom den didaktiska forskning som är knuten till skolämnen slöjd respektive idrott och hälsa ett intresse för att utveckla kunskaper om undervisning och lärande av kroppslig praktisk kunskap.

TALPEK:s grundläggande ide är att ta utgångspunkt i den pågående didaktiska forskningen inom dessa ämnen och koppla ihop den men den forskning som finns inom de fält som nämnts ovan.

Redskap för forskare och lärare att förstå sina roller och eleverna

Vi har med TALPEK skapat metodologiska och analytiska modeller för att undersöka och förstå lärande av praktisk och kroppslig kunskap. Vad består detta lärande och denna undervisning i? Hur åstadkoms det, vilka förutsättningar krävs? Med filosofiskt grundad empirisk forskning har vi samtidigt visat på det mer generella värdet för utbildningsvetenskaplig forskning. Därtill har vi utvecklat kroppspedagogiska ramverk för att begreppsliggöra de metodologiska, analytiska och empiriska resultaten i en sociologisk vetenskaplig kontext.

De begreppsliga verktyg, empiriska resultat och beskrivningar vi tagit fram gör att forskare och lärare bättre kan förstå sina roller och elevers erfarenheter i olika lärandemiljöer i undervisningen.

Lärandet är handgriplig och påtagligt

Både idrott och hälsa och slöjd är ämnen där lärandet, såväl som det uteblivna lärandet, ofta är handgriplig och påtagligt för elever och lärare. Lukt i gymnasalen eller slöjdl lokalen, känslan i utrustning och verktyg, ljudet av tillrop och materialbearbetning, upplevelsen av att hämta andan eller effekten av ett verktyg, besväret med att få till en bakåtkullerbytta eller konstruera en artefakt, närkontakten med klasskamraterna eller ansträngningen att följa en egen konstruerad skiss – allt det är sådant vi kan hänvisa till genom att säga att det ”känns i kroppen”.

På så sätt har vår forskning skapat resultat om elevernas *kroppsupplevelser*, vad de känner och märker och på vilka sätt dessa upplevelser är med och bestämmer vad som blir meningsfullt för dem och vad de kommer att lära. Att delta i undervisning av idrott och hälsa respektive slöjd medför också olika *kroppsuppfattningar* i och med att eleverna och deras produkter blir bedömda och kommenterade av lärare och klasskamrater i olika instruktionssammanhang. De lär sig alltså inte bara *genom* kroppen utan också *om* kroppen.

Eleverna lär sig olika kroppsformer och relationer till material

I dessa ämnen krävs det att elever uppmärksammar värdet av olika tekniker och verktyg. Det är nödvändigt för att kunna utveckla sin förmåga att koordinera olika rörelsemönster (dans, basket och friidrott) och material (trä, metall, textil) för att skapa prestationer och produkter. Därmed lär sig eleverna även *med* kroppen, de lär sig olika *kroppsformer* och *relationer* till material.

Genom att följa och videofilma två klasser från 7:an till 9:an har vi identifierat undervisningssituationer som rymmer lärande såväl genom kroppen som om och med kroppen. Vi har också empiriskt visat hur *kroppsliga upplevelser*, *kroppsliga*

uppfattningar och *kroppsliga förmågor* kan analyseras genom handlingar och bli tydliga som både möjlighet och/eller hinder för fortsatt lärande och deltagande i undervisningen. Mot bakgrund av sådana resultat kan ämnena idrott och hälsa och slöjd både utvärderas, stärkas och utvecklas.

Referenser

- Andersson, J., & Östman, L. (2015). A transactional way of analysing the learning of 'tacit knowledge'. *Interchange*, 46(3), 271–287.
- Andersson, J., & Garrison, J. (2016). Embodying meaning: Qualities, feelings, selective attention, and habits. *Quest*, 68(2), 207–222.
- Andersson, J., Öhman, M., & Garrison, J. (2018). Physical education teaching as a caring act—techniques of bodily touch and the paradox of caring. *Sport, Education and Society*, 23(6), 591–606.
- Andersson, J., & Risberg, J. (2018). Embodying Teaching: A Body Pedagogic Study of a Teacher's Movement Rhythm in the 'Sloyd' Classroom. *Interchange*, 1–26.
- Andersson, J., & Maivorsdotter, N. (2017). The 'body pedagogics' of an elite footballer's career path—analysing Zlatan Ibrahimovic's biography. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 22(5), 502–517.
- Andersson, J., Garrison, J., & Östman, L. (2018). *Empirical Philosophical Investigations in Education and Embodied Experience*. Springer International Publishing AG.
- Hofverberg, H., & Maivorsdotter, N. (2018). Recycling, crafting and learning—An empirical analysis of how students learn with garments and textile refuse in a school remake project. *Environmental Education Research*, 24(6), 775–790.
- Hofverberg, H., & Kronlid, D. O. (2018). Human-material relationships in environmental and sustainability education—an empirical study of a school embroidery project. *Environmental Education Research*, 24(7), 955–968.
- Hofverberg, H., Kronlid, D. O., & Östman, L. (2017). Crafting sustainability? An explorative study of craft in three countercultures as a learning path for the future. *Nordic Journal of Science and Technology Studies*, 5(2), 8–21.
- Kronlid, D. (2016). Mobility as capability. In *Gendered mobilities* (pp. 29–48). Routledge.
- Shilling, C. (2018). Embodying culture: Body pedagogics, situated encounters and empirical research. *The Sociological Review*, 66(1), 75–90.
- Shilling, C. (2017). Body pedagogics: Embodiment, cognition and cultural transmission. *Sociology*, 51(6), 1205–1221.
- Shilling, C. (2016). *The Body: A very short introduction*. Oxford university press.

Betyg och nationella prov i skolor 6 – hur påverkas undervisningen i NO?

Malena Lidar, Uppsala universitet (projektledare)

Eva Lundqvist, Uppsala universitet

Jonas Almqvist, Uppsala universitet

Jim Ryder, Leeds University, GB

Graham Orpwood, York University, Canada

Leif Östman, Uppsala universitet

Susanne Engström, Kungliga tekniska högskolan, Stockholm

Tomas Persson, Uppsala universitet

De nationella proven i NO-ämnena minskade utrymmet för lärares didaktiska val, samtidigt som lärare upplevde att proven gjorde undervisningen mer konkret. Proven gav större tydlighet om vad som förväntas och de har varit användbara i betygssättning och i kommunikation med elever och föräldrar. Våra studier visar också att det är viktigt att utbildningsreformer skapar utrymme för lärares professionella omdöme.

Vi har undersökt hur införandet av central kontroll av elevers kunskaper i form av betyg och nationella prov har påverkat NO-undervisningen (NO-ämnena är de naturorienterade ämnena biologi, fysik och kemi) och hur det har förändrat vad lärare tycker är viktig kunskap att undervisa om. Arbetet har genomförts på flera olika sätt: Vi har analyserat proven, genomfört en nationell enkät för att kartlägga undervisningstraditioner i NO och vi har intervjuat lärare över tid om deras undervisning i relation till förändringar som skett.

Motiven: fokus på resultat, sjunkande resultat, globalisering

En ny läroplan och tillhörande kursplaner infördes i grundskolan i Sverige 2011. Med motiv som ökad resultatfokusering, globalisering och svenska elevers sjunkande resultat i internationella mätningar infördes höstterminen 2012 betygssättning i tidigare årskurser och nationella prov i fler ämnen och i lägre åldrar än tidigare. I fokus för detta projekt är att nationella prov i NO-ämnena infördes i årskurs 6, liksom betyg. Efter valet 2014 beslutades dock att göra just de här nationella proven frivilliga och året efter gjordes de om till bedömningsstöd.

Vi vet från internationell forskning att standardiserade prov i många fall är starkt normerande för vad lärare uppfattar är viktigt att undervisa om (se till exempel Au, 2007; Blazer, 2011 för översikter). Det finns naturligtvis både bra och dåliga aspekter med att de är normerande. De positiva konsekvenserna handlar till exempel om att de kan bidra till lärares professionella utveckling, att undervisningen tydligare inriktas mot de statliga riktlinjer lärare har att följa och att provresultaten kan användas för att identifiera elever med svårigheter. Negativa effekter med

standardiserade prov kan bland annat vara att undervisningsinnehållet tenderar att begränsas till det som testas, att ämnesområden fragmenteras i testrelaterade bitar och att ämnen där prov inte ges inte får lika mycket undervisningstid.

Både undervisning och förväntning på elever blev mer specifik

Konsekvenserna av att införa reformer för lärares yrkesutövning är komplexa – lärare har olika förutsättningar, kunskaper, inställning, traditioner och vanor som har konsekvenser för hur innehållet i reformerna transformeras till undervisning (Lidar, Lundqvist et al 2017, Lundqvist et al, kommande a).

I enkätundersökningen uppger 60 procent av lärarna (n= 796) att de ändrat sin undervisning med anledning av reformerna (Lidar, m.fl. accepterad). De uppger att det mesta av undervisningsinnehållet har fått större utrymme i undervisningen efter reformerna. Samtidigt har inte undervisningstiden i NO ökat generellt. En förklaring till det som vi kan se i intervjustudierna handlar om att lärarna har blivit mer specifika i vad de undervisar om och vad de förväntar sig av eleverna. Lärare upplever att de nationella proven har bidragit till att konkretisera undervisningsinnehållet i NO-ämnena. De framhåller också att de fått exempel på hur de kan arbeta med argumentation och att de fått nya sätt att arbeta med och bedöma laborationer och tolka olika förmågor i kursplanerna. Detta skulle kunna ligga till grund för en del av upplevelsen av att innehållet fått större utrymme.

Andra funktioner som lärare menar att de nationella proven har haft handlar om att de fått bekräftelse för att de arbetar med rätt saker och att de upplever en transparens eller tydlighet i fråga om vad som förväntas av undervisningen. Dessutom anger de att proven varit användbara i betygssättning och i kommunikation med elever och föräldrar.

Blandade reaktioner i relation till lärares professionella omdöme

Vi identifierade på ett övergripande plan tre olika sätt som lärare mottog reformerna på, de angav: a) att deras undervisningsvanor stöddes eller förstärktes i relation till reformerna, b) att deras undervisningsvanor behövde revideras i relation till reformerna och c) att undervisningsvanorna förblev oförändrade i relation till reformerna.

En slående likhet hos samtliga lärare var att de motiverade valen de gjorde i relation till reformerna med sin omsorg om elevernas bästa. Det som varierade var hur omsorgen visades, det handlar i a) om att ge eleverna mycket naturvetenskapliga kunskaper, i b) om att ge eleverna möjlighet att klara sig bra på provet och i c) om att låta eleverna utvecklas som individer (Lidar et al 2017).

Lärares sätt att navigera sin verksamhet i relation till dessa nya krav resulterar i olika uttryck för hur de upplever sitt professionella handlingsutrymme. Å ena sidan uttrycker de en känsla av förlust av autonomi och förtroende – en vilja att hålla emot förändring för att de tycker resultatfixering är dåligt för eleverna. Å andra sidan blev de nya styrmedlen en katalysator för att prova nya grepp i undervisningen, och

rättningen av proven har skapat givande pedagogiska samtal och bidragit till professionell utveckling (Ryder et al. 2018).

Analyser från den sista intervjuomgången efter att proven tagits bort visar att även lärare som hade pratat om proven som något som inspirerade dem att arbeta på nya sätt, inte längre refererade till innehållet i proven i sina bedömningar av vad som var viktigt att undervisa om. Proven genomfördes under en alltför kort tidsperiod för att det skulle bli en vana att arbeta med och utvärdera innehållet i undervisningen på det här sättet (Lundqvist et al, kommande b).

Viktigt med kunskap om undervisningstraditioner i reformarbete

En slutsats är att reformerna i viss utsträckning förändrade NO-lärares yrkesutövning i årskurs 6 och att nationella prov på många sätt fungerade som ett stöd i arbetet med den nya läroplanen och i betygssättningen. Men att ändra sina vanor är något som tar tid, och här gavs inte den tiden, eftersom proven togs bort.

De didaktiska val som lärare gör kan te sig som självklara, och därigenom svåra att upptäcka, förändra eller ifrågasätta. Kunskaper om undervisningstraditioner behövs för att utbildningsreformer ska få det genomslag som de syftar till och för att göra lärare medvetna om vilka olika alternativ som finns i undervisningen. Resultaten från studien pekar mot att det är viktigt att i reformarbete skapa utrymme för lärares professionella omdöme. Parallellt med styrningen bör det finnas utrymme för lärare att ta beslut om urval och riktning.

Referenser

- Au, W. (2007). High-stakes testing and curricular control: A qualitative metasynthesis. *Educational Researcher*, 36(5), 258-267. doi: 10.3102/0013189X07306523
- Blazer, C. (2011). Unintended Consequences of High-stakes Testing. *Information Capsule research service*, 1008, 1–21. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED536512.pdf>
- Lidar, Malena, Engström, Susanne, Eva Lundqvist & Jonas Almqvist (accepterad). Undervisningstraditioner i naturvetenskaplig undervisning i relation till svenska utbildningsreformer i årskurs 6, *Nordina Nordic Studies in Science Education*.
- Lidar, Malena, Lundqvist, Eva, Ryder, Jim & Östman, Leif (2017). Transformation of Teaching Habits in Relation to the Introduction of Grading and National Testing in Science Education in Sweden. *Research in Science Education*, First Online. <https://doi.org/10.1007/s11165-017-9684-5>
- Lundqvist, Eva & Lidar, Malena. Continuity and change in science teaching. A study of teaching traditions in the light of curriculum reform in Sweden, England and France (kommande a).
- Lundqvist, Eva & Lidar, Malena. The coordination of teaching habits in doing and undergoing policy reform (kommande b).
- Ryder, Jim, Lidar, Malena, Lundqvist, Eva & Östman, Leif (2018). Expressions of Agency within Complex Policy Structures: Science Teachers' Experiences of Education Policy Reforms in Sweden. *International Journal of Science Education*. 40(5), 538-563. <https://doi.org/10.1080/09500693.2018.1435921>

Likvärdighet i utbildning

Lars Lindbom, Umeå universitet (projektledare)

Likvärdighet i skolan är ett allmänt omfattat ideal, men vad politiker, skolledare, lärare eller Skolverket menar med det är oklart. Hur ska de då kunna avgöra om vi närmar eller avlägsnar oss från målet? I mitt projekt föreslår jag en tolkning av vad likvärdighet innebär och hur det kan mätas. Jag argumenterar för att betrakta likvärdighet som en ingångsvariabel och för att konflikten mellan likvärdighet och en effektiv utbildning ofta överskattas.

Detta projekt tog sin början i ett problem som noterades av Skolverket i rapporten *Likvärdig utbildning i svensk grundskola?: "Det finns alltså inget givet mått på om/när skolsystemet är tillräckligt likvärdigt"* (Skolverket 2012:12)

En sådan oklarhet öppnar upp för ett antal problem. Det blir svårt eller omöjligt för politiker, skolledare och lärare att ta välgrundade beslut om resurstilldelning och prioriteringar om det är oklart vilket mål de strävar efter. Dessutom behöver utvärderande myndigheter, som Skolverket, veta vad likvärdighet innebär för att kunna utvärdera om den svenska skolan närmar sig eller rör sig bort från detta mål.

För att utvärdera en företeelse krävs klarhet om åtminstone två saker: vilken metod som är bäst för att ta reda på hur det empiriska landskapet ser ut och vilket mått som bäst definierar det som ska mätas (Lindblom och Hansson 2004). Likvärdighet som mått är ett jämlikhetsmål och som sådant tämligen komplext (Lindblom 2015). Ett sätt att bringa reda i komplexiteten är att börja med att notera att vi behöver åtminstone två komponenter: ett värde, som är det som ska fördelas, och en fördelningsprincip.

Standardteorier om jämlikhet fungerar inte på barn

I forskningen om jämlikhet finns en rad teorier om vilka värden som ska fördelas jämlikt. Det standardteorierna på området har gemensamt är att de utgår från ett ideal baserat på vuxna individer. Men i detta sammanhang ska likvärdighetsbegrepp tillämpas på barn, vilket gör att standardteorierna inte är tillämpliga (Lindblom 2016a, 2018a). Det finns en framväxande litteratur om hur man kan utveckla standardteorierna eller nya varianter som tar barn på allvar (Lindblom 2018b). Mitt förslag är att det som är av värde för barn är välfärd, i bemärkelsen goda upplevelser, och förberedelser för vuxenlivet. Mer resursbaserade teorier passar vuxnas egenskaper bättre (Lindblom 2016a, 2018a, 2018 c. Cf. 2018b).

Ett centralt jämlikhetsbegrepp i relation till utbildning är tanken om lika möjligheter. I en artikel har jag försvarat en uttolkning av detta ideal där de relationer människor står i gentemot varandra är central, och argumenterat mot principen att utvärdera på basis av de konsekvenser som implementerandet av lika möjligheter ger upphov till (Lindblom 2018c). Min tes är att vi har lika möjligheter

när våra möjligheter inte bestäms av vår bakgrund och när vi befinner oss i en relation där vi har jämlik status.

Även sammanhang utanför skolan spelar roll

När man sedan går från principer om likvärdighet till praktiken stöter man genast på ett antal svårigheter. Exempelvis: på vad ska man tillämpa principer om likvärdighet? (Lindblom 2018d). Här kommer nog de flesta spontant att tänka på skolsystemet, den enskilda skolan, eller det enskilda klassrummet. Beroende på hur de ser på skolans roll i samhället vill de kanske också vidga perspektivet och ta med alla samhällets institutioner. Inom ett annat projekt som Vetenskapsrådet har finansierat har jag argumenterat för att just denna systemnivå är den mest fundamentala, eftersom det är den som påverkar oss allra mest (Lindblom 2018e).

Ett annat teoretiskt problem i tillämpningsstadiet handlar om tidsrymd. Jag föreslår att en tidsram som löper över hela barndomen är tillämplig för att utvärdera likvärdighet när det gäller barnens upplevelser. När det handlar om de resurser för vuxenlivet som utbildning syftar till omfattar tidsrymden hela livet (Lindblom 2018d).

Likvärdighet måste vara en del av grunden

Värdet av likvärdighet anses ofta stå i konflikt med andra värden, såsom effektivitet i utbildningen. Jag har presenterat två argument som rör denna problematik.

För det första bör vi undvika att formulera konflikten så att den ensidigt handlar om värden som begränsar strävan att uppnå likvärdighet. Att till exempel utgå från att avvägningen bara handlar om att hålla nere kostnader och uppnå så mycket likvärdighet som möjligt givet denna begränsning är ett misstag. Ibland är det så att andra värden inte begränsar utan stödjer likvärdighet. Så är det ofta med naturens, estetikens eller kunskapens värden (Lindblom 2018d).

Det andra argumentet handlar om John Hatties teori om vilka utbildningsmetoder som faktiskt fungerar (Lindblom 2016b). Denna teori är båda inflytelserik och omstridd. Mitt fokus är frågan om hur hans mått på vad som fungerar är utformat. Han definierar detta i termer av tillräckligt stora genomsnittsförbättringar. Jag noterar att sådana är förenliga med försämringar för vissa grupper givet att förbättringarna för andra grupper är tillräckligt stora. Men detta fångar inte vad jag menar med förbättrade undervisningsmetoder. Föreställ er exempelvis en undervisningsmetod som förbättrar de allra flestas läsförmåga, men försämrar dyslektikers resultat i läsförståelse.

Min slutsats är att våra sätt att förstå vad som fungerar i skolan måste ta likvärdighet som en ingångsvariabel. Likvärdighet kan inte vara ytterligare ett kriterium på vad skolan ska uppnå. Likvärdighet står inte nödvändigtvis i konflikt med vad som fungerar för det vi menar med en fungerande skola är också att den är likvärdig.

Referenser

- Lindblom, Lars. 2018a. "Equalisandum Gaps". Submitted manuscript.
- Lindblom, Lars. 2018b. "Children and the Metric of Justice" in *The Routledge Handbook of the Philosophy of Childhood and Children*, pp. 317–327, edited by Anca Gheaus, Gideon Calder, and Jurgen De Wispelaere, London: Routledge.
- Lindblom, Lars. 2018c. "In Defense of Rawlsian Fair Equality of Opportunity", *Philosophical Papers* 47:2: 235–263.
- Lindblom, Lars. 2018d. "Goods, Principles, and Values in the Brighthouse, Ladd, Loeb and Swift Framework for Educational Policy-making", *Studies in Philosophy and Education* 37(6), 631–645.
- Lindblom, Lars. 2018e. Labor Market Fairness. Submitted manuscript.
- Lindblom, Lars. 2016a. "Equality of what for children", in *Justice, Education and the Politics of Childhood*, pp. 89–100, edited by Johannes Drerup, Gunter Graf, Christoph Schickhardt and Gottfried Schweiger, Berlin: Springer.
- Lindblom, Lars. 2016b. "Lyckat enligt Hattie är inte bättre för alla", *Pedagogiska Magasinet*, Nr 2.
- Lindblom, Lars. 2015. "Snåriga vägar till likvärdighet", *Pedagogiska Magasinet*, Nr 4.
- Lindblom, Lars and Sven Ove Hansson. 2004. "Evaluating Workplace Inspections", *Policy and Practice in Health and Safety*, 2(2): 77–91.
- Skolverket. 2012. *Likvärdig utbildning i svensk grundskola*, Stockholm: Fritzes.

Vilka dörrar kan språk öppna?

Eva Lindgren, Umeå universitet (projektledare)

Tomas Raattamaa, Umeå universitet

Urban Lindgren, Umeå universitet

Parvin Gheitasi Umeå universitet

Asbjørg Westum, Högskolan för lärande och kommunikation, Jönköping

Janet Enever, University of Reading, UK

Har du fått modersmålsundervisning, är en flicka född sent på året, går naturvetenskapligt eller yrkesförberedande program, har höga betyg från grundskolan, läser inte franska, och har föräldrar med eftergymnasial utbildning och antingen låg eller hög lön? Då är sannolikheten stor att du också har höga gymnasiebetyg i moderna språk. Det var en av de saker vi fann när vi undersökte hur språkkunskaper kan kopplas till individ, skola och hem. Andra frågor vi behandlat är exempelvis vilken roll språkkunskaper spelar för att få hög lön och hur språk värderas i skolans styrdokument.

Unga människor i Sverige växer upp i ett rikt land med ett innovativt och dynamiskt näringsliv. Trots dessa goda ekonomiska förutsättningar ser vi en rad sociala problem växa fram, särskilt i storstadsområdena. Under senare år har kunskapsintensiva branscher blivit allt mer betydelsefulla för Sveriges ekonomi. Det har satt utbildning på kartan som en av de viktigaste faktorerna för såväl samhällets som individens välfärd. Utan tillräcklig utbildning riskerar människor att halka efter med arbetslöshet, socialt utanförskap och segregation som följd.

Flerspråkighet viktig för tillväxt, handel och anställningsbarhet

Europeiska kommissionen såväl som OECD har länge poängterat vikten av flerspråkighet för ekonomisk tillväxt, handel och anställningsbarhet. I dessa sammanhang används metaforen ”språk öppnar dörrar” flitigt. Studier har visat att företag förlorar kontrakt på grund av anställdas bristande språkkunskaper och att flerspråkigheten har betydelse för länders BNP.

Det verkar som att språk verkligen kan öppna dörrar. Men vilka dörrar öppnar de egentligen? Vilken roll spelar språkkunskaper när någon söker och får jobb och för dennes framtida löneutveckling? Vilka individuella och kontextuella faktorer kan stötta en positiv flerspråkighetsutveckling? Hur kan man förstå det språkliga landskapet i Sverige ur ett historiskt perspektiv? Hur har språk värderats genom tiderna? Hur ser det ut i dagens styrdokument för skolan?

Detta är frågor som har drivit vårt projekt och några av svaren kan vi presentera nu, andra är preliminära och några är fortfarande under arbete.

Mycket tid, kraft och pengar investeras i engelskan

Idag har engelskan ett starkt värde i Sverige. Den har inte bara en särskilt status som kärnämne i skolan, den används också i mycket hög utsträckning av människor i såväl arbete som privatliv. Så har det inte alltid sett ut. Genom att använda dynamisk systemteori har vi beskrivit hur systemet ”språkanvändning” har utvecklats och förändrats sedan 1500-talet (Gheitasi, Enever & Lindgren, under arbete).

Under olika perioder har olika språk ansetts viktigare än andra att investera i både för individer och för staten. Tyska och franska har haft starka perioder som sammanfaller med bland annat globala skeenden, handel, kultur och utbildning. I takt med att omvärlden förändras har också synen på språk förändrats. Att engelskan har en så stark ställning idag har ingen entydig förklaring utan kan snarare förstås som en reaktion på globala och historiska händelser som gjort att både individer och staten just nu uppfattar ett starkt behov av att investera tid, kraft och pengar i det engelska språket.

De svenska läroplanerna reflekterar en språksyn där engelskan har högre status än andra språk, förutom svenska. Engelska är ett kärnämne och fler timmar ges åt engelska än åt andra språk. Men hur ser det ut för andra språk?

Läroplanen för sameskolan är motsägelsefull

Läroplanen för sameskolan är särskilt intressant ur ett språkligt perspektiv då den uttryckligen har som målsättning att eleverna ska utveckla funktionell tvåspråkighet. I en studie av vad det betyder och vilka diskurser man kan se, fann vi att läroplanen trots goda intentioner att stötta funktionell tvåspråkighet är motsägelsefull (Belancic & Lindgren, 2017).

Kursplanerna i svenska och samiska reflekterar olika syn på vad språken ska kunna användas till. Synen på samiskan blir att detta språk ska användas muntligt, i kända kontexter (horisontell diskurs), medan svenskan är ett språk som ska kunna användas även i okända sammanhang i tal såväl som i skrift (vertikal diskurs). Denna studie bidrar till att sätta ljuset på vilken språksyn som finns i styrdokumentet. På så sätt öppnar den också upp för en diskussion om vilka konsekvenser synen kan få för elevers möjlighet att utveckla alla sina språk.

Hur goda språkkunskaper kan kopplas till individ, skola och hem har vi undersökt med hjälp av registerdata (Lindgren, Raattamaa, Enever & Lindgren, under granskning). Genom samarbete med Umeå SIMSAM Lab har vi fått tillgång till omfattande data om alla elever som läst moderna språk under en sexårsperiod, ca 200 000 elever. Data kommer från Statistiska Centralbyrån. Vi satte elevers betyg i moderna språk i gymnasiet i relation till en rad faktorer såsom snittbetyg från grundskolan, födelsemånad, kön, vilket modernt språk som läses, vilket år eleverna fick sitt betyg, föräldrars utbildning och lön, syskon, skolans läge (storstad eller inte), skoltyp (privat/kommunal) och modersmålsundervisning.

Positivt: född sent på året, modersmålsundervisning

Resultaten av de regressionsmodeller vi använde visar att de starkaste positiva kopplingarna till höga betyg i moderna språk fanns i faktorerna att ha fått

modersmålsundervisning, att vara född sent på året, att vara flicka, att ha höga betyg från grundskolan, att läsa ett annat modernt språk än franska, att gå antingen naturvetenskapligt program eller ett yrkesförberedande, att ha föräldrar med eftergymnasial utbildning och att ha föräldrar med antingen låg eller hög lön. Viss roll för betygen i moderna språk spelade också typen av skola. Friskolor och skolor i storstadsområden visade ett positivt samband. Det tycks också finnas en betygsdeflation under sexårsperioden; det blev svårare att få höga betyg i slutet av perioden.

Studien bekräftar tidigare studier både om lärande i språk och lärande mer allmänt där kön, föräldrar och skoltyp ofta lyfts fram som betydelsefulla. Det nya bidraget är framförallt den starka positiva kopplingen till modersmålsundervisning och annan språkundervisning, att det verkar svårare att få höga betyg i språket franska och det faktum att det också verkar positivt att vara född sent på året. Andra studier bör nu ta vid som kan fördjupa kunskapen om dessa resultat.

Preliminära resultat av registerstudier och intervjuer visar att språkkunskaper har, om än begränsad, betydelse för möjligheter att få arbete. Dessa studier är fortfarande under arbete och vi återkommer till resultaten (Raattamaa, Lindgren & Lindgren, under arbete).

Bidra till utbildnings- och språkpolitik och språkundervisning

Vi hoppas att resultaten från projektet kan bidra till diskussionen om språk, språkbruk, språks värde och flerspråkighet. På så sätt kan de få betydelse såväl för utbildnings- och språkpolitik som för utveckling av språkundervisning. Även om studien tar sin utgångspunkt i ett svenskt sammanhang har den stor internationell relevans. Frågor om flerspråkighet, anställningsbarhet, utbildning och utanförskap är relevanta i de flesta länder. En studie av dessa frågor baserad på den totala befolkningen i ett land kommer att ge värdefull kunskap som andra sedan kan bygga vidare på.

Referenser

Belancic, K. & Lindgren, E. (2017). Discourses of functional bilingualism in the Sami curriculum in Sweden. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, DOI: 10.1080/13670050.2017.1396283

Belancic, K. & Lindgren, E. (2017, June). Functional bilingualism and Indigenous language discourse in the syllabi of Swedish Sami. Paper presented at *ARLE* 15–17 June, 2017, Tallinn, Estonia

Belancic, K. & Lindgren, E. (2018, June, accepted). Why aren't we there yet? The struggle to achieve functional bilingualism in Sami schools. *ASLA*, Karlstad, Sweden.

Belancic, K., Lindgren, E., Outakoski, H., Westum, A., & Sullivan, K. (2017). Nordsamiska i och utanför skolan: språkanvändning och attityder. In Liliequist, M. & Cocq, C. *Samisk kamp: Kulturförmedling och rättviserörelse* (pp. 252–279). Umeå: h:ström – Text & Kultur.

Gheitasi, P., Enever, J. & Lindgren, E. (under arbete). The dynamics of foreign language(s) in Sweden: a social history.

Gheitasi, P., Enever, J. & Lindgren, E. (2017, June). Language ideology and the myth of neutrality: History of Second language education in Sweden. *ASLA*, Karlstad, Sweden.

Lindgren, E., Raattamaa, T., Enever, J. & Lindgren, U. (under granskning). The Impact of Individual and Contextual Factors on Modern Language Achievements in Swedish Upper-Secondary School.

Lindgren, E., Enever, J., Raattamaa, T. & Lindgren, U. (2018, April). What affects grades in modern languages? A register data study of 160,000 upper-secondary students. *ASLA*, Karlstad, Sweden.

Lindgren, E., Enever, J., Raattamaa, T., Westum, A., Gheitasi, P. & Lindgren, U. (2018, June). The impact of individual and contextual factors on modern language achievements in Swedish upper-secondary school. *Exploring Language Education (ELE): Global and local perspectives*. Stockholm, Sweden.

Raattamaa, T., Lindgren, U. & Lindgren, E. (under arbete). Returns to Modern Language Studies in Upper Secondary Education in Sweden.

Läsning, tradition och förhandling (LÄST): Läsaktiviteter i svenska klassrum 1967–1969

Anna Hampson Lundh, Högskolan i Borås (projektledare)

Mats Dolatkah, Högskolan i Borås

Linnéa Lindsköld, Högskolan i Borås

I detta projekt har vi analyserat inspelade svensklektioner från slutet av 1960-talet med fokus på hur läsundervisningen organiserades. Resultaten visar att faktaorienterad informationsläsning gavs stort utrymme vid denna tid. Möjligheterna att försjunka i skönlitteratur var däremot få. Idag ses faktaorienterad läsning ofta som problematisk och som en ny företeelse som hänger samman med teknikutvecklingen. Vårt projekt visar att denna typ av läsning är en del av en längre tradition.

Barns och ungas läsning – och hur den bäst kan stöttas – är en fråga som engagerar. Den är föremål för politisk debatt och stora satsningar. I projektet *Läsning, tradition och förhandling (LÄST): Läsaktiviteter i svenska klassrum 1967–1969* har vi analyserat 223 svensklektioner som spelades in i slutet av 1960-talet i ett antal västsvenska mellanstadieskolor.

Sedan detta läshistoriska projekt påbörjades har flera politiska dokument om läsning presenterats (till exempel Prop. 2013/14:3; SOU 2018:57). En utgångspunkt för dessa är den teknologiska utvecklingens förmodade konsekvenser för det svenska läsandet, liksom svenska skolelevers resultat i internationella läsundersökningar. I både de politiska dokumenten och de uppföljande diskussionerna kan vi notera en uppfattning om att läsandet håller på att förändras och till och med är hotat (Lindsköld, Hedemark & Lundh, 2018).

Nyansera idealbilden av läsande

I LÄST-projektet tog vi dessa diskussioner och den oro inför läsandet som uttrycks i dem som utgångspunkt. Framförallt ville vi nyansera den idealbild av läsandet som underförstås i dagens diskussioner, men också undersöka idén om att vi idag bevittnar ett drastiskt skifte vad gäller läsning. Som framgår av projektets titel menar vi att läsande utmärks av förhandlingar i specifika situationer – det kan till exempel gälla innebörden av en text som diskuteras i ett klassrum. Samtidigt står läsande i relation till mer långlivade traditioner som skapas socialt, historiskt och politiskt över tid (se Lundh & Dolatkah, 2016). Genom att analysera lektioner från slutet av 1960-talet – då grundskolan just införts – har projektet skapat en referenspunkt att förhålla sig till i dagens diskussioner.

Inspelningar av läsundervisning i slutet av 1960-talet

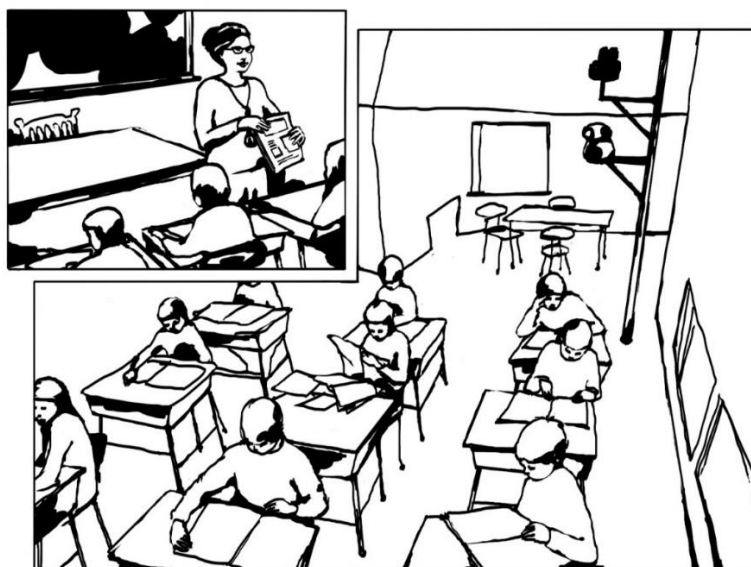
Materialet som analyserats i LÄST-projektet samlades ursprungligen in i projektet *Didaktisk processanalys* (DPA, se Bredänge, 1971) under läsåren 1967/1968 och 1968/1969. Inspelningarna gav en unik möjlighet att studera en spännande del av svensk utbildningshistoria, nämligen den svenska grundskolans tidiga år.

När den obligatoriska grundskolan, gemensam för alla barn, infördes var den en viktig del av det svenska moderna välfärdssamhälle som tog form efter det andra världskriget (se Dolatkah & Lundh, 2014; 2016; Lindsköld, Dolatkah & Lundh, manuskript). Skolformen syftade bland annat till att skapa självständigt tänkande och demokratiska och jämlika medborgare. Men den hade också en disciplinerande funktion (Dolatkah & Lundh, 2014; Qvarsebo, 2013).

Tidigare forskning (Dahl, 1999; Kåreland, 2013; Malmgren, 1996) har beskrivit hur svenskämnet i den nya grundskolan fokuserade på läsfärdighet och praktisk tillämpning, snarare än på förvaltandet av ett svenskt kulturarv. I 1962 års läroplan (LGR 62, 1962) görs en åtskillnad mellan informationsläsning och upplevelseläsning, där den förra framförallt hänger samman med facklitteratur och den senare med skönlitteratur. Vi tog fasta på denna kategorisering i våra analyser.

Informationsläsning i förgrunden, upplevelseläsning belöning

Det material som analyserats i vårt projekt är minst sagt spännande. I det ursprungliga DPA-projektet spelades sammanlagt 223 svensklektioner (av cirka 800 lektioner i olika ämnen totalt, alla i årskurs 6) in med hjälp av mikrofoner och filmkameror noggrant utplacerade i de klassrum som ingick i projektet. På den infogade bilden, som har tecknats utifrån filmoriginalet, syns både en av de kameror som placerats i klassrummet och en mikrofon som hänger om lärarens hals. Även om det är rimligt att anta att själva inspelningssituationen inverkade på lektionerna, så ger materialet en unik inblick i svenskundervisningen under tidsperioden.

Exempel på klassrumsbild (från Lundh & Dolatkah, 2016, s. 128).

I LÄST-projektet analyserade vi samtliga svensklektioner. 115 lektioner bedömdes innehålla moment där läsning var det centrala undervisningsinnehållet. Dessa lektioner analyserades vidare med fokus på vilka dokument som användes i undervisningen och vilken typ av läsning som eleverna ägnade sig åt (Dolatkah & Lundh, 2016). Specifika lektioner har också varit föremål för mer detaljerade, kvalitativa analyser (Lundh & Dolatkah, 2015; 2016; Lundh, Dolatkah & Limberg, 2018).

Det övergripande resultatet från analyserna är att informationsläsning är den mest framträdande typen av läsning i materialet. En stor del av lektionerna ägnades åt läsning som syftade till att eleverna skulle svara på skriftliga eller muntliga frågor, förbereda sig på muntliga presentationer eller öva sig på studieteknik. För denna typ av övningar användes ofta läroböcker och för skolan särskilt framtagna antologier. Upplevelseläsning förekom i mindre utsträckning och var dessutom sällan huvudaktiviteten i en lektion – när den förekom var det ofta som en ”belöning” när andra uppgifter var slutförda. Det är också intressant att även skönlitterära texter, som exempelvis ett utdrag ur Vilhelm Mobergs *Utvandrarna*, analyserades med hjälp av faktaorienterade frågor, snarare än ur ett estetiskt eller konstnärligt perspektiv.

Fortsatt fokus på faktafinnande

Utifrån våra analyser tycks det således som att 1960-talets grundskola, trots goda intentioner i styrdokumentet, inte var ett sammanhang där begrundande och djupa läsoplevelser tog lika stort utrymme som läsning med fokus på att inhämta specifika fakta. Den typ av läsning som dagens digitaliserade skola kritiserar för att ägna sig åt i alltför hög grad kan även ses i den bokbaserade undervisning vi analyserat.

En fråga som har infunnit sig under projektets gång är när och var den typ av uppslukande upplevelseläsning, som vi idag tror oss vara på väg att förlora, har förekommit. Idén om att barn och unga generellt har ägnat sig åt denna typ av läsning under skoltid går inte att bekräfta genom vårt projekt. Dock har vi kunnat identifiera själva föreställningen om denna typ av läsning, både i dagens och tidigare debatter, i det nya projektet *Att skapa den läsande medborgaren: Offentlig debatt och politik 1945-2017* (2017-01542).

Referenser

- Bredänge, G. (red.) (1971). *Didaktisk processanalys: Presentation av syften, uppläggning, undersökningsgrupper och mätinstrument samt några beskrivande data*. Göteborg: Lärarhögskolan.
- Dahl, K. (1999). Från färdighetsträning till språkutveckling. I J. Thavenius (red.) *Svenskämnets historia*. Lund: Studentlitteratur. S. 35–89.
- Dolatkah, M. & Lundh, A.H. (2014). Reading, democracy and discipline: Premises for reading activities in Swedish primary school classrooms 1967–1969. I M. Lauristin & P. Vihalemm (red.) *Reading in Changing Society*. Tartu: University of Tartu Press. S. 144–

157. Tillgänglig via: <http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:884630/FULLTEXT01.pdf>

Dolatkhah, M. & Lundh, A.H. (2016). Information and experience: Audiovisual observations of reading activities in Swedish comprehensive school classrooms 1967–1969. *History of Education*, 45(6), s. 831–850. Post-print-version tillgänglig via: <http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:1058227/FULLTEXT01.pdf>

Kåreland, L. (2013). *Barnboken i samhället*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

LGR 62 (1962). Sverige. Skolöverstyrelsen. *Läroplan för grundskolan*. Stockholm.

Lindsköld, L., Dolatkhah, M. & Lundh, A.H. (manuskript). Aesthetic reading as a problem in mid-20th century Swedish educational policy.

Lindsköld, L., Hedemark, Å. & Lundh, A.H. (2018). Knowledges of reading: An analysis of Swedish literature policy 2012-2013. Presented at *The 10th International Conference on Cultural Policy Research*, Tallinn, Estonia, 21–25 August, 2018.

Lundh, A.H. & Dolatkhah, M. (2015). Becoming citizens: Dialogical document work in the classroom of the People's Home. In *Proceedings from the Document Academy*, 2, article 14. Tillgänglig via: <http://ideaexchange.uakron.edu/docam/vol2/iss1/14/>

Lundh, A.H. & Dolatkhah, M. (2016). Reading as dialogical document work: Possibilities for Library and Information Science. *Journal of Documentation*, 72(1), pp. 127–139. Post-print-version tillgänglig via: <http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:890004/FULLTEXT01.pdf>

Lundh, A.H., Dolatkhah, M. & Limberg, L. (2018). From informational reading to information literacy: Change and continuity in document work in Swedish schools. *Journal of Documentation*, 74(5), s. 1042–1052. Post-print-version tillgänglig via: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-15001>

Malmgren, L. (1996). *Svenskundervisning i grundskolan*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Prop. 2013/14:3, Regeringens proposition (2013). *Läsa för livet*. Stockholm.

Qvarsebo, J.U.D. (2013), Swedish progressive school politics and the disciplinary regime of the school, 1946–1962: A genealogical perspective, *Paedagogica Historica*, 49(2), s. 217–235.

SOU 2018:57, Länsdelegationen (2018). *Barns och ungas läsning: Ett ansvar för hela samhället*. Stockholm: Norstedts juridik.

Från Paris till PISA – att styra utbildning med internationella jämförelser 1867–2015

Christian Lundahl, Örebro universitet (projektledare)

Joakim Landahl, Stockholms universitet

Vi har studerat hur utbildning har styrts med hjälp av internationella jämförelser från 1867 till 2015. Med fokus på Sveriges roll visar vi hur olika historiska styrningsregimer – utställningar, möten, översättningar och slutligen digitalisering – skapat olika förutsättningar för att styra genom jämförelser. Tidigare var Sverige tongivande internationellt när det gällde jämförelser av utbildning. Idag används PISA rikligt i riksdagsdebatter för att motivera nästan vilken skolreform som helst.

De stora världsutställningarna i slutet av 1800-talet använde sig av särskilda palats. I världsutställningen i Paris år 1900 uppfördes en stor spektakulär byggnad som kallades Utbildningspalatset. Den gjorde det möjligt att ge en samlad bild av hur olika nationers utbildningssystem förhöll sig till varandra.

100 år senare genomförde OECD den första PISA-undersökningen. Precis som utbildningspalatset tillhandahöll OECD genom PISA-mätningarna ett sätt att jämföra nationer med varandra. Men PISA är inte en fysisk plats som människor måste resa till. I stället distribueras PISA till världen vart tredje år, genom tidningar, tv, radio, Internet och andra medier. PISA handlar om kunskapsprestationer, sammanfattade i enkla diagram.

Inget historiskt perspektiv på internationella kunskapsmätningar tidigare

Projektet *Från Paris till PISA* använder ett historiskt perspektiv för att spegla de i dagens utbildningssystem så betydelsefulla internationella kunskapsmätningarna. Dessa har tidigare rönt väldigt lite utbildningshistoriskt intresse. I projektet har vi beskrivit hur platser som världsutställningarna, organisationer som IEA och OECD, och individer bidragit till att bygga upp ett forskningsfält som idag brukar kallas internationell och jämförande pedagogik. De har gjort detta genom att utveckla nätverk för kunskapsproduktion och tekniker som exempelvis standards för utställningar, faktoranalytiska modeller för kunskapsstester och en vokabulär för att översätta likheter och skillnader länder emellan.

Fyra olika faser

Projektet har fokuserat på fyra olika faser under perioden 1867-2015. Vi har ställt frågor som: Hur, när, vad och var reglerar/påverkar internationella jämförelser inom utbildningsfältet? Vem eller vad använder internationella jämförelser för att påverka

något? Vilka skiftande metoder och tekniker används för att göra internationella jämförelser?

De fyra historiska faser vi särskilt studerat är

- 1) **Sveriges deltagande på världsutställningarna under slutet av 1800- och början av 1900-talet.** Där blev det svenska bidraget en modell för utbildningssystem utomlands, det visade vad som kunde ställas ut ifråga om utbildning.
- 2) **Ett internationellt nätverk för bedömningsreformer runt mitten av 1900-talet** (The International Examination Inquiry). Detta utmynnade bland annat i statliga standardiserade prov i Sverige.
- 3) **Utvecklingen av utbildningsstatistik i efterkrigstidens Europa.** Här har ett stort fokus legat på nyckelaktörer och nätverk, och särskilt den roll som den svenska forskaren Torsten Husén hade för att skapa en enhetlig syn på utbildning som ett politiskt område i Europa under 1960–1980-talet.
- 4) **Uppkomsten av storskaliga internationella mätningar som PISA och TIMSS.** Hur har dessa påverkar nationell självuppfattning och beslutsfattande under sent 1900-tal och tidigt 2000-tal?

Svenskt inflytande minskade, PISA tog över

Studierna visar att Sverige tidvis haft stort inflytande över internationella diskurser om utbildning. Mot slutet av undersökningsperioden avtar det svenska inflytandet och vi ser istället hur internationella jämförelser får väldigt stor betydelse för svensk skoldebatt och politik. Vi har ”socialiserats” till att värdera vår utbildning med internationella perspektiv. PISA försvaras stundtals okritiskt av höga tjänstemän och politiker. PISA används rikligt i riksdagsdebatter för att motivera nästan vilken skolreform som helst. Sverige är det land som relativt sin storlek googlar och twittrar mest om PISA.

Styrningsmekanismerna visar vilka som styr utbildningen

I ljuset av våra resultat förstår vi hur de faser vi studerat har kretsat kring vissa dominerande styrningsmekanismer. Givetvis överlappar styrningsmekanismerna varandra både i tid och funktion, men som analytiska redskap för att förstå hur reglering av utbildningsdiskurser går till, hur fältet påverkats och vem/vilka som försöker styra utbildningen är de tämligen distinkta.

- 1) **Utställningar** reglerar genom visualisering och selektion. Påverkan sker genom att appellera till estetik och känslor. Jämförelserna är intuitiva; levda. De agenter som styr är nationalstater (och eller individer som verkar genom dem).
- 2) **Möten** reglerar genom anslutning och inkludering (således även exkludering). Påverkan sker genom överenskommelser av standarder för utbildningsvärlden. Jämförelser är relationella. Breda pedagogiska och vetenskapliga nätverk styr.

- 3) **Översättningar** reglerar genom att skapa språk för beräkningar och jämförelser. Påverkan sker genom rationella argument, utvärderingar, sambands- och variationsanalys. Jämförelserna är logiska. Specialiserade kvantitativa forskare styr.
- 4) **Digitalisering** reglerar genom ökad informationsproduktion, lättillgängliga data och reducerad komplexitet. Påverkan sker genom socialisering in i den digitala världen på ett sätt som minskar osäkerheten i att inte veta, att inte kunna välja, att inte kunna förutse. Jämförelserna är omedelbara och närmast oändliga. Icke-statliga organisationer (NGO:s) som OECD, Världsbanken och IEA styr.

Med vår studie har vi klarlagt hur transnationella relationer uppstår och utvecklas, samt hur nationella och internationella ideal och standards ömsesidigt formar varandra. Genom våra resultat belyser vi den komplexitet inom pedagogisk forskning, reformarbete och utbildningspolitik som har att göra med hur kunskap produceras och används i och genom internationella relationer.

Resultaten visar på vägar förbi den cementerade debatten om skolans tillstånd genom att uppmärksamma frågor, fenomen och processer som inte tidigare synliggjorts ifråga om hur utbildningsväsen formas genom internationella jämförelser. Resultaten är användbara såväl i utbildning som i policyverksamhet.

För en komplett sammanställning av våra publikationer se www.paristopisa.com

Referenser

- Grek, S. (2017) Socialisation, learning and the OECD's Reviews of National Policies for Education: the case of Sweden, *Critical Studies in Education*, vol 58, issue 3, 295–310.
- Landahl, J & Lundahl, C (red.) (2017) Bortom PISA. Internationell och jämförande pedagogik. Stockholm: Natur och kultur.
- Landahl, J (2018) Aesthetic Modernization and International Comparisons. Learning About Drawing Instruction at the Exhibition Universelle in Paris 1900. Accepted to *History of education*.
- Landahl, J (2018) De-scandalisation and international assessments: the reception of IEA surveys in Sweden during the 1970s. Accepted to *Globalisation, Societies and Education*.
- Lawn, M. (2017). 4 Europeanizing through expertise. *World Yearbook of Education 2018: Uneven Space-Times of Education: Historical Sociologies of Concepts, Methods and Practices*, 39.
- Lundahl, C. (2018). Making Testers out of Teachers – The Work of a Swedish State Research Institute 1946 –1956. Accepted to *History of Education*.
- Lundahl, C. & Tveit, S. (2017). New Modes of Policy Legitimation in Education: (Mis)using Comparative Data Effectuating Assessment Reform. *European Educational Research Journal*. Article first published online: September 20, 2017.

Klimatet som utmaning. Studenters lösningar på klimatproblem i ämnena ekonomi, statsvetenskap och juridik

Cecilia Lundholm, Stockholms universitet (projektledare)

Peter Davies, Birmingham University

Niklas Harring, Göteborgs universitet

Tomas Torbjörnsson, Stockholms universitet

Linda Ekström, Luleå Tekniska universitet

Caroline Ignell, Stockholms universitet

Vad påverkar miljövänliga handlingar – är det kunskap eller värdeorientering? I det här projektet har vi studerat vilken inverkan kunskap i ekonomi, juridik och statsvetenskap har på studenters syn på politiska förslag i form av exempelvis miljöskatter. Våra resultat visar att samhällsvetenskaplig kunskap har betydelse för studenternas benägenhet att stödja miljöpolicy. Undervisning som lyfter fram hur privata intressen står mot kollektiva fungerar väl när det gäller att illustrera vilken problematik klimatförändringar utgör och vilka lösningar som är aktuella.

I vårt projekt ville vi mäta effekter av hur samhällsvetenskaplig kunskap påverkar uppfattningar om ansvar och miljövänliga handlingar i form av stöd för miljöpolicy som exempelvis koldioxidskatt. Totalt ingick 2000 studenter vid det första mättillfället (i början av första terminen), 1500 vid det andra tillfället (i slutet av första terminen) och 800 vid det tredje (i slutet av andra terminen).

Följande frågor fokuserades i projektet:

- 1) Vem/vilka har enligt studenterna ansvar för att klimatfrågan löses?
- 2) Påverkar studenters värdeorientering (egoistisk, altruistisk och biosfärisk) och ideologiska ståndpunkter deras val av miljöpolitiska styrmedel?
- 3) Påverkar samhällsvetenskaplig kunskap (i ekonomi, juridik, statsvetenskap) studenters val av miljöpolitiska styrmedel?
- 4) Hur ser begreppsbildning ut i dessa ämnen och har studenter erfarenhet av att undervisningen favoriserat vissa lösningar, eller kommunicerat värden som rör miljöproblem?

Våra resultat visade att:

1. Efter en termin minskar betydelsen av personligt ansvar

Samtliga studenter inom alla ämnesinriktningar tillmäter individen ett större ansvar för att lösa miljöproblem inledningsvis än efter en termin. Då tillmäter de institutioner ett större ansvar, men förändringen är liten. Här skiljer sig grupperna åt:

statsvetare anser att politiska institutioner har ett större ansvar medan ekonomer istället tillskriver företag ett större ansvar (Harring, Lundholm och Torbjörnsson, 2017).

2. Altruistisk och biosfärisk värdeorientering ger starkare stöd

Vi har undersökt studenters värdeorientering – egoistisk, altruistisk och biosfärisk – för att se om personer med en viss orientering stöttar styrmedel och i så fall vilka slags styrmedel. En biosfärisk värdeorientering betyder att individen tillmäter natur och bevarande av natur värde. Resultaten visar att studenter med tydlig altruistisk eller biosfärisk värdeorientering visade starkare stöd för miljöskatter och regleringar jämfört med studenter med tydlig egoistisk värdeorientering (Harring, Torbjörnsson och Lundholm, 2018).

3. Förståelse av sociala dilemman har betydelse

Vi har undersökt om kunskap i ekonomi, statsvetenskap och juridik påverkar studenters stöd för miljöpolitiska styrmedel. När det gäller ekonomistudenter är resultaten lite svåra att tolka; studenterna utvecklar en mer positiv attityd till skatter och subventioner som miljöpolitiska styrmedel. Efter en termins studier ser de sådana styrmedel som mer effektiva än övriga studentgrupper gör. Men vi kan inte säkert säga att detta beror på ekonomisk kunskap (Harring, Davies och Lundholm, 2017).

Vi har också undersökt om studenters förmåga att beskriva ”sociala dilemman”, alltså situationer där det kortsiktiga egenintresset är i konflikt med det långsiktiga kollektiva intresset, påverkar villighet att ta personligt ansvar och stödja politiska lösningar för att skydda kollektiva intressen. Preliminära resultat visar att studenter som kan definiera sociala dilemman i högre grad stöttar miljöpolitiska styrmedel än studenter som inte kan det (Harring och Lundholm, 2018).

Resultat som rör kunskap och acceptans av styrmedel var också fokus i en studie med elever på ekonomiprogrammet i gymnasieskolan (Ignell, Davies & Lundholm 2018). Vi undersökte elevernas värdeorientering och uppfattningar om miljöskatter som effektiva styrmedel för att minska negativ miljöpåverkan. Detta jämförde vi med elevernas personliga normer, det vill säga deras stöd för t ex. högre miljöskatter. Resultaten visar att de som förändrade sin uppfattning och kom att uppfatta skatter som effektiva också accepterade miljöskatter som styrmedel samt var beredda att betala högre miljöskatter. Vidare visar resultaten att när eleverna ändrade uppfattningar hade det större inverkan på deras stöd än när deras värdeorientering ändrades.

4. Tvivlar på att det är vetenskaplig kunskap

Resultat från en intervjustudie med studenter som läst statsvetenskap en termin visar hur vardagsförståelse av centrala begrepp kan vara en utmaning för lärande, och därmed för undervisningen (Ekström & Lundholm, 2018a). Vidare visar resultaten att studenternas uppfattningar om objektivitet/subjektivitet och kunskap/åsikt

(Ekström & Lundholm, 2018b) relaterar till deras uppfattningar om vetenskap och olika dimensioner som *'certainty, simplicity, sources och justification of knowledge'* (Hofer & Pintrich, 1997). De här studenterna hade ingen förenklad syn på vetenskap; de kunde resonera kring olika perspektiv med givna antaganden och konsekvenser, etc. Men samtidigt utmanades de av tvivel: Hur säkert är kunskapen, är det verkligen vetenskaplig kunskap lärarna presenterar eller är det åsikter?

Tidigare studier har bara handlat om naturvetenskap

Forskningsfrågorna och projektet ska ses mot bakgrund av att tidigare forskning intresserat sig för om och hur naturvetenskaplig kunskap påverkar miljöhandlingar. Den forskningen visar inte på tydliga samband. I vårt projekt har vi studerat betydelsen av samhällskunskap – och kan konstatera att den har betydelse för att stödja miljöpolicyer som rör klimatet (Harring, Davies & Lundholm, 2017; Harring och Lundholm, 2018; Ignell, Davies & Lundholm, 2018).

Våra resultat ger insikt i hur mycket kunskap och värdeorientering betyder för kollektiva lösningar på klimatproblem. Resultaten är intressanta för miljöundervisning och lärares val av innehåll. De visar att:

- I. En undervisning som lyfter miljöproblem som samhällsproblem – där privata intressen står mot kollektiva intressen – visar på vilken slags problematik klimatförändringar utgör samt vilka slags lösningar som är aktuella.
- II. Samhällsvetenskaplig kunskap påverkar viljan att stödja politiska styrmedel. Men här behövs mer forskning.

Mer studier behövs om vad som påverkar

Vi vill göra interventionsstudier i gymnasieskolan för att undersöka mer exakt vilken slags samhällskunskap som påverkar stöd för klimatpolicyer. Vad ska den fokusera på – skatter, sociala dilemman, eller något annat?

Vi vill också undersöka lärande i statsvetenskap, där våra resultat visar på olika slags svårigheter. I projektet gjordes en liten intervjustudie. Vi skulle vilja göra en större studie som inkluderar studenter vid olika universitet och särskilt fokusera på lärande som rör politisk teori, där man behandlar just teorier om normer och värden. Undersökningen kommer att ha fokus på emotioner och uppfattningar om vetenskap och hur dessa aspekter påverkar lärande.

Referenser

Ekström, L. & C. Lundholm (2018a). What's positive about positive rights? Students' everyday understandings and the challenges of teaching political science. *Journal of Political Science Education*, 14(1), 1–16.

<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15512169.2017.1370378>

Ekström, L. & C. Lundholm (2018b, August 29–September 1). 'How much politics is there?' Exploring students' views on values and impartiality in political science from an epistemic cognition perspective in Symposium *Epistemic Cognition and the Social Sciences*. Discussant Clark Chinn, Rutgers University, USA. Organisatör, Cecilia

Lundholm, HSD, Stockholms universitet. 11th International Conceptual Change Conference, *European Association for Research on Learning and Instruction /EARLI*, Klagenfurt, Austria.

Harring, N. & C. Lundholm (2018, August 30–September 2). Does knowledge about social dilemmas generate cynical citizens? *American Political Science Association Annual Meeting*. Boston, USA.

Harring, N., Davies, P. & C. Lundholm (2017). Learning economics and attitudes to market solutions to environmental problems. *Education Sciences*, 7, 36. Special issue on Sustainability, Environment and Education. <http://www.mdpi.com/2227-7102/7/1/36/pdf>

Harring, N., Jagers, S. & S. Matti (2017). Public support for pro-environmental measures. Examining the impact of personal values and ideology. *Sustainability*, 9(5), 659. <http://www.mdpi.com/2071-1050/9/5/679>

Harring, N., Lundholm, C. & T. Torbjörnsson (2017). The Effects of Higher Education in Economics, Law and Political Science on Perceptions of Responsibility and Sustainability. In Leal Filho, W., Brandli, L., Castro, P., Newman, J. (Eds.) *Handbook of Theory and Practice of Sustainable Development in Higher Education*. (pp. 159-170). Volume 1. Berlin: Springer.

Harring, N., Torbjörnsson, T., & Lundholm, C. (2018). Solving environmental problems together? The roles of value orientations and trust in the state in environmental policy support among Swedish undergraduate students. *Education Sciences*. www.mdpi.com/2227-7102/8/3/124/pdf

Hofer, B. K., & Pintrich, P. R. (1997). The development of epistemological theories: Beliefs about knowledge and knowing and their relation to learning. *Review of Educational Research*, 67, 88–140.

Ignell, C., Davies, P. & C. Lundholm (2018). A longitudinal study of upper secondary school students' values and beliefs regarding policy responses to climate change. *Environmental Education Research*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13504622.2018.1523369>

Mansbridge, J. The role of the state in governing the commons. *Environmental Science Policy*, 2014, 36, 8–10.

Skolad i demokrati? Två skolreformers effekter på politisk jämlikhet

Sven Oskarsson, Uppsala universitet (projektledare)

Karl-Oskar Lindgren, Uppsala universitet

Vi ville undersöka om utbildningsreformer kan bidra till att minska den politiska ojämlikheten i samhället. Kan politisk ojämlikhet utbildas bort? När vi studerade effekterna av att enhetsskolan infördes på 1960-talet och av att yrkesgymnasiet förändrades på 1990-talet fann vi att så är fallet. Våra resultat visar att förbättrade utbildningsmöjligheter för barn från resurssvaga hem delvis kan kompensera för andra faktorer som bidrar till ett lägre politiskt deltagande. Ett exempel är att fler elever från socioekonomiskt resurssvaga hem röstade när de yrkesförberedande gymnasielinjerna blev längre.

Deltagande i det politiska livet utgör grunden för politiskt inflytande i en demokrati. Genom att rösta i allmänna val, delta i politiska manifestationer eller åta sig politiska uppdrag kan medborgarna göra sina politiska åsikter hörda och påverka politikens utformning. En välfungerande demokrati förutsätter att alla medborgare har likartade möjligheter till politiskt engagemang. Det är därför ett problem om det finns skillnader mellan olika individer när det gäller deras förmåga eller vilja att delta politiskt. Skillnader i politiskt deltagande kopplade till familjebakgrund anses ofta vara av särskild betydelse då de innebär ett avsteg från den demokratiska grundprincipen om *lika möjligheter*. I en demokrati ska politiskt inflytande inte bero på ens föräldrars sociala status eller politiska engagemang.

En central fråga är därför vad som kan göras för att minska familjebakgrundens betydelse inom politiken. Av tradition har många forskare och politiker fäst stor tilltro till den utjämnande effekten av förbättrade utbildningsmöjligheter. Ökade utbildningsnivåer är tänkta att utjämna spelplanen mellan olika grupper av individer och säkerställa att alla medborgare har samma möjlighet att komma till tals inom politiken. Detta argument vilar i sin tur på en stor mängd statsvetenskapliga studier som lyft fram formell utbildning som den viktigaste faktorn för att förklara politiskt deltagande.

Ifrågasatte att utbildning påverkar politiskt deltagande

Under senare tid har dock den konventionella synen på utbildningens betydelse för det politiska deltagandet kommit att ifrågasättas. Flera forskare har hävdade att det positiva sambandet mellan utbildning och politiskt engagemang inte beror på att utbildning orsakar politiskt deltagande utan på att det finns icke-observerade faktorer som förklarar såväl utbildningsval som valet att engagera sig politiskt. Enligt företrädare för detta perspektiv finns det därför heller ingen anledning att tro att förbättrade utbildningsmöjligheter leder till ökad politisk jämlikhet.

Det råder således ingen enighet om i vilken utsträckning utbildningssystemets utformning påverkar skillnaderna i politiskt deltagande mellan olika grupper, exempelvis mellan individer med olika familjebakgrund. Syftet med detta projekt har varit att undersöka om förändringar i utbildningssystemet kan påverka graden av politisk jämlikhet i samhället. I synnerhet har vi studerat effekterna av två av 1900-talets stora utbildningsreformer i Sverige, införandet enhetsskolan på 1960-talet och förändringarna av yrkesgymnasiet på 1990-talet.

Grundskolan har haft en stark utjämningseffekt

I en studie publicerad i *American Journal of Political Science* (Lindgren m.fl. 2017) har vi analyserat hur införandet av den nioåriga grundskolan påverkade sannolikheten för individer med olika socialt ursprung att kandidera till olika politiska församlingar. Resultaten från studien pekar på att grundskolan haft en relativt stark utjämningseffekt. Före reformen var sannolikheten att som vuxen kandidera för ett politiskt parti en tredjedel högre för barn från tjänstemannahem jämfört med barn från arbetarhem. Motsvarande skillnad efter reformen var knappt en fjärdel. I absoluta tal minskade effekten av socialt ursprung på sannolikheten att bli nominerad med nästan 40 procent till följd av grundskolereformen.

När yrkesgymnasiet ändrades röstade fler från resurssvaga hem

I en annan studie som nyligen har antagits för publicering i *American Political Science Review* (Lindgren m.fl. 2018) har vi istället studerat hur förlängningen av de yrkesförberedande gymnasielinjerna under det tidiga 1990-talet påverkade det framtida valdeltagandet bland barn med olika familjebakgrund. Mer precist fokuserar vi på den försöksverksamhet som föregick beslutet att införa treåriga yrkeslinjer 1991.

Enlig våra resultat medförde förlängningen av yrkeslinjerna inte någon allmän ökning av valdeltagandet i de årskullar som omfattades av försöket. Däremot hade reformen en tydlig positiv effekt på valdeltagandet bland elever som vuxit upp i socioekonomiskt resurssvaga hem. När vi delar in ungdomarna i kvartilgrupper (fjärdedelar) baserat på föräldrarnas socioekonomiska status finner vi att en fullständig övergång från tvååriga till treåriga yrkeslinjer var förenat med en ökning av valdeltagandet med 3–4 procentenheter i gruppen med lägst socioekonomisk status. Några motsvarande effekter för övriga tre kvartilgrupper finns inte. Genom att valdeltagandet är positivt kopplat till föräldrarnas socioekonomiska status bidrog reformen således till att utjämna skillnaderna i valdeltagande mellan elever med olika familjebakgrund.

Realskolorna påverkade det politiska engagemanget

Inom projektet har vi också studerat hur utbyggnaden av antalet realskolor under första hälften av 1900-talet påverkade det framtida politiska engagemanget (Lindgren m.fl. 2016), samt hur utbildningssystemets utformning påverkar ärfiligheten vid val av utbildning (Okbay m.fl. 2016). Detta kan i sin tur tänkas

påverka den politiska jämlikheten. Resultaten från dessa studier tyder även de på att utbildningssystemets utformning är av betydelse för jämlikheten i samhället.

En huvudslutsats från detta forskningsprojekt är därmed att utbildning kan ha en kompensatorisk effekt på det politiska deltagandet. Genom att erbjuda förbättrade utbildningsmöjligheter till barn från resurssvaga hem kan man till viss del kompensera för andra faktorer som bidrar till ett lägre politiskt deltagande i denna grupp. Erfarenheterna från grundskolereformen på 1960-talet och gymnasiereformen på 1990-talet visar således att utbildning kan vara ett verksamt medel för att minska den politiska ojämlikheten i samhället. Även om det naturligtvis finns stora skillnader mellan dåtidens och nutidens Sverige tror vi ändå att dagens skolreformatörer kan lära sig mycket av erfarenheterna från dessa reformer.

Referenser

Lindgren, Karl-Oskar, Sven Oskarsson and Mikael Persson (2018). "Enhancing Electoral Equality: Can Education Compensate for Family Background Differences in Voting Participation?", *American Political Science Review*, under publicering.

Lindgren, Karl-Oskar, Sven Oskarsson och Christopher Dawes (2017). "Can Political Inequalities be Educated Away? Evidence from a Large-scale Reform", *American Journal of Political Science*, 61(6): 222–236.

Lindgren, K-O, M. Persson och S. Oskarsson (2016). "How Does Access to Education Affect Political Candidacy?", IFAU Working Paper 2016:7.

Okbay A, ... , Lindgren Karl-Oskar, ...Sven Oskarsson..., M Visscher, T Esko, PD Koellinger, D Cesarini & DJ Benjamin (2016). "[Genome-wide association study identifies 74 loci associated with educational attainment](#)", *Nature*.

Familjerna i det nya utbildningslandskapet. Vägval, tillgångar och strategier 1985–2016

Mikael Palme, Uppsala universitet (projektledare)

Ylva Bergström, Uppsala universitet

Ida Lidegran, Uppsala universitet

Emil Bertilsson, Uppsala universitet

Andreas Melldahl, Uppsala universitet

Jennifer Waddling, Uppsala universitet

Pablo Lillo Cea, Uppsala universitet

Martin Gustavsson, Score, Stockholms universitet

Inom medelklass och övre medelklass är det fria skolvalet en betydligt större fråga än inom arbetarklassen – samtidigt som många föräldrar framhåller en skola för alla i området som ett ideal. När vi undersökte vad reformen betytt i Stockholm, Uppsala och Bergslagen fann vi en särskilt stark polarisering i Stockholm. Där finns skolor där de flesta elevernas föräldrar är högtbildade och andra där föräldrarna har arbetaryrken, men där finns också skolor där eleverna företrädesvis kommer från kulturellt starka respektive ekonomiskt starka hem. I glesbygden ser det annorlunda ut och så delvis även i Uppsala.

I projektet *Familjerna i det nya utbildningslandskapet. Vägval, tillgångar och strategier 1985–2016* har vi undersökt vad 1990-talets valfrihetsreformer inom skolan betyder för de familjer som bor i tre regioner av olika karaktär – Stockholm, Uppsala och Bergslagen. Dels har vi undersökt förändringarna i utbudet av skolor, dels hur dessa förändringar hänger samman med hur familjer i olika yrken och med olika utbildning väljer skola för sina barn och uppfattar skolvalet.

Vi har utgått från anonymiserade individdata från SCB när vi utforskat den sociala strukturen i grundskolan i de tre regionerna. Föräldrarnas yrken, utbildning och inkomster kopplades samman med elevers olika skolval. Detta tillåter att ”kartor” (Broady & Börjesson, 2008) upprättas över det geografiska och sociala landskap som grundskolan utgör och som familjer som väljer skola förhåller sig till. Analyserna visar att även om valfrihetsreformerna fört med sig nya skiktningar mellan skolor, så är de överordnade sociala skillnaderna inom skolan bestående över tid.

Störst polarisering i Stockholm

När familjernas samlade tillgångar tas i beaktande står högt mot lågt i alla områden. Övre medel- och medelklassyrken, hög utbildningsnivå och höga inkomster står mot lägre medelklass- och arbetaryrken, lägre utbildning och lägre inkomster. I Stockholmsregionen är denna polarisering inom grundskolan särskilt påtaglig. Här finns en mycket stark åtskillnad mellan skolor som är präglade av en rekrytering från

högutbildade och välbärgade familjer och skolor som befolkas av elever från hem där föräldrarna har arbetaryrken.

Stockholmsregionen präglas dessutom av en polaritet mellan skolor som prioriteras av kulturellt starka fraktioner av övre medel- och medelklassen (som universitetslärare, läkare, gymnasielärare, högre tjänstemän i offentlig sektor, konstproducenter, kulturförmedlande yrken) och skolor där ekonomiska fraktioner är starkt överrepresenterade (företagsledare, ekonomer, högre tjänstemän i privat sektor, företagare). Denna åtskillnad är mindre påtaglig i det akademikerstarka Uppsala. Inte heller i Bergslagen är denna polarisering framträdande; där är det få familjer som tillhör kulturella fraktioner.

Andra förutsättningar i glesbygden än i storstaden

Den geografiska platsens betydelse för barn- och ungdomars utbildningsval utgör temat för en av projektets delstudier. Forskningen på detta område är underutvecklad. Tidigare har det mest gjorts närstudier av förhållanden vid enstaka platser, framför allt mindre orter eller glesbygd (Svensson 2006). Alternativt har frågan behandlats i ett övergripande nationellt perspektiv, där geografien enbart betraktats som en fråga om avstånd (jfr Hällsten 2010).

Delstudien ger en mer samlad bild av de lokala villkorens betydelse. Vi har undersökt förhållanden i landets samtliga kommuner i relation till barn- och ungdomars utbildningsval. Analysens viktigaste resultat är att glesbygden uppvisar andra sociala, ekonomiska och utbildningsmässiga förhållanden än de som råder i storstadsområden. Vissa lokala platser med vissa karaktäristika präglas av att elever pendlar dit, andra av att elever pendlar därifrån.

En kvantitativ longitudinell delstudie visar att utbildningsutbudets förändringar i de tre regionerna hänger samman med sociodemografiska villkor. Expansionen av friskolor var stark i Stockholm med sitt stora befolkningsunderlag – samtidigt som den såg väldigt olika ut i olika delar av regionen. Den gick långsammare i Uppsala och mycket långsamt i Bergslagen.

Argument mot etableringen kom för sent

En analys av de statliga tillståndsmyndigheternas bedömning av ansökningar om att etablera friskolor under perioden 1991–2018 visar att argumenten emot etableringar var få i början av perioden och att Skolverkets och Skolinspektionens möjligheter att beakta den sammanlagda effekten av friskoleetableringen i en kommun var kraftigt kringskurna. År 2010 gjorde den nya skollagen det möjligt att analysera om etableringen av en friskola faktiskt kunde leda till att det samlade utbildningsutbudet i en region påverkades negativt, samtidigt som kommunens kostnader blev högre. Efter det ökar argumenten mot etablering i Skolverkets och Skolinspektionens bedömningar. Men då var en differentierad skolmarknad redan etablerad och cementerad.

Mer akuta frågor överskuggar skolvalet

I projektet genomfördes cirka 250 semistrukturerade intervjuer med familjer i de tre regionerna. Intervjuerna, som var mellan en och tre timmar långa, illustrerar och fördjupar de mönster som de kvantitativa analyserna blottlägger. Familjer med starka kulturella och ekonomiska tillgångar är som regel kunniga om villkoren för att välja skola och om vilka skolor som står till buds. Planeringen av barnens skolgång är föremål för en välinformerad, långsiktig planering. Detta kontraster starkt mot familjer inom arbetarklassen och, inte minst, mot många invandrande familjer i arbetarklassen, där motsvarande kunskap ofta är svag. Detta ska inte ses bara som brist på information, utan som ett uttryck för att andra frågor i livspusslet än att välja skola står i centrum: att ha arbete, inkomst och bostad och att sörja för att barnen ska klara av att gå i den skola de kommit att gå i.

Många beklagar att skolvalet splittrar

Intervjuerna vittnar om att det fria skolvalet blivit en viktig fråga som särskilt sysselsätter de ekonomiskt och kulturellt besuttna familjerna. Skolvalet är en källa till mindre oro i områden där boendesegregationen gör att geografiskt tillgängliga skolor har en socialt homogen rekrytering och mer akut i socialt heterogena områden, särskilt sådana med en relativt synlig flyktinginvandring.

Inom den övre medel- och medelklassen är det vanligt att skolvalet handlar om att undvika vad familjerna uppfattar som oroliga eller kunskapsmässigt sämre skolor (Poupeau et al, 2007). I dessa val vägs olika aspekter mot varandra: den geografiska närheten, barnens nätverk och intressen, resor och familjens förväntningar på barnens framtid. Valen inbegriper oftast även etiska överväganden som grundas i ideologiska övertygelser inom familjen. Samtidigt som föräldrarna oftast övervakar möjligheterna att göra bättre skolval, beklagar en majoritet av dem att det fria skolvalet splittrar skolan och framhåller en skola i vilka alla barn i området samlas som ett ideal.

Familjer inom kulturellt starka fraktioner av medelklasserna, som oftast har en lång egen utbildningsbakgrund, värjer sig mot en skola där pengar kan misstänkas ha inflytande över hur utbildningen utformas. De är oftast misstänksamt inställda mot bolagsägda skolor men positiva mot stiftelseägda och söker sig till skolor som de anser värnar om en ”seriös” utbildning. Familjer som står kulturproduktion nära prioriterar ofta i ännu högre grad skolor som sätter kreativitet och den unika personlighetens mognad i fokus. Dessa hållningar kontrasterar mot dem inom familjer som tillhör ekonomiska fraktioner. De lyfter oftare fram vikten av att den skola barnen går i främjar barnens framtida studie- och yrkeskarriärer och deras entreprenörsförmåga.

En delstudie av skolvalen hos en invandrande, internationellt mobil medelklass visar att barnen i skolåldern i dessa grupper är överraskande få. De utgör ingen grund för det senaste decenniets expansion av tvåspråkiga skolor med engelsk profil (Ball & Nikita, 2014). Projektets familjeintervjuer tyder istället på att denna expansion är uttryck för en strategi att undvika kunskapsmässigt heterogena skolor och för en tro, som är betydligt vanligare inom medelklassen än inom den övre medelklassen, att undervisning på engelska för med sig konkurrensfördelar.

Referenser

Ball, S.J., & Nikita, D.P. (2014). The global middle class and school choice: a cosmopolitan sociology, *Z Erziehungswiss*, 17, 81–93.

Broady, D. & Börjesson, M. (2008), En social karta över gymnasieskolan. I *Individ - samhälle - lärande: åtta exempel på utbildningsvetenskaplig forskning*, Stockholm: Vetenskapsrådet, s. 24–35.

Hällsten, M. (2010) The Structure of Educational Decision Making and Consequences for Inequality, *American Journal of Sociology*, 116(3): 806–54.

Poupeau, F., François, J-C. & Couratier, E. (2007). Making the right move. How families are using transfers to adapt to socio-spatial differentiation of schools in the greater Paris region, *Journal of Education Policy*, 22:1, 31–47.

Svensson, L. (2006) *Vinna och försvinna? Drivkrafter bakom ungdomars utflyttning från mindre orter*, Linköping studies in Education and Psychology, 109, Linköping: Filosofiska fakulteten.

Elevers berättelser om betyg och nationella prov i årskurs 6

Håkan Löfgren, Linköpings universitet (projektledare)

Ragnhild Löfgren, Linköpings universitet

Héctor Pérez Prieto, Karlstads universitet

Johan Samuelsson, Karlstads universitet

Marie Tanner, Karlstads universitet

Viveca Lindberg, Stockholms universitet

I och med att betyg i årskurs 6 och nationella prov i samhälls- och naturorienterande ämnen infördes lades ansvaret att prestera mer på eleverna själva. För att lyckas som elev blev det centralt att förstå bedömningssystemet. Intervjuer med elever visar att såväl de som deras lärare och föräldrar de första åren talade mycket om bedömning och lade mycket kraft på att hantera det nya – även om elevernas engagemang varierade beroende på de vuxnas. I en tid då utbildningssystemet orienteras mot att mäta kunskaper och jämföra resultat är det särskilt viktigt att lyssna till eleverna. Vi vill med vår studie bidra till en diskussion om hur uppdraget att bedöma ska viktas i relation till andra delar av skolans samhällsuppdrag.

Projektet baseras på 300 elevers berättelser om hur det är att få sina första betyg och att göra nationella prov (NP) i samhälls- och naturorienterande ämnen. Intervjuerna genomfördes åren 2014-2015 då betyg i årskurs 6 och dessa NP just införts.

Utöver de vanliga prov som lärare konstruerat dessa år genomförde eleverna 16 olika delprov inom ramen för NP i olika ämnen och fick även betyg för första gången. Många timmar ägnades åt att prata med lärare, föräldrar och kamrater om prov, betyg, bedömningskriterier och kunskapsmål. Många elever förberedde sig och vissa oroade sig inför proven och betygen.

Våra resultat visar att eleverna ägnade stor uppmärksamhet åt att förstå på vilka sätt de skulle bli bedömda och hur de skulle göra för att visa upp vad de lärt sig på ett sätt som fungerade i den förändrade bedömningspraktik som NP och betyg i årskurs 6 innebar.

Hårdare tryck på eleverna

Reformerna bör betraktas mot bakgrund av globala processer som innebär att konkurrens och jämförelser blivit en viktig del av styrningen av nationella utbildningssystem. Dessa processer bidrar till ett ökat tryck på elever och lärare i skolan.

Det viktiga är inte hur många steg det aktuella betygssystemet består av eller hur ett specifikt ämnesprov formulerats eller om ett nytt NP läggs till eller tas bort. Det centrala skälet att studera förändringar i bedömningspraktiken är istället det tilltagande trycket att ständigt vara på topp och prestera allt bättre.

Våra resultat visar att det finns stora olikheter i hur elever förhåller sig till kravet att visa vad de kan på ”rätt” sätt och hur de därmed formar sig som skolelever. En del elever framträder genom sina berättelser som prestationsorienterade och angelägna om att förstå vad som förväntas av dem. Andra framträder som mer tillbakalutade eller ibland kritiska till kraven på att behöva visa vad de kan. På så vis skaffar de sig motståndskraft mot eventuella misslyckade resultat i framtiden.

Vissa berättelser handlar om föräldrar och lärare som agerar på sätt som bidrar till att öka pressen. Ibland verkar trycket på lärare att visa upp goda resultat ha slagit in en ”kil” mellan lärare och elever. Trycket leder på så vis till en individualisering där eleverna själva ofta görs ansvariga för att prestera väl i skolan. Vissa elever berättar även om hur deras lärare ”skyddat” dem från krav genom att tona ner betydelsen av provresultaten.

Eleverna förväntas själva kunna bedöma sina prestationer

Det verkar ha skett en ansvarsförskjutning från att bedömning, som tidigare setts som en del av lärarens professionella uppdrag, nu har blivit något som även elever förväntas behärska. Eleverna berättar om sina erfarenheter av bedömning på ett sätt som knappast hade varit möjligt för bara tioåret sedan. De diskuterar förhållandet mellan olika undervisningsinslag, prov och betygskriterier med sina lärare och ansvarar för att förmedla detta till föräldrar. Vi ser även exempel på hur undervisningstid avsätts för att eleverna själva ska få träning i att bedöma uppgifter i relation till givna kriterier. Bedömning har idag gjorts till ett undervisningsinnehåll från tidiga skolår – att lära sig förstå bedömningssystemet har blivit en central förmåga för att lyckas.

Stora skillnader på hur mycket skolorna förbereder och tränar eleverna

Resultaten på NP är även tänkta att användas för att mäta om elever ges en likvärdig utbildning. De flesta eleverna i studien är överens om att proven och betygen säger något viktigt och riktigt om deras kunskaper. Berättelserna visar dock att förutsättningarna skiljer sig åt mellan olika skolor och elever. En del skolor förbereder sina elever och tränar på att göra gamla NP, andra skolor gör inte det. En del föräldrar förhör sina barn inför NP, andra gör det inte. En del elever går till biblioteket för att läsa på inför proven, andra gör inte det.

Eleverna själva förväntas förstå hur de ska visa vad de lärt sig på ett sätt som stämmer överens med hur betygssystemet och NP är utformat. Stödet för att göra detta ser dock olika ut på skolorna. Utifrån våra resultat förefaller det som att skolorna mäter elevernas kunskaper i NP på ett i huvudsak likvärdigt sätt. Men det verkar inte som om de ger det stöd som enskilda elever behöver på samma likvärdiga och systematiska sätt.

Ett snävare ämnesinnehåll

NP kan också ses som ett redskap för ämnes- och professionsutveckling, ett redskap som kan leda till höjd kvalitet i undervisningen. I några intervjuer lyfter eleverna fram hur deras lärare ser på proven i SO och NO som ett medel för ämnesdidaktisk fördjupning. Uppmärksamheten riktas då mot de mål som testas i NP. Detta kan innebära att den förändrade bedömningspraktiken ger ämnena en snävare definition. Det ligger också i linje med vad tidigare forskning visat: tydligare kursplaner och kunskapskrav har lett till en större likhet mellan olika klassrum när det gäller undervisningens utformning (Olovsson, 2015). Den dominerande roll som NP får verkar medföra en reducering av lärarens möjlighet att själv utforma andra bedömningsformer i relation till de egna ämneskunskaperna och till sina elever.

Vad gör konkurrens, valfrihet och individualisering med skolan?

Då konkurrens och jämförelser blivit en viktig del av styrningen av nationella utbildningssystem krävs det att individers, skolors och hela utbildningssystemens prestationer värderas och jämförs på ett tydligt sätt. Detta innebär, som vi har visat, en ökande individualisering av elevers läroprocesser. På en övergripande politisk nivå aktualiserar detta en fortsatt kritisk diskussion om vad dagens tilltro till konkurrens, valfrihet och individualisering betyder för innehållet i den utbildning vi skapar.

Samhället står idag inför utmaningar som rör hållbarhets- och mångfaldsfrågor. Det ställer krav på de medborgare som skolan fostrar. Vi undrar dock om fler och tydligare bedömningar bidrar till kollektiva läroprocesser och engagemang i mötet med olika elevgrupper. Om lärare kan ges större utrymme att hävda sin autonomi så kan de förena skolans ”bedömningsuppdrag” med ett vidare demokratiskt samhällsuppdrag och en omsorg om elevers lust till fortsatt lärande.

Referenser

- Löfgren, H. & Löfgren R. (2015). Alone with the test: Students' perspectives on an enacted policy of national testing in Swedish schools. *Utbildning och Lärande*, 9 (2), 34–48.
- Löfgren, R. & Löfgren, H. (2016). Att få sina första betyg. En rapport om elevers berättelser om sina erfarenheter av att få betyg i årskurs 6. Rapport från Skolverket (utvärdering av betyg från årskurs 6, rapport 451).
- Löfgren, H. & Löfgren, R. (2017a). Grades in the eyes of our parents – A narrative approach to educational resilience in pupils' stories of getting their first grades. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*. 3(2), 165–178. DOI: 10.1080/20020317.2017.1343624.
- Löfgren, R. & Löfgren, H. (2017b). Swedish students' experiences of national testing in science: A narrative approach. *Curriculum Inquiry*, 47(4), 390–410. DOI:10.1080/03626784.2017.1368350.
- Löfgren, H., Löfgren, R. & Pérez Prieto, H. (2018). Pupils' enactments of a policy for equivalence: Stories about different conditions when preparing for national tests.

European Educational Research Journal, 17(5) 676–695.

DOI:10.1177/1474904118757238.

Olovsson, T.G. (2015). *Det kontrollerade klassrummet Bedömningsprocessen i svensk grundskole- praktik i relation till införandet av nationella skolreformer*

[Doktorsavhandling]. Umeå: Umeå universitet.

Pérez Prieto, H. & Löfgren, H. (Red.) (2017). *Att ständigt bli bedömd - Elevers berättelser om betyg och nationella prov*. Lund: Studentlitteratur.

Samuelsson, J & Wendell, J. (2016). Historical thinking about sources in the context of a standards-based curriculum: a Swedish case, *The Curriculum Journal* v 27: 4 Routledge, Taylor & Francis.

Samuelsson, J. (2018) History as performance: pupil perspectives on history in the age of 'pressure to perform'. *International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education* Doi.org/10.1080/03004279.2018.1446996.

Tanner, M. (2016). Att visa vad man kan. Elever som medspelare i förändrade policypraktiker i år sex. *KAPET, Karlstads Pedagogiska Tidskrift*, 12 (1).

Skolmatematikens utveckling och reformer av det svenska skolsystemet under 1900-talet. En komparativ historisk studie av förändringar av innehåll, metoder och institutionella förutsättningar

Johan Prytz, Uppsala universitet (projektledare)

Den etablerade beskrivningen av skolmatematikens historia brister. Styrningen av undervisningen under perioden 1910–1980 var exempelvis betydligt mer decentraliserad än vad gängse beskrivningar gör gällande. Samtidigt var den var delvis mer centraliserad under perioden 1980–1995 än vad som brukar anges. En djupdykning i historien visar vilken roll läroboksförfattare spelat, hur förutsättningarna för att producera läroböcker ändrats och att det kan finnas anledning att idag prova mer central styrning av undervisningen i algebra.

Projektets syfte har varit att undersöka hur skolmatematikens innehåll och metoder förändrades i grundskolan och motsvarande skolformer under 1900-talet och att kartlägga mekanismer som styrts valet av innehåll och metoder. Tre perioder kan urskiljas och karaktäriseras:

- 1910–1950 Den decentraliserade perioden
- 1950–1975 Försök till centralisering
- 1975–1995 Hybridstyrning

Periodernas namn anknyter till statens initiativ till att styra skolmatematiken.

Gränsdragningen motiveras dock med ytterligare skillnader inom följande områden:

- Statens, läroboksproducenternas och lärarnas försök och förutsättningar att styra över innehåll och metoder.
- På vilka grunder som innehåll och metoder valdes av de olika aktörerna.
- Det innehåll och de metoder som valdes.

Projektets bidrag till utbildningsvetenskapen rör framför allt utbildningshistorisk och läroplansteoretisk forskning. Det handlar om att komplettera ett etablerat sätt att återge hur den svenska skolan har styrts under 1900-talet. Och det var kring den uppgiften mitt intresse för skolmatematikens historia startade. Först en känsla av att det saknades något i berättelsen, sedan mer påtagliga belägg för att den gängse berättelsen inte stämmer med vad som verkligen hände.

Styrningen var inte så centraliserad förr

Ett grundläggande resultat av studierna rör styrningen av skolmatematiken under perioden 1910-1980. Med undantag för cirka fyra år i början av 1970-talet var den betydligt mer decentraliserad än vad gängse beskrivningar gör gällande. Därtill var den delvis mer centraliserad under perioden 1980-1995 än vad som brukar anges.

De erfarna läroboksförfattarna var inte med i Nya matematiken

Jag har kunnat se vilken roll läroboksproduktionen hade i styrningen under perioderna 1910–1950 och 1950–1975. Under den förra perioden drevs många av förändringarna av erfarna läroboksförfattare; de intog dessutom en framträdande plats i den professionella debatten om skolmatematiken och innehade viktiga positioner inom skoladministrationen. Denna ordning utmanades av staten på framförallt 1960-talet i och med utvecklingsprojekten om den Nya matematiken och Individualiserad matematikundervisning. Dessa försök att från centralt håll styra utvecklingen handlade i stor utsträckning om att utveckla nya läroböcker, men också om att introducera helt nya läroboksförfattare.

Förutsättningarna för att producera läroböcker ändrades

Jag fann också en förklaring till varför implementeringen av den Nya matematiken under 1970-talet misslyckades. I jämförelse med liknande studier av den Nya matematiken i Tyskland, Frankrike och USA tar min förklaring fasta på flera faktorer: ideologiska, sociala och ekonomiska men också faktorer kopplade till styrningspolicy. De två senare faktorerna har inte uppmärksammats i tidigare forskning om den Nya matematiken. Mer specifikt berör jag förändrade förutsättningar för att producera läroböcker, vilket bland annat handlar om en förändrad läroboksmarknad och en frivillig läroboksgranskning.

Central styrning i aritmetik höjde elevernas resultat

Perioden 1980–1995 är intressant eftersom vi kan urskilja en tydlig förbättring i elevresultaten i delämnet aritmetik. Dessa förbättringar förklaras genom en jämförelse av den statliga styrningen av aritmetik och algebra. I aritmetik utvecklades resultaten mycket positivt, i algebra låg resultaten stilla.

En analys av kursplaner, kommentarsmaterial, standardprov och diagnosmaterial som gavs ut av Skolöverstyrelsen, men även av läroböcker, visar att aritmetiken fick en betydligt tydligare central styrning. Direktiven angående algebra var mycket vagare och gav läromedelsproducenter och lärare större valfrihet. Det syns i läroböckerna; under 1980-talet framställdes algebra på alltmer varierade sätt. Det var alltså fråga om en hybridstyrning med inslag av både centralisering och decentralisering. I detta fall tycks den centraliserade styrningen ha varit mest gynnsam för elevresultaten.

Projektets nytta handlar om att bättre förstå dagens skolmatematik och varför den ser ut som den gör. Jag tror till exempel att de mycket långa perioderna av decentraliserad styrning är något att beakta i en diskussion om hur undervisningen

kan förbättras. Det gäller särskilt algebra, där resultaten har varit låga under lång tid. Mot bakgrund av mina resultat framstår det som rimligt att prova med en tydligare central styrning av det delämnet, men också att ta in influenser från andra länder. Jag ser en risk med generella lösningar på skolan problem som handlar om att överlåta beslutsfattande om innehåll och undervisningsmetoder till lärare och läroboksproducenter.

Referenser

Prytz, Johan (2018) The New Math and School Governance: An Explanation of the Decline of the New Math in Sweden. In: Furinghetti F., Karp A. (eds) *Researching the History of Mathematics Education. ICME-13 Monographs*. Springer, Cham.

Prytz, Johan (2017). Governance of Swedish school mathematics – where and how did it happen? A study of different modes of governance in Swedish school mathematics, 1910–1980. *Espacio, Tiempo y Educación*, 4(2), 43–72.

Prytz, Johan (2017), The production of textbooks in mathematics in Sweden, 1930–1980. In In Bjarnadóttir, Kristín; Menghin, Martha; Furinghetti, Fulvia; Prytz, Johan; Schubring, Gert (Eds.), “*Dig where you stand*” 4: *Proceedings of the Third International Conference on the History of Mathematics Education*, Rome.

Prytz, Johan; Karlberg, Martin (2016), Nordic School Mathematics revisited. On the introduction and functionality of New Math, *Nordic Studies in Mathematics Education*, Volume 21, No 1.

Prytz, Johan (2015), Swedish mathematics curricula, 1850–2014. An overview. In Bjarnadóttir, Kristín; Furinghetti, Fulvia; Prytz, Johan; Schubring, Gert (Eds.), “*Dig where you stand*” 3: *Proceedings of the Third International Conference on the History of Mathematics Education*, Uppsala.

Prytz, Johan (2013), Social structures in mathematics education: Researching the history of mathematics education with theories and methods from sociology of education. *International Journal for the History of Mathematics Education*, Vol. 8, No. 2.

Vad ska en svensk kunna?

Sharon Rider, Uppsala universitet (projektledare)

Tove Osterman, Uppsala universitet

Elinor Hållen, Uppsala universitet

Michael Gustavsson, Uppsala universitet

Vi har undersökt de begrepp om bildning respektive utbildning som ligger till grund för olika idéer om vad högskolestudenter, folkhögskolestudenter och skolelever ska uppnå med sina studier eller vad studierna ska tjäna till. Finns det konflikter mellan politiska värderingar och faktisk politik, policy och verksamhetsplanering? Vi fann tydliga tendenser till att grundprinciper och faktisk styrning motsäger varandra: Medan det hänvisas till ett klassiskt bildningsideal genomförs utbildningarna i instrumentell anda. Vi kunde också se att en alltmer standardiserad metodundervisning begränsar kritiska reflektioner.

I projektet *Vad ska en svensk kunna?* har vi granskat olika innebörder av bildningsbegreppet. Som projekttiteln antyder, var idén till projektet sprungen ur insikten att det är närmast omöjligt att hitta ett entydigt och sammanhållet program för vad de stora investeringar i utbildning som Sverige gör på alla nivåer ska uppnå för individen eller samhället. Vidare tyckte vi oss finna stora konflikter mellan uttalade politiska värderingar och faktisk politik, policy och verksamhetsplanering. Vi ville se om detta stämde, och i så fall varför det har blivit så, och vad det kan ha för konsekvenser.

Bildning i princip blir instrumentella mål i praktik

Begreppet bildning innebär en idé om kunskapens och den utvecklade tankeförmågens egenvärde som en fulländning av människans inneboende potential som individ och kollektiv. Detta skiljer sig från en idé om utbildning som ett medel för att uppnå den enskildes eller samhällets praktiska mål under rådande förhållanden. I korthet kan man säga att vi fann en tendens att åberopa bildning i denna mening som ideal och princip, men i praktiken genomföra en utbildningsverksamhet, samt värdera den, utifrån ett instrumentellt synsätt.

”Bildning” förknippas i första hand med högre utbildning, men begreppet spelar en betydande roll för andra utbildningsformer. I projektet undersökte vi förvandlingen av det akademiska begreppet inom utbildningssystemet som helhet. Fokus låg på hur bildning har anpassats för att uppfylla de krav, mål och syften som ställs i samband med Sveriges ambition att erbjuda alla sina medborgare en offentligt finansierad och tillgänglig utbildning på alla nivåer. Detta trots förändrade ekonomiska och politiska förutsättningar, när staten träder tillbaka som garant för likvärdighet och alltmer ansvar att göra informerade val ligger på individen. Principerna som ligger till grund för detta omvandlade välfärdsprojekt har vi

studerat genom begreppsanalyser av källorna till idéerna som åberopas samt de politiska policy- och styrdokument som hänvisar till dem.

Projektet bestod av fyra historiska och systematiska delstudier av hur bildningsbegreppet används inom olika sektorer av det svenska utbildningssystemet. De olika bildnings- och utbildningsbegreppen har behandlats med fokus på deras teoretiska förutsättningar, men även deras verkan, normativa betydelse och förhållande till traditionen.

Studieresultat och lärandemål står i centrum inom akademien

Ett delprojekt (Sharon Rider) utredde samtida idéer om akademisk utbildning såsom de konkretiseras i den högre utbildningens målstyrning och kvalitetssystem samt utbildningspolicy. Där beskrivs akademisk utbildning i termer av exempelvis förväntade studieresultat och lärandemål. Detta ska ses i ljuset av de upplysningssidéer som ofta hänvisas till som det moderna universitetets ”kärna” i lagar och förordningar (Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Regeringsformen, Yttrandefrihetsgrundlagen, Tryckfrihetsförordningen, Högskolelagen och högskoleförordningen) samt tongivande värdegrundsyttningar i avtal och dokument (bland annat Bolognadeklarationen och Bologna Magna Charta Universitatum och Unescos Recommendation Concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel). Undersökningen visade en stark spänning mellan ambitioner, principer och ideal som ska styra och stå till grund för den högre utbildningen och mer praktiska styrningssystem.

Standardiserad metodundervisning begränsar kritiskt tänkande

Ett annat delprojekt (Michael Gustavsson) fokuserade på moderna utbildningars allt större inriktning på metodisk färdighet. Hur förhåller sig metodisk färdighet till de klassiska bildningsideal som kräver insikt i kunskapsteoretiska traditioner? Detta delprojekt har visat hur en alltmer standardiserad metodundervisning styr problemformuleringar och begränsar kritiska reflektioner över hur en frågeställning kan behandlas. Den standardiserade undervisningen medför att metodiken tappar kontakten med de kunskapsteoretiska grunder som en gång motiverade den metodiska utvecklingen.

Lärarstudenterna tränas att undervisa om värdegrund

Ett tredje delprojekt (Tove Österman) var ursprungligen tänkt att handla om bildningsbegreppets innebörd och lärarstudenters utbildning i värdegrunds- och demokratifostrande undervisning. Under projektets gång blev det dock tydligt att denna aspekt av lärarutbildningen inte kan skiljas från ämnesdidaktiken. Att utreda varför det är så var ett viktigt resultat av undersökningen: även utbildningsgången för blivande matematiklärare präglas av värdegrundsträning. I ämnesdidaktisk litteratur för blivande matematiklärare liksom i studieplaner med mera formuleras principer och mål som om det föreligger en självklar konflikt mellan betoning på

gedigna ämneskunskaper och demokratisk värdegrund, där den senare anses utgöra ett ”högre ideal”.

Folkhögskolans grundprinciper i konflikt med faktisk styrning

Det fjärde delprojekt (Elinor Hållén) granskade de idéer om bildning som utformade och utformar den svenska folkbildningstraditionen, speciellt folkhögskolans eftergymnasiala utbildning. I fokus för studien låg bland annat förhållandet mellan folkbildningens idéer och mer akademiska bildningsideal. Undersökningen bestod av en studie över studiecirkelns historiska utveckling, den ökade politiska styrningens påverkan på studieförbundens verksamhet och folkbildningens roll i Sveriges integrationsarbete på senare år. Delprojektet visar upp tendenser till en motsägelse mellan grundprinciper och faktisk styrning som liknar dem som visas i delprojekt ett.

Bildningsbegreppet har modifierats utifrån behov

En övergripande fråga för projektet i dess helhet var hur olika utbildningspolitiska, pedagogiska och vetenskapsideologiska normer och värderingar påverkat vår syn på utbildning på olika nivåer. Resultaten har visat att det moderna utbildningsväsendets mål- och resultatstyrning delvis kan betraktas som en modernisering eller en utveckling av bildningsnormer såtillvida att den innebär en anpassning till nya tider och nya behov. Men framförallt innebär denna styrning en avveckling av de akademiska bildningsnormerna. När det omvandlade bildningsbegreppet inom den högre utbildningen sipprat ned i det allmänna skolväsendet och den svenska folkhögskolan har innebörden modifierats ytterligare utifrån olika utbildningspraktikers reella politiska, administrativa och ekonomiska förutsättningar för dess användning och tillämpning.

Viktigt nå ut till lärare och andra praktiker

Utbildning är en nationell angelägenhet. Förutom att publicera våra resultat i nationella och internationella akademiska tidskrifter och delta i konferenser, har vi därför varit måna om att sprida dessa i det offentliga samtalet, inte minst bland praktiker (lärare, fack, politiker med ansvar för utbildningsfrågor med mera). Vi anser att ett grundläggande syfte med forskning av denna art måste vara att bredda, nyansera och fördjupa bevekelsegrunderna för politiska beslut om skolan, universitetet och vuxenutbildning. Det är med andra ord ett demokratiskt uppdrag för forskare som uppbär offentliga medel. Projektet har lyckats så till vida att dess rön har uppmärksammats i media, och även praktiker har refererat till det. (En förteckning över intervjuar, tidningsartiklar och offentliga framträdanden som gjordes inom ramen för projektet kan rekvireras från projektledaren.)

Utifrån vår erfarenhet av att som humanister forska om spörsmål som rör utbildning anser vi att såväl utbildningsvetenskap som humaniora skulle tjäna på mer utbyte. Detta projekt är ett led i att utveckla ett sådant utbyte. Bland annat har vi bidragit till att starta nya tvärvetenskapliga samarbeten med utbildningsvetenskap,

till exempel forskningsnätverket HERO (Higher Education as Research Object) vid Uppsala universitet, som involverar forskare inom ett flertal fält inom humaniora, utbildningsvetenskap och samhällsvetenskap.

Referenser

Sharon Rider: Vetenskapliga publikationer på engelska

Post-truth, Fake News: Viral Modernity and Higher Education, eds. Michael Peters, Sharon Rider et al (Springer 2018).

“On Knowing How to Tell the Truth”, ”Introduction” and ”Afterword” in *Post-truth, Fake News: Viral Modernity and Higher Education*, eds. Michael Peters, Sharon Rider et al (Springer 2018).

“Truth, Democracy and the Mission of the University”, in *The Thinking University: A Philosophical Examination of Thought and Higher Education*, Ron Barnett & Søren Bengtson (eds.) (Springer, 2018).

”Human Freedom and the Philosophical Attitude”, in *The Dilemma of Western Philosophy*, eds. Michael Peters & Carl Mika (Routledge, 2017). Reprinted from *Educational Philosophy and Theory*, Vol 47/3, 2015.

”Little Mister Satisfaction: Ortega y Gasset’s Challenge to European Man”, in A. Stagnell, L.S. Thorkildsen & M. Rosengren (eds.), *Can a Person Be Illegal? Refugees, migrants and citizenship in Europe* (pp. 128-136). (Uppsala: Studia Rhetorica Uppsaliensis, 2017).

Response to Editorial “Education in a Post-Truth World”, in *Educational Philosophy and Theory*, 22 February, 2017.

”Coercion by Necessity or Comprehensive Responsibility? Hannah Arendt on Vulnerability, Freedom and Education”, in *Phenomenology and the Primacy of the Political. Essays in Honor of Jacques Taminiaux*. Véronique Fóti & Pavlos Kontos (eds.) (Springer, 2017).

“Language and Mathematical Formation”, in *A Companion to Wittgenstein on Education: Pedagogical Investigations* Michael A. Peters & Jeff Stickney (eds) (Springer, 2017).

“Science and Speed Addiction: The Scholar’s Vocation in the Age of Efficiency”, in *Nordic Journal of Studies in Educational Policy* (NordSTEP 2016/2).

“Public Education” (section editor), *Encyclopedia for the Philosophy and Theory of Education* (Springer), 2016.

“Critical Theory as Meta-Theory of Education”, entry in the *Encyclopedia for the Philosophy and Theory of Education* (Springer 2015).

“Crowding Out Knowledge” (with Alexandra Waluszewski), in *Global Financial Crisis and the Restructuring of Education*, ed. Michael Peters et al, Global Studies in Education, Vol 31, Peter Lang, 2015 .

“The Very Idea of Higher Education: Vocation of Man or Vocational Training?” in *The Humboldtian Tradition*, eds. Thomas Karlsohn, Peter Josephson & Johan Östling, (Brill, 2014).

“Philosophy, Globalization and the Future of the University: A Conversation between Sharon Rider and Michael A. Peters”, *Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory*, 2014.

Sharon Rider: Vetenskapliga publikationer på svenska

”Universitet i omdaning: Från vetenskapsideal till marknadsmodell” (with Alexandra Waluszewski), in *Universtitet AB* (ed. Marcus Agnafors), Gothenburg: Daidalos (2017).

”Konstnären och konstnärigen. Kulturkamp som borgerlig bildning?”. In *Samtider. Perspektiv på 2000-talets idéhistoria*, Anders Burman & Lena Lennerhed (red.), Gothenburg: Daidalos (2017).

“Samtida betraktelser om faktaresistens, postsanningseran och filosofins uppgift”, *Från Skaradjäkne till Uppsalaprofessor: Festskrift till Lars-Göran Johansson*, Uppsala Studies in Philosophy, George Masterton, Keizo Matsubara, Kim Solin (eds.), (Uppsala, 2017).

“Humboldt håller ännu”, Review of Johan Östling, *Humboldts universitet. Bildning och vetenskap i det moderna Tysklands historia* (Atlantis, 2016) in *Axess* nr 9 2016

Guest editor and introduction (with Johan Boberg) for special issue of *Tidskrift för politisk filosofi* on the theme *Utbildning och demokrati i kunskapssamhället* (2016:3).

“Oss filosofer emellan”, *Filosofisk tidskrift* Nr 3/2016.

“Matematik som bildningsämne. Vad ska en elev kunna?”, i *Vad ska en svensk kunna? Utbildningens dilemma-intressenas spel*, Michael Gustavsson, Tove Österman & Elinor Hållén, eds. (Daidalos, 2016).

Tove Österman: Vetenskapliga publikationer

“What Does Calculating Have to Do With Mathematics? Wittgenstein, Dewey, and Mathematics Education in Sweden”, Peters Michael A., Stickney, Jeff (red.) *A Companion to Wittgenstein on Education* (New York: Springer 2017).

Med Bråting, K., “John Dewey and Mathematics Education in Sweden”, K. Bjarnadóttir, F. Furinghetti, M. Menghini, J. Prytz & G. Schubring (red.) “*Dig where you stand*” 4. *Proceedings of the fourth International Conference on the History of Mathematics Education*. (Rome: Nuova cultura 2017).

“Dewey on Public Education and Democracy”, *Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory* (New York: Springer 2016).

“Demokratifostran och värdegrundssamtal i skolan” *Tidskrift för politisk filosofi* nr 3/2016: *Utbildning och demokrati i kunskapssamhället*.

"Vad är det att kunna? Dewey och flumskolan", i Michael Gustavsson, Elinor Hållén och Tove Österman (red.) *Vad ska en svensk kunna? Utbildningens dimma - intressenas spel* (Göteborg: Daidalos 2016).

Michael Gustavsson: Vetenskapliga publikationer

”Lärarens demokratiska uppdrag: värdegrund och ideologi”, *Tidskrift för Politisk filosofi*, nr 3, 2016 [Elektronisk resurs].

”Läsningens villkor. Vad ska en lärare kunna?”, *Vad ska en svensk kunna? Utbildningens dilemma – intressenas spel*, red. Michael Gustavsson, Tove Österman & Elinor Hållén, (Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 2016).

”Färdigheter, bildning och erfarenhet”, *Om det man inte kan tala måste man sjunga*, red. Peter Degerman, Anders Johansson & Eva Söderberg, Sundsvall: Litteraturvetenskap, Mittuniversitetet, 2015.

Huvudredaktör för *Vad ska en svensk kunna? Utbildningens dilemma – intressenas spel*, (Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 2016)

Elinor Hållén: Vetenskapliga publikationer

”Folkbildning – fri och frivillig eller under statliga direktiv: Vad ska folket kunna? i *Vad ska en svensk kunna?: utbildningens dilemma – intressenas spel* (red., Elinor Hållén, Michael Gustavsson och Tove Österman), Daidalos, 2016. Medredaktör samt författare till bidraget.

”Vill Sverige integrera invandrare?”, *Tidskrift för politisk filosofi*, nr 3, 2016, årgång 20.

”Adult and Continuing Education in the Nordic Countries: Folkbildning”, i *Encyclopedia of Educational Philosophy*, SpringerLink, juli, 2016.

”Ignorance as Method and Methodology”, i *Ignorance: Between Knowing and Not Knowing*, [Ed.] Gavin Morrison, Sigrid Sandström, Stockholm: Axl Books, 2015.

Etniska relationer i socialt arbete – en studie av styrdokument, undervisning och studenterfarenheter inom socioonomutbildningen

Erica Righard, Malmö universitet (projektledare)

Eva Wikström, Umeå universitet

Linda Lill, Malmö universitet

Norma Montesino, Lunds universitet

Helene Jacobson Pettersson, Linnéuniversitetet

Den demografiska utvecklingen och samhällets globalisering har ändrat förutsättningarna för socioonomutbildningen i Sverige. Denna studie handlar om hur frågor som rör etnisk och kulturell olikhet förstås och behandlas på socioonomutbildningen, dels som ett perspektiv i undervisning, dels som ett fenomen bland lärare och studenter i undervisningen. Studien visar att frågor som rör detta inte är integrerade med kärnkurserna. Istället är det upp till enskilda lärare att hantera dem. De studenterna som tillägnar sig kunskap på området gör det till stor del utanför utbildningen.

Etnisk och kulturell olikhet är ett omtvistat område i socialt arbete, både som utbildnings-, praktik- och forskningsområde. Debatten om etnisk och kulturell olikhet i socialt arbete är inte alls ny. Vid slutet av 1800- och början av 1900-talet diskuterades frågan av det sociala arbetets pionjärer, såsom Grace Abbott och Jane Addams. Debatten tog då avstamp i pågående urbanisering, industrialisering och invandringen av européer och de sociala problem detta innebar, särskilt i storstadsområdena, i USA. Européernas kultur var här en del av problembeskrivningen.

Under 1960-talet fick debatten förnyad kraft, framförallt i USA och i det politiska klimat som dåvarande medborgarrätts- och kvinnorörelse utgjorde. Perspektiven var kritiska och ifrågasatte att normer och värderingar från det vita majoritetssamhället skulle prägla det sociala arbete som riktades mot nationella och invandrade minoriteter. Det är från denna tid som vi kan se teorier om etnisk och kulturell olikhet i socialt arbete.

Globala riktlinjer föreskriver att frågor om mångfald tas upp

År 2001 antog *International Federation of Social Workers (IFSW)* och *International Association of Schools of Social Work (IASSW)* gemensamma globala riktlinjer för socialarbetarutbildningen. Dessa stipulerar att utbildningen ska ha kunskapsinnehåll som handlar om etnisk och kulturell olikhet, så kallat *diversity content* eller, på svenska, mångfaldsinnehåll. De globala riktlinjerna säger också att utbildningen ska ha ett pedagogiskt innehåll som tränar studenterna inför arbete i sammanhang som

präglas av etnisk och kulturell mångfald. Trots denna viljeriktning ser både själva innehållet och styrningen av denna olika ut i olika länder och på olika lärosäten. I exempelvis USA måste mångfaldsinnehåll finnas för att lärosätet ska erhålla examensrättigheter. I Sverige finns det inte några krav som gäller mångfaldsinnehåll i de nationella styrdokumenterna (Högskoleförordningen 1993:100), istället är det upp till de enskilda lärosätena att bestämma detta i sin lokala utbildningsplan och sina kursplaner.

Mycket av den forskning som handlar om vilket innehåll som ges åt ”mångfaldsinnehåll” och hur detta implementeras på socialarbetarutbildningen utgår från situationen i USA. Detta kan vi förstå mot bakgrund av det där är ett krav att mångfaldsinnehåll finns med för att lärosätet ska behålla examensrättigheterna. Forskningen visar hur förståelsen av ”kultur” och ”kulturkompetens” som begrepp har varierat över tid och hur detta inverkar på undervisningen. Det kan exempelvis handla om hur användningen av dessa begrepp bidrar till att förstärka stereotypa uppfattningar om en viss grupp (t ex ”svarta”) och till att reproducera – istället för att bryta – hierarkier mellan grupper.

Intervjuat ledning, lärare och studenter vid fyra lärosäten

Denna studie bidrar till kunskapsutvecklingen på detta område utifrån svenska förhållanden. Den ligger i gränslandet mellan utbildningsvetenskap, socialt arbete och IMER (Internationell Migration och Etniska Relationer) och svarar på frågor om vilken förståelse av kultur och etniska relationer som genomsyrar socionomutbildningen, mer specifikt med fokus på (i) styrdokument, (ii) lärares perspektiv och (iii) studenters perspektiv. Vi har dels studerat nationella styrdokument, dels lokala styrdokument som gäller socionomutbildningen vid fyra utvalda lärosäten: Umeå universitet, Linnéuniversitetet, Lunds universitet och Malmö universitet. Vi har även intervjuat ledning, lärare och studenter vid de utvalda lärosätena. När vi valde lärosäten eftersträvade vi spridning både när det gäller karaktären på det lokala sammanhanget och själva lärosätet.

Ingen mångfald i nationella styrdokument, i kursplanerna är mångfald marginaliserat

Även om olika interkulturella och mångkulturella ambitioner sedan länge finns i landets utbildningar, så har dessa inte integrerats i nationella styrdokument. Detta har bestått trots att nationella utvärderingar upprepade gånger påpekat detta som en brist.

När vi ser till de lokala utbildningsplanerna finns en påtaglig variation mellan de valda lärosätena. Det handlar bland annat om att kunna förhålla sig till strukturell ojämlikhet, anti-diskriminerande socialt arbete och internationella och jämförande perspektiv. När det gäller kursplanerna kan vi konstatera att, i den mån mångfaldsinnehåll förekommer, är det ofta marginaliserat till särskilda och valfria kurser, särskilt inbjudna föreläsare och särskilda böcker som tar upp kulturell mångfald utan koppling till socialt arbete.

Eleverna får inga verktyg att hantera frågor om mångfald

Intervjuerna med lärare och studenter visar på en stor variation som huvudsakligen måste förstås på individnivå. Intervjuerna med lärarna visar att många lärare försöker integrera mångfaldsinnehåll i sin undervisning även när detta inte framgår av kursplanen. Intervjuerna visar också att om mångfaldsinnehåll förekommer, och vad detta i så fall innebär i detalj, i hög grad beror på den individuella läraren. Det råder inte bara en avsaknad av styrdokument utan även av kollegiala sammanhang där denna typ av kunskaps- och pedagogiska frågor kan fördjupas och utvecklas.

Studenterna beskriver genomgående mångfaldsinnehåll som något marginellt på utbildningen, och de pratar ofta om det med referens till specifika kurser och ett fåtal särskilda böcker. En del av studenterna är nöjda med detta, andra är frustrerade. Detta går, till viss del, att förstå dels mot bakgrund av intervjupersonens kunskap på området, dels mot bakgrund av intervjupersonens position i klassen/klassrummet.

Bland intervjupersonerna finns studenter med mycket stor kunskap på området. Denna har de i huvudsak inhämtat utanför utbildningen (Till exempel i arbete, annan utbildning, volontärsarbete). I de fall de hämtat kunskap från utbildningen är det ofta från praktikterminen. I båda fallen beskriver de en frustation över att inte ha fått möjlighet att bearbeta och fördjupa denna kunskap på utbildningen.

Intervjuerna visar att ”mångfald” kan bli något som läraren ”lägger till”: ”och sedan har vi detta med mångkultur”, utan att denne förklarar vad det är eller vad det får för betydelse och hur man som socialarbetare gör i praktiska situationer. Det finns även studenter som beskriver situationer där läraren ”tystar ned” frågor som berör migration och rasism. Efter vad studenterna erfar är det som regel mot bakgrund av att frågorna är ”för känsliga” eller ”för svåra”. Intervjupersonerna uttrycker oro över detta, vilket är oroande i sig självt då det undergräver trygga lärandesituationer inom detta kunskapsområde.

Mer samarbete mellan socialt arbete, migrationsstudier och utbildningsvetenskap

Sammantaget finns det en variation i hur mångfaldsinnehåll tas upp på socionomutbildningen. Denna variation kan vi förstå på individnivå, både när det gäller lärares och studenters erfarenheter och beskrivningar. Det finns även en variation mellan kurser och specifik kurslitteratur och föreläsare. Mångfald och därtill hörande frågor framstår inte som ett kunskapsperspektiv som är integrerat med kärnkurserna i socionomutbildningen. Istället är det upp till enskilda lärare att ta upp detta, och de studenterna som tillägnar sig kunskap på området gör det i hög grad utanför utbildningen.

Detta väcker frågor om styrningen av utbildningen, men också kring den kunskapsmässiga och pedagogiska utmaning det innebär att träna studenter för socialt arbete i det globaliserade samhället. Socialt arbete, både som forsknings- och utbildningsområde, har mer att hämta från IMER och utbildningsvetenskap.

Referenser

Lill, Linda & Helene Jacobson Pettersson (2018) "Teaching ethnicity in social work education. Pedagogic strategies and teachers' experiences in Sweden". *Social Work Education. The International Journal*. E-publication ahead of print, DOI: 10.1080/02615479.2018.1539068.

Montesino, Norma, Erica Righard & Eva Wikström (2013) "Relaciones étnicas y currículos en la formación de trabajadores sociales en Suecia. Un proyecto de investigación [Ethnic Relations and Curriculas in the Swedish Social Work Program. A Research Project]". *Trabajo Social Global. Investigaciones en Intervención Social*. Årg. 3, Nr. 5, ss. 76–91.

Montesino, Norma & Christel Avendal (2018, i tryck) "Ruptura y sufrimiento social. La llegada de refugiados a Suecia desde la perspectiva de estudiantes de trabajo social". *Trabajo Social Global*.

Righard, Erica (2018, i tryck) "Conceptualising social work through the lens of transnationalism. Challenges and ways ahead. *Nordic Journal of Migration Research*. Årg. 8, Nr. 4, ss. x–x.

Righard, Erica & Eva Wikström (2018, i tryck) "Social work and ethno-cultural diversity. The historical development in Sweden". I: Trygged, Sven & Erica Righard (red.) *Globalisation and Social Inequalities in the Swedish Welfare State*. Lund: Studentlitteratur. (ISBN 9789144116945)

Vem har styrt skolan? Kommunen, skolan och staten under 60 år av svenska skolreformer i en föränderlig värld

Henrik Román, Uppsala universitet (projektledare)

Stina Hallsén, Uppsala universitet

Johanna Ringarp, Uppsala universitet

Andreas Nordin, Linnéuniversitetet, Växjö.

Den skolpolitiska utvecklingen under perioden 1950–2010 har sett olika ut i olika kommuner. Denna jämförelse av Tierp, Stockholm och Växjö visar att den statliga reformpolitiken underskattat betydelsen av kommunernas skilda förutsättningar. Dominerande reformidéer har ofta hämtats från större städer. Skillnader i utbildningsnivå mellan stad och land har inte jämnats ut.

I svensk skoldebatt har det återkommande förts en diskussion om skolans styrning. Inte minst har den handlat om statens och kommunens styrande roll gentemot skolan. Den politiska debattens retorik ger dock en något förenklad bild av statlig kontra kommunal styrning. Även om flera av 1990-talets skolreformer kraftfullt ökade det kommunala skolinflytandet innebär det inte att kommunen tidigare saknade inflytande över skolan eller att statens styrning upphörde i samband med reformerna på 1990-talet. Snarare har styrningen av skolan alltid varit både statlig och kommunal, i varierande kombinationer och omfattning. Genom att anta ett historiskt perspektiv bidrar vårt projekt till att utveckla den skolpolitiska forskning som uppmärksammat den kommunala dimensionen av skolan och dess styrning.

Projektet omfattar tidsperioden 1950–2010, med tyngdpunkt på grundskolans införande 1950–1980. Vi har analyserat och jämfört tre kommuner av skiftande storlek och karaktär: Tierp, Stockholm och Växjö. Fokus riktas mot hur den skolpolitiska utvecklingen skilt sig åt mellan kommunerna och hur balansen mellan statlig och kommunal styrning kommit till uttryck i kommunernas hantering av statliga skolreformer och lokala initiativ. Vårt intresse riktas mot hela det kommunala skollandskapet som i vårt projekt innefattar kommunerna som skolhuvudmän, upplåtare av skolor och som platser för utbildning.

I slutrapporten *Kommunen, skolan och staten* ges utförliga beskrivningar av de tre kommunala skollandskapen, hur dessa förändras genom skolans reformering, men också hur de tydligt är förankrade i lokala betingelser och påverkas av initiativ från lokala aktörer. Nedan presenteras några belysande resultat.

1960-talets reformskede (1950–1980)

Landsbygdsregionen Tierp bestod fram till kommunsammanslagningen 1974 av sju små kommuner. Där handlade införandet av grundskola och gymnasieskola mycket om att överhuvudtaget få skolor till bygden. Grundskolan var inte fullt införd i Tierp

förrän i början av 1970-talet. Av tre planerade högstadieskolor blev endast två förverkligade. Storkommunens norra delar saknade högstadium fram till slutet av 1990-talet.

I huvudstaden Stockholm genomfördes övergången till grundskola tidigt. En omfattande försöksverksamhet med enhetsskolor under 1950-talet i kommunens södra delar åtföljdes av en het lokal och nationell debatt, men övergången till ett enhetligt skolsystem skedde därefter snabbt och relativt konfliktfritt. Stockholms storlek och starka autonomi gjorde kommunen väl rustad att förbereda och genomföra reformerna. I mycket agerade Stockholm som en självständig skolpolitisk kraft och tog flera initiativ som bildade modell för den statliga skolreformen under 1960-talets reformskede. Staden fungerade också som den svenska skolans ansikte utåt. Skolan i Stockholm präglades överhuvudtaget tidigt av internationalisering: både vad gällde elevunderlag, pedagogisk profilering och kompetensutveckling.

Växjö är en kommun där enskilda lokalpolitiska aktörer haft stor betydelse. Den tidigare folkskolläraren och socialdemokraten Georg Lücklig hade en stark skolpolitisk position i kraft av sin dubbla roll som kommunordförande och skoldirektör. Under hans styre fördes en skolpolitik som i hög grad bejakade nationella reformambitioner. Samtidigt beaktade den lokala utbildningstraditioner och verkade aktivt för att stärka stadens akademiska överbyggnad. Ett framgångsrikt kommunalt lobbyarbete låg till grund för att Växjö 1967 blev universitetsfilial till Lund och på längre sikt etablerade ett eget universitet.

1990-talets reformskede (1980–2010)

Även under 1990-talets reformskede vidmakthöll Stockholm en självständig och samtidigt riksnormerande skolpolitik. Det var exempelvis i Stockholm de flesta privata skolorna hade funnits fram till 1960-talet, och det var följaktligen där debatten om fristående skolor och lokal profilering tidigt blev stor under 1980-talet. Det var också främst i Stockholm med omnejd som sådana skolor började etableras. Den omfattande skoladministrationens kostnader kom också tidigt att ge upphov till omorganisationer i Stockholm, enligt modeller som på olika sätt föregrep 1990-talets nationella mål- och resultatstyrning. Den internationella prägeln i Stockholms skolpolitik har förstärkts och även blivit en viktig del i marknadsföringen.

Tierp behöll i stort 1960-talets skolstruktur in på 1990-talet. I Tierp har omorganisationerna av skolan och dess administration varit relativt få och inga fristående skolor har etablerats. Även Växjö präglades länge av en ganska stabil skolorganisation, men med flera tidiga inslag av till exempel lokal profilering, lokala skolstyrelser och ekonomisk målstyrning. Från 1990-talet och framåt har flera fristående skolor etablerats i Växjö.

Geografisk rättvisa, en underskattad aspekt av likvärdighet

Vår historiska kommunjämförelse ligger till grund för en analys av utbildning i ett geografiskt rättviseperspektiv, där vi lyfter fram geografisk rättvisa som en viktig och delvis underskattad aspekt av likvärdighet. Det enhetliga skolsystemet vilar på

idén att erbjuda alla elever – oavsett bakgrund, kön och bostadsort – samma utbildningsmöjligheter. 1960-talets reformer betonade standardisering och centralisering som viktiga medel att åstadkomma detta. Viss kommunal och lokal pedagogisk variation förväntades ske inom ramen för en skola som i hög grad var enhetligt utformad över hela landet och följde detaljerade nationella riktlinjer. 1990-talets reformer betonade decentralisering och valfrihet. Ett öppnare nationellt ramverk skulle främja en tydlig kommunal och lokal pedagogisk variation, men genom kontinuerlig uppföljning och utvärdering skulle likvärdigheten ändå garanteras.

Studiens resultat antyder att den statliga reformpolitiken underskattat betydelsen av kommunernas skilda förutsättningar och traditioner, och att båda reformskedena präglas av en storstadsbias. Dominerande reformidéer har i högre grad hämtats från städer, och då i första hand större städer. Ett återkommande argument redan i samband med 1960-talets reformer var att genom utbildning motverka landsbygdens avfolkning. Förvisso höjdes utbildningsnivån markant över hela landet i och med att grundskolan och gymnasieskolan infördes, men de mer grundläggande utbildningsmässiga skillnaderna mellan stad och land har inte jämnats ut, och inte heller skillnader inom kommunerna. Den generella utbildningsnivån i Tierp ligger exempelvis relativt lågt, i paritet med nivåer i de socio-ekonomiskt svagaste stadsdelarna i de segregerade kommunerna Stockholm och Växjö.

Att historiskt beskriva, analysera och jämföra skolpolitik i de tre kommunerna har tillfört nya kunskaper som ger en djupare förståelse för dagens utmaningar för den svenska skolan och för den debatt som idag förs kring skolan och dess styrning. Studien har också bidragit till att utveckla den komparativa metodologin för utbildningspolitiska studier, utifrån ett kommunalt perspektiv.

Referenser

- Hallsén, S., Ringarp, J., Román, H. & Nordin, A. (2014). "Skolans villkor som kommunal angelägenhet under 60 år." *Vägval i skolans historia*, tidskrift från föreningen för svensk undervisningshistoria 2014/3–4.
- Hallsén, S. (2016): "Enhetsskolan och teknologin – statliga incitament och kommunal hantering". *Vägval i skolans historia*, tidskrift från föreningen för svensk undervisningshistoria 2016/2.
- Hallsén, S. & Nordin, A. (2018): Variations on Modernisation: Technological Development and Internationalisation in Local Swedish School Policy, 1950–2000. *Scandinavian Journal of Educational Research*, DOI: 10.1080/00313831.2018.1524396
- Nordin, A. (2015). "Olika världar av internationalisering – en jämförande studie av internationella influenser och utbyten i svensk skola 1950–2000." *Utbildning & Demokrati*, 25(1), 95–115.
- Nordin, A. (2016) "Från radioengelska till IB-program – om internationella influenser och utbyten i kommunal skolpolitik 1950-2000." *Vägval i skolans historia*, tidskrift från föreningen för svensk undervisningshistoria 2016/2.

- Nordin, A. (2016) "Romer i kommunal skolpolitik 1950–1970: exempel från två kommuner." *Vägval i skolans historia*, tidskrift från föreningen för svensk undervisningshistoria 2016/ 3.
- Ringarp, J. (2017), "En likvärdig skola för alla – ett kommunhistoriskt perspektiv.", Scheutz, S.(red.), *En likvärdig skola för alla*, Iustus, Uppsala, 2017, 155–180, ISBN 9789176789940
- Ringarp, J., Román, H., Hallsén, S. & Nordin, A. (2017). Styrning och tillit i kommunal skolpolitik 1950–2000. Några noteringar från ett pågående forskningsprojekt. Finansdepartementet, Regeringskansliet.
- Ringarp, J. (2018), "En skola för alla? Den svenska grundskolans utveckling på kommunal nivå med fokus på geografisk rättvisa" *Norsk Pedagogisk Tidskrift* 1/2018, 4–15.
- Román, H & Ringarp, J. (2016). "25 år som förändrade skolan: Grundskolans införande 1947–1972 ur ett kommunalt perspektiv", *Vägval i skolans historia*, tidskrift från föreningen för svensk undervisningshistoria, 2016/2.
- Román, H., Hallsén, S. & Nordin, A. (2016). "Geografisk rättvisa i svenska skolreformer – ett kommunalt perspektiv". I: M. Elmgren, M. Folke Fichtelius, S. Hallsén, H. Román, W. Wermke (red.): *Att ta utbildningens komplexitet på allvar*. Uppsala: Uppsala universitet. Uppsala: Uppsala studies in Education.
- Román, H., Hallsén, S. Nordin, A. & Ringarp, J. (2015), "Who governs the Swedish school? Local school policy research from a historical and transnational curriculum theory perspective, *Nordic Journal of Studies in Educational Policy* 2015:1 Curriculum vs. Didaktik. Towards a transnational curriculum theory, 81–94.
- Román, H., Hallsén, S. Nordin, A. & Ringarp, J. (2018, i tryck): *Kommunen, skolan och staten. Tre kommunala skollandskap under två reformskenen 1950–2010*. Uppsala universitet. Uppsala.

Utvärdering och kvalitet som styrning i högre utbildning i Sverige

Christina Segerholm, Umeå universitet (projektledare)

Agneta Hult, Umeå universitet

Joakim Lindgren, Umeå universitet

Linda Rönnberg, Umeå universitet

Anders Olofsson, Mittuniversitetet

Med fokus på styrningsfrågor har vi studerat framväxten av de omfattande nationella utvärderings- och kvalitetssäkringssystem i högre utbildning som Sverige nu har. Våra resultat visar hur dessa utvärderingar styr högre utbildning och vilka betydande resurser de kräver i arbetsinsatser. Fler och fler involveras, särskilt på central nivå. Nationella och europeiska kriterier och riktlinjer når ända in till examinationsformerna. Någon samstämmig uppfattning om vad kvalitet är i dessa sammanhang har vi inte sett hos dem vi intervjuat.

De politiska reformprocesserna har varit viktiga att beakta för att förstå hur nationella utvärderings- och kvalitetssäkringssystem i högre utbildning vuxit fram. Även inflytandet av europeisk policy, särskilt på det senaste svenska systemet, är betydelsefull. En anledning till att den europeiska policyn har fått genomslag i det senaste systemet har att göra med ansträngningarna att återtas som medlem i den europeiska organisationen för kvalitetssäkring av högre utbildning, ENQA, som Sverige var med att initiera och bygga upp. Medlemskap betraktas som centralt för att få legitimitet både i Europa och inom Sverige.

Vi har kartlagt hur nationell och europeisk policy sprids genom så kallade policyförmedlare, vilka rör sig mellan olika arenor. Det handlar om aktörer från nationella myndigheter, lärosätesföreträdare och personer från intresseorganisationer såsom fackförbund, studentkårer och lobbyorganisationer.

UKÄ har lagt stor vikt vid dialog och samtal med högskolesektorns olika aktörer i designarbetet och implementeringsprocesserna av det nya systemet. Det har bidragit till att det har tagits emot på ett annat sätt än det förra, mer omdebatterade systemet, som var anledningen till att Sverige uteslöts ur ENQA år 2014.

Planera, genomföra och följa upp utvärderingar tar tid

Projektet har synliggjort att mycket arbete tas i anspråk när dessa utvärderande och kvalitetsgranskande aktiviteter ska planeras, genomföras och följas upp. Vi har i detta sammanhang noterat att de mellanmännsliga mötena är viktiga för att skapa förtroende och villighet att bli granskad.

Granskningsystemen ska täcka in flera aspekter och perspektiv. Det resulterar i omfattande nationella och lärosätesbaserade utvärderings- och kvalitetssäkringssystem. Lärosätena har utarbetat omfattande och ständigt

återkommande processer och aktiviteter för internt kvalitetsarbete, ofta i samarbete med andra lärosäten. Dessa riktas mot de flesta hörn i organisationen. Fler och fler aktörer involveras, särskilt på den centrala nivån, vid de lärosäten som vi har studerat.

Våra resultat visar hur de nationella och europeiska kriterierna och riktlinjerna integreras i, och adderas till lärosätenas interna kvalitetssystem och når ända in till examinationsformerna i högre utbildning. Det resulterar i en granskningstät högskoleverklighet där flera typer av granskningar pågår samtidigt vid ett och samma lärosäte. Både UKÄ och lärosätena lägger således ner en stor mängd arbete och andra resurser på dessa aktiviteter. Samtidigt har vi haft svårt att få fram mer detaljerad information om hur mycket tid och andra resurser som dessa aktiviteter tar i anspråk.

Kvalokrater säkerställer systematiskt kvalitetsarbete

Vi har också uppmärksammat betydelsen av en aktörskategori som vi valt att kalla kvalokrater. Dessa personer förkovrar sig och utbyter kunskap och erfarenheter inom kvalitetssäkringsfältet i nätverk, konferenser och referensgrupper, både inom och utom Sverige. De använder och sprider en vokabulär och kunskapsbas som har koppling till kvalitetsteknik och vars bärande idé handlar om att "säkerställa" ett "systematiskt" kvalitetsarbete för ständig förbättring.

Vi lyfter fram vikten av att synliggöra de kriterier som bedömningarna grundar sig på eftersom de riktar uppmärksamhet och förändringar åt bestämda håll. Men trots ett omfattande arbete med att utveckla tydliga instruktioner till både granskare och de granskade är bedömning, arbete med självvärdering, och slutsatser i formella beslut en långt ifrån okomplicerad process. Det krävs tolkningar och diskussioner om vad som bedöms, på vilket sätt och från vilken utgångspunkt. Dessa bedömningsprocesser bygger på vissa teoretiska förståelser av bedömning som sällan görs tydliga i instruktioner från UKÄ eller i samtal med bedömarna.

Kvalitet definieras genom kvalitetssäkringsaktiviteter

I arbetet med att designa, förankra och implementera det senaste utvärderings- och kvalitetssäkringssystemet har flera olika uppfattningar om vad kvalitet är framträtt hos de aktörer vi har intervjuat. Anställda vid UKÄ, rektorer, lärosätespersonal och externa bedömare har definierat kvalitet som allt från "måluppfyllelse utifrån examensordningen" och att "förfina studenters kreativa förmågor" till att "vara internationellt ledande".

Innebörden av kvalitet i de statliga reformtexterna blir ofta liktydig med att lärosätena ska syssla med kvalitetsarbete enligt de instruktioner som ges i det system som för tillfället är i bruk. Det speglar en föreställning om att kvalitetssäkringsarbete i sig fungerar kvalitetshöjande. Vi menar att den vanliga föreställningen om en positiv relation mellan kvalitetssäkringsaktiviteter och höjd kvalitet också behöver granskas. Det är långt ifrån givet att dessa system, med det omfattande arbete som de kräver, också förbättrar kvaliteten i utbildningarna.

Utvärderingarna styr resurser, innehåll och uppfattningar

Anledningen till att vi har intresserat oss för utvärderings- och kvalitetssäkringssystem och de aktiviteter som de för med sig är att vi ser dem som en del av den statliga styrningen av högre utbildning. De påverkar lärosätena på flera sätt och berör lärare/forskare, studenter och lärosätens verksamhet genom att vissa aktiviteter ökar, resurser riktas om och innehåll i utbildningar ändras. Även uppfattningar om vad högre utbildning är och bör vara förändras.

Projekt bidrar till att synliggöra viktiga aspekter av hur utvärderingar styr högre utbildning. Vi har bland annat kunnat visa att de nationella kvalitetssäkringssystemen kräver betydande arbetsinsatser och därmed resurser på alla nivåer i det svenska högskolesystemet. Dessa resurser har teoretiskt sett en alternativ användning. Våra resultat reser därför grundläggande frågor om styrning av komplexa verksamheter som utbildning, och under vilka förutsättningar ny kunskap bäst utvecklas och förmedlas i en tid präglad av krympande resurser.

Referenser

- Segerholm, Christina, Hult, Agneta, Lindgren, Joakim & Rönnberg, Linda (2018). Evaluating Quality Assurance in Swedish Higher education. Policies and practices. Presentation at the European Conference for Educational Research, 4–7 September 2018, Bolzano.
- Rönnberg, Linda, Hult, Agneta, Lindgren, Joakim & Segerholm, Christina (2018). Assuring Quality Assurance in Swedish Higher Education. A national try-out evaluation. Presentation at the Nordic Educational Research Association conference in Oslo, 8–10 March 2018.
- Lindgren, Joakim & Rönnberg, Linda. (2018). The Emotional Politics of Quality Assurance Reform: Shifting Affective Atmospheres in Swedish Higher Education Policy. *Higher Education Policy* 31(1), 55–73.
- Lindgren, Joakim & Rönnberg, Linda (2017). Mimicry in an era of autonomy? Quality assurance policies in Swedish Universities. Paper presented at the European Conference for Educational Research, August 22–25, 2017, Copenhagen.
- Segerholm, Christina & Hult, Agneta (2017). Channels for European quality assurance policy in higher education – the Swedish example. Paper presented at the European Conference for Educational Research, 22–25 August 2017, Copenhagen.
- Hult, A., Olofsson, A. & Segerholm, C. (2016). Do ideas of the university equal ideas of quality in higher education – the voices of Swedish vice chancellors. Paper presented at the European Conference for Educational Research, 23–26 August, 2016, Dublin.
- Segerholm, Christina (2016). Värdet i utvärdering av högre utbildning i Sverige 1995–2014: I Gustavsson, Michael, Hållén, Elinor & Österman, Tove *Vad ska en svensk kunna?* (ss. 19–39) Göteborg: Daidalos.
- Segerholm, Christina (2016). Governing European higher education quality assurance/evaluation policy and practice? – the case of Sweden. Paper presented at the Comparative Education Society in Europe conference, 31 March–3 June 2016, Glasgow.

Segerholm, Christina, Lindgren, Joakim, Hult, Agneta, Olofsson, Anders & Rönnerberg, Linda (2016). Enacting a National Reform Interval. Paper presented at European Conference for Educational Research, 22–26 August 2016, Dublin.

Lindgren, Joakim & Rönnerberg, Linda (2015). The Emotional Politics of Policy Processes Governing in and by Quality Evaluation Reforms in Swedish Higher Education. Paper presented at the European Conference for Educational Research, 7–11 September 2015.

Lindgren, Joakim, Olofsson, Anders & Hult, Agneta (2015). The Idea of a University in Times of Quality Assurance – the voices of Swedish vice-chancellors. Paper presented at the European Conference for Educational Research, 7–11 September 2015, Budapest.

Olofsson, Anders & Hult, Agneta (2015). What is Quality in Higher Education? Vice-chancellors' notions in times of accountability. Paper presented at the Nordic Educational Research Association's conference in Gothenburg, March 2015.

Rönnerberg, Linda & Lindgren Joakim (2015). Drive-by Governing and Policy Rerouting: The Case of Quality Evaluations in Swedish Higher Education. Paper presented at the the Nordic Educational Research Association conference, NW21: Politics of Education and Education Policy Studies, 4–6 March 4–6, Gothenburg.

Segerholm, Christina & Hult, Agneta (2015). Manoeuvring in the European Quality Landscape: the significance of ENQA policy in governing Swedish higher education. Paper presented at the European Conference for Educational Research, 8–11 September, 2015, Budapest.

Segerholm, Christina, Rönnerberg, Linda, Lindgren, Joakim, Hult, Agneta & Olofsson, Anders (2014). Changing evaluation frameworks – changing expectations? The case of Swedish higher education. Paper presented at the European Conference for Educational Research, Network 23, Symposium Governing by Expectations: School Inspection and Evaluation across Europe and Beyond, Part 1, 2–5 September, 2014, Porto.

Att utmana livsvetenskapernas tröskelbegrepp – underlättad förståelse av evolutionen med hjälp av visualisering

Lena Tibell, Linköpings universitet (projektledare)

Ute Harms, IPN, Kiel University

Daniela Fiedler, IPN, Kiel University,

Gunnar Höst, Linköpings universitet

Gustav Bohlin, Linköpings universitet

Jörgen Stenlund, Linköpings universitet

Andreas Göransson, Linköpings universitet

Daniel Orraryd Linköpings universitet

Abstrakta tröskelbegrepp står ofta i vägen när elever ska försöka förstå vad som menas med ”naturligt urval” och ”den biologiska evolutionen”. Vi valde ut fem centrala tröskelbegrepp: slump, sannolikhet, organisationsnivåer, tidsaspekter och komplexitet. Med hjälp av digital visuell teknik har vi försökt göra dem konkreta. De verktyg vi konstruerat kan användas för att hjälpa elever att förstå evolutionära förändringar.

Trots att Darwins evolutionsteori är etablerad sedan över 160 år, så kämpar elever och lärare fortfarande med den (e.g. Rosengren et al., 2012). Vissa tröskelbegrepp, såsom slumpmässighet och sannolikhet, kan utgöra hinder för framgångsrik evolutionsundervisning (till exempel Mead & Scott, 2010, Ross et al., 2010). Tröskelbegreppen fungerar som dörröppnare för att förstå hur evolutionen fungerar (Jan Meyer & Land, 2003), men de har också avgörande betydelse för att förstå exempelvis miljökunskap, ekologiska nätverk och kemiska reaktioner. De kan ge eleverna redskap att arbeta med viktiga frågor: Ska vi bry oss om att arter dör ut på grund av människans påverkan eller är det en ”naturlig” process? Hur ska vi hantera problemet med antibiotikaresistens?

Åskådliggöra genom digitala visualiseringar

Att läsa sig till förståelse för komplexa sammanhang, processer och begrepp som inte går att uppfatta med våra sinnen är svårt. Hittills har det saknats teoretiska modeller, instrument och undervisningsverktyg för att underlätta förståelsen av tröskelbegreppen.

Vi har därför studerat hur digitala visualiseringar av tröskelbegrepp kan åskådliggöra mekanismerna i det naturliga urvalet och hur tillhörande undervisningsstöd ska vara utformat för att hjälpa elever att förstå vad som menas med naturligt urval och evolution. Vår förhoppning är att projektet kan bidra till att formulera visuella designprinciper för undervisning av komplext lärande.

Projektet delades in i fem delar.

A. Identifierade fem centrala tröskelbegrepp

1. I en inledningsfas definierade vi evolutionen, från DNA-replikationen och slumpvisa mutationer, över celledelning, reproduktion och arv till artbildning och migration.
2. Vi summerade de nyckelbegrepp som tidigare forskning har identifierat, och studerade forskningen kring tröskelbegrepp i samband med naturligt urval.
3. Utifrån detta identifierade vi fem tröskelbegrepp som vi bestämde oss för att studera, *slump*, *sannolikhet*, *organisationsnivåer* (från molekyler till global migration), *tidsaspekter* (nanoskunder – miljardtals år) och den *komplexitet* det innebär att se och förstå evolutionen som en emergent process (det vill säga den process som formas genom en följd av ärftliga instruktioner, interaktioner, individer, omgivning över tid) (Tibell & Harms, 2017).

B. Analyserade hur antibiotikaresistens beskrivs

4. Vi genomförde en analys av sex läroböcker (baserade på Lgr11), 221 tidningsartiklar och 19 ”informationsplatser” på internet som beskriver antibiotikaresistens (Bohlin & Höst, 2014)...
5. ... och en studie av hur de sju största dagstidningarna i Sverige (år 2008–2011) behandlar antibiotikaresistens (Bohlin & Höst, 2015).

Vi fann att de viktiga kopplingarna mellan naturligt urval och antibiotikaresistens inte beskrivs. I fokus står istället överförskrivning av antibiotika och brister i hygieniska omständigheter på sjukhusen.

C. Analyserade film, animationer och simuleringar

I nästa steg analyserade vi närmare 200 existerande videofilmer (max 15 min långa), animationer och simuleringar.

6. Av dessa gjorde vi en noggrannare analys av 60 stycken och kunde då identifiera ett antal luckor i de förklaringar de presenterade (Bohlin et al., 2017a).
7. Vi karaktäriserade också hur de olika tröskelbegreppen visuellt presenterades i ett urval av dessa videos, animationer och simuleringar (Tibell & Göransson, manuscript).

Sammantaget kunde vi konstatera att slump och sannolikhet ibland nämns, men sällan illustreras, att förflyttningar i tid och rum i regel hoppar över vissa steg och att komplexiteten inte hanteras i någon större omfattning.

D. Mätte förståelse av slump och sannolikhet

För att kunna bedöma elevers och allmänhetens kunskap behövde vi ett antal mätinstrument. Här kom den samlade forskningslitteraturen väl till pass.

8. Vi utvecklade och testade två frågeformulär som mätte studenters förståelse av slump och sannolikhet i matematik och evolutionslära (Fiedler et al., 2017).

11. Dessa två frågeformulär testades även i en större studie i USA (Fiedler et al., 2018a).

12. Vi undersökte hur ofta elever och studenter använde slump och sannolikhet i sina förklaringar av samma fenomen i tre jämförbara kontexter, och när och hur de använde begreppen (Göransson et al., Submitted).

Vi konstaterade att eleverna använder slump och sannolikhet på olika sätt och i olika utsträckning i olika kontexter.

E. Testade visuella verktyg

I detta avsnitt testade vi hur egna och andras visuella verktyg och understödande frågor kan fördjupa elevernas förklaringar.

13. Vi undersökte vilka nyckel- och tröskelbegrepp som skolelever använde då de gjorde stopmotion-animationer av adaptation och jämförde detta med hur de besvarade ett antal evolutionsrelaterade adaptationsfrågor (Orraryd & Tibell).

14. Vi konstruerade en simulering i en designstudie som var tänkt att koppla samman slump och sannolikhet i evolutionen (EvoSketch). Användarna fick svara på frågor med hjälp av applikationen. Effekten på elevers/studenters förklaringar av det naturliga urvalet testades både i Sverige (Unpublished) och i Tyskland (Fiedler et al., 2018b).

15. En annan strategi var att göra fem varianter av en animation som beskrev människans evolutionära utveckling under sju miljoner år. Dessa animationer studerades sedan i en komparativ studie där elever/studenter fick använda respektive animation för att lösa samma tidsrelaterade uppgifter (Stenlund & Tibell, submitted).

16. Genom att studera hur tidsaspekter behandlas i en ”digital pekbordsapplikation” (se Figur 1, Deep Tree) och hur zoomning i denna bordsapplikation uppfattas hoppas vi komma fram till dels hur applikationen används och uppfattas generellt av åttondeklassare och dels om och i vilka sammanhang zoomning, som interaktionsdesign, är användbar (Stenlund, Schönborn & Tibell, Manuscript).

17. Vi utformade en undervisningssekvens med målsättningen att få åttondeklassare att förstå hur antibiotikaresistens uppkommer. Denna undervisningssekvens fokuserade slump, sannolikhet och tidsaspekter och testades i undervisningen på elever som dessförinnan inte studerat naturligt urval (Bohlin et al. 2017b).

Figur 1. Deep Tree – En interaktiv pekbordsapplikation.

Eleverna hade lättare att uttrycka slump och tid visuellt

Från dessa studier har vi dragit slutsatsen att eleverna kan uttrycka vissa tröskelbegrepp som slump och tidsaspekter lättare visuellt än i text, men att detta visuella medium också lockar fram alternativa förklaringar. En sådan kan exempelvis vara att det naturliga urvalet sker som en enstaka händelse eftersom det är svårt att visa att det krävs många generationer. Skrivna svar innehåller i stället uttryck som att adaptation uppstår ”vid behov”. Simuleringen som kopplar samman slump, sannolikhet och tidsaspekter fungerar bra, men skulle behöva utvecklas för att optimeras. Två av tidsskalorna i tidsanimationen fungerar betydligt sämre än de tre övriga, och de tre skalorna som fungerar har olika fördelar i olika sammanhang.

Slutligen kan vi konstatera att undervisningssekvensen som använder antibiotikaresistens är mycket lovande. Resultaten pekar på att eleverna kunde använda resonemang från slumpvisa mutationer till bakterievariation och antibiotikaresistens och även överföra detta resonemang till exempelvis hur giraffers långa halsar har utvecklats. Men vi kunde också identifiera faktorer som kan förbättra animationsdesignen.

Öka elevers förståelse för ”naturligt urval”

Vårt teoretiska ramverk (Tibell & Harms, 2017) är en nyskapande modell som baseras på empiriska fynd inom naturvetenskaplig utbildning, digital visuell teknik och kognitiv psykologi. Vi har främst fokuserat på tröskelbegreppen slumpmässighet, sannolikhet, rumsskala och tidsskala, men komplexiteten ligger i att samtidigt vara medveten om hur allt samverkar i evolutionen. Vår forskning bidrar till utbildning där det krävs förståelse av vad som menas med ”naturligt urval” och ”den biologiska evolutionen”.

Vi har konstruerat tillförlitliga tester som är grundläggande för att undersöka förståelsen av tröskelbegrepp inom evolutionsbiologin i framtiden. Vi har kartlagt vad ett stort antal existerande visuella digitala applikationer saknar samt undersökt hur tröskelbegrepp kan visualiseras. Dessutom kan EvoSketch (se website), tidsapplikationer och kommande sammansatta undervisningssekvenser användas i

skolor och universitet för att hjälpa eleverna att förstå betydelsen av tröskelbegrepp som slump, sannolikhet, tidsaspekter och koppla samman organisationsnivåer till den komplexa process som evolutionära förändringar innebär.

Referenser

- Bohlin, G. & Höst, G. E., 2014. Is it my responsibility or theirs? *Risk communication about antibiotic resistance in the Swedish daily press*, *Journal of Science Communication*, 13 (3) A02.
- Bohlin G. & Höst G. H. (2015), Evolutionary Explanations for Antibiotic Resistance in Daily Press, Online Websites and Biology Textbooks in Sweden. *International Journal of Science Education, Part B Communication and Public Engagement*, Vol. 5, no 4, p. 319–338.
- Bohlin, G., Göransson, A., Höst G.E. and Tibell, L.A.E. (2017a). A conceptual characterization of online videos explaining natural selection. *Science & Education. Science a& Education*. 26 (7–9) pp 975-999.
- Bohlin, G., Göransson, A., Höst, G.E. and L.A.E. Tibell (2017b). Insights from introducing evolution to novices using animations of antibiotic resistance. *Journal of Biological Education*. 13 (3) pp. 1-17. DOI: 10.1080/00219266.2017.1368687. When published on line, permanent link: <http://dx.doi.org/10.1080/00219266.2017.1368687>
- Göransson, A., Orraryd D., Fiedler, D., & Tibell L.A.E. Item context affects threshold concepts in student explanations of evolution by natural selection. Submitted to *CBE-Life Sciences Education*
- Fiedler, D., Tröbst, S., Großschedl, J., & Harms, U. EvoSketch: Simple Simulations for Learning Random and Probabilistic Processes in Evolution, and Effects of Instructional Support on Learners' Conceptual Knowledge. *CBE-Life Sciences Education*.
- Fiedler, D., Sbeglia, G., Nehm, R.H., & Harms, U. (2018b). How strongly does statistical reasoning influence knowledge and acceptance of evolution? *Journal of Research in Science Teaching (JRST)*.
- Fiedler, D., Tröbst, S. & Harms, U. (2017). University students' conceptual knowledge of randomness and probability in the contexts of evolution and mathematics. *CBE-Life Sciences Education*, 16 (201). <https://doi.org/10.1187/cbe.16-07-0230>
- Harms, U. & Fiedler, D. (in press). Improving student understanding of randomness and probability to support learning about evolution. In Harms, U. & Reiss, M. (Eds.), *Evolution Education re-considered: understanding what works*. Springer International
- Höst, G. E. & Bohlin G. (2015). Engines of creationism? Intelligent design, machine metaphors and visual rhetoric. *Leonardo: Journal of the International Society for the Arts, Sciences and Technology*, Vol. 48, no 1, p. 80–81.
- Orraryd, D. & Tibell L.A.E. Different concepts in different media. Manuscript.
- Orraryd D. & Tibell L.A.E. Making Evolution come alive. Manuscript.
- Stenlund, J. & Tibell L.A.E. Moving between scales. (Resubmitted to *Evolution and Outreach*)

Stenlund, J., Schönborn, K., and Tibell, L.A.E, Zooming in time – The Deep Tree study. (Manuscript)

Tibell, L. A., & Harms, U. (2017). Biological principles and threshold concepts for understanding natural selection. *Science & Education*, 26(7-9), 953–973. doi:10.1007/s11191-017-9935-x

Tibell, L.A.E. & Göransson A. A semiotic and semantic analysis of dynamic digital visual representations – What characterize a good one? Manuscript.

Websites within the project:

EvoSketch English. (2018). EvoSketch English version [Simulation application]. <http://learninglabs.se/evolution/randomlineEN/>

Cited external research literature:

Mead, L. S., & Scott, E. C. (2010). Problem concepts in evolution part II: Cause and chance. *Evolution: Education and Outreach*, 3(2), 261–264. doi:10.1007/s12052-010-0231-3

Meyer, Jan, & Land, R. (2003). *Threshold concepts and troublesome knowledge: linkages to ways of thinking and practising within the disciplines*. University of Edinburgh UK. Retrieved from https://www.dkit.ie/ga/system/files/Threshold_Concepts__and_Troublesome_Knowledge_by_Professor_Ray_Land.pdf

Rosengren, K.S., Brem, S.K., Evans, E.M., & Sinatra, G.M. (Eds.) (2012). *Evolution challenges: Integrating research and practice in teaching and learning about evolution*. New York: Oxford University Press.

Ross, P. M., Taylor, C. E., Hughes, C., Whitaker, N., Lutze-Mann, L., Kofod, M., & Tzioumis, V. (2010). Threshold concepts in learning biology and evolution. *Biology International*, 47, 47–52.

Skolvalsreformernas genomförande och dess långsiktiga konsekvenser för individers sociala rörlighet

Susanne Urban, Uppsala universitet (projektledare)

Anders Trumberg, Uppsala universitet/Örebro kommun

Magnus Dahlstedt, Linköpings universitet

Martin Harling, Göteborgs universitet

Viktor Vesterberg, Linköpings universitet

Snart tre decennier efter att marknadsreformerna infördes i den svenska skolan ser vi att skolvalet inte har bidragit till ökad jämlikhet, genom att utjämna skillnader beroende på familjebakgrund och uppväxtområde, utan snarare tvärtom. Reformerna har bidragit till ett marknadstänkande där både elever och skolor blivit till produkter som marknadsförs och väljs. Våra studier visar att utbildningen har blivit allt starkare kopplat till familjers sociala bakgrund och att bostadssegregationens effekter har förstärkts.

Olika valsituationer är idag en självklarhet i vardagslivet. Skolvalet framstår som något naturligt, något som helt enkelt inte kan ignoreras. Genom skolvalet förväntas medborgarna själva ta ansvar för sin utbildning och för sin fortsatta karriär. Utbildningens roll i samhället har därmed förskjutits, från att tidigare i allt väsentligt ha varit något som samhället behöver förse sina medborgare med, till att alltmer bli en individuell möjlighet – eller kanske snarare en plikt – att skapa ett framgångsrikt liv (Dahlstedt och Trumberg 2017, Dahlstedt och Trumberg 2018, Trumberg 2015, Trumberg 2018). Skolvalet kan på så sätt ses som en del av en större samhällslig omvandling där individen inom en rad olika områden fostras till valfrihet (Dahlstedt och Fejes 2018).

Skolvalet ger en bild av marknadsreformernas samhällsliga konsekvenser

Syftet med studierna i detta projekt har varit att bidra till en fördjupad förståelse för hur elever styrs och fostras utifrån de normer och ideal som förmedlas i vad som kan kallas samtidens valsamhälle – hur elever på så sätt kommer att bli del av detta samhälle, hur styrningen av samhället i sig går till och vilka konsekvenserna blir. Genom att belysa skolvalsreformen med flera olika metodologiska angreppssätt och ur olika synvinklar har vi bland annat visat på samspelet mellan den lokalpolitiska översättningen av nationella riktlinjer och beslut, familjers och elevers tolkningar av skolval samt de konkreta val som görs och dess effekter på framtida karriärer. Genom att undersöka det fria skolvalet med dessa olika perspektiv har vi försökt fånga en sammanhållen, men samtidigt bred, bild av marknadsreformernas samhällsliga konsekvenser (Dahlstedt m.fl. 2019).

Elever som inte väljer betraktas som problem

Intervjustudier i tre mellanstora städer visar att skolvalet är en fråga som sällan diskuteras i den lokala politiska kontexten (Vesterberg och Dahlstedt 2018). Initialt, under 1990-talet, kom det upp till diskussion bland kommunpolitiker, men nu anses skolmarknaden vara tämligen etablerad. Därmed ses skolvalet av lokala politiker och tjänstemän i allt väsentligt som något som är här för att stanna.

Den fråga som upptar det mesta intresset lokalt är hur skolvalets olika effekter ska tas omhand. Men när det gäller att faktiskt hantera dessa effekter så finns det en påfallande brist på effektiva verktyg och hoppfulla visioner. Vi har heller inte kunnat se några större skillnader mellan hur politiker och tjänstemän ser på saken. Istället framträder de elever som av olika skäl inte väljer skola som ett problem. Ansvar för skolvalets effekter förläggs därmed på individen, kanske i synnerhet på dem som av olika skäl har svårigheter att välja. En återkommande idé är att elever behöver mer och bättre information för att kunna göra rationella och mer informerade val.

Skolmässan fostrar till valfrihet med marknadens logik

Skolornas marknadsplats iscensätts på ett både tydligt och konkret sätt på de olika skolmässor som vi har studerat i projektet. Avsikten med dessa mässor är att tillhandahålla information som är tänkt att ge eleverna ökade möjligheter att göra välgrundade skolval. Mässan är en konkret plats där skolorna agerar som på en marknad och där elever i någon mening blir till kunder. Lärare och andra företrädare för skolorna blir således till försäljare, utbildning blir till själva varan. Elever spelar på denna marknadsplats spelet enligt spelets regler, men förhåller sig samtidigt aktivt till hur dessa regler kan förstås (Dahlstedt och Harling 2017, Harling 2017).

Mässan blir därmed ett tydligt uttryck för en fostran till valfrihet som sker inom ramen för en marknadens logik. Samtidigt som mässorna iscensätts som en marknad där utbildning och skolor marknadsförs och konkurrensen är hård om elevernas uppmärksamhet, är det sedan eleverna som konkurrerar med varandra för att komma in på den önskade skolan (Dahlstedt och Harling 2017, Harling 2017).

Välj att bli vad du vill – eller den du redan är

Hur tänker då elever kring sin framtid i ljuset av det förestående valet av gymnasium? Även på detta område ser vi stor variation i elevernas sätt att tala om skolvalet. Vissa elever ser valet som en ödesfråga, någonting som är helt avgörande för hur framtiden ska gestalta sig. Valet anses forma framtiden, vad som blir möjligt och vilka karriärer och livsbanor som framstår som rimliga (Harling och Dahlstedt 2017).

En del elever har tydligt utstakade planer inför framtiden, med ett tänkt yrkesliv för ögonen, där valet av gymnasium är ett steg på vägen att realisera detta. För andra elever är relationen mellan skolval och framtidsplaner betydligt mer diffus. Vissa ser på framtiden med stor tillförsikt, medan andra ger uttryck för stor oro och osäkerhet inför vad framtiden har att ge. Somliga elever ser valet som en möjlighet att bli vad de vill, utifrån deras intressen här och nu. Ytterligare andra elever framhåller snarare betydelsen av social bakgrund för de val som görs och är möjliga att göra – här

framstår valet snarare som en fråga om att välja att bli den du redan är (Harling 2017).

I utsatta bostadsområden spelar valet roll

I relation till de förväntningar som fanns när skolvalsreformen genomfördes och till de förväntningar som många av eleverna ger uttryck för när de tänker kring framtiden frågar vi oss: Vilken betydelse har valet för elevernas framtid?

Genom studier av registerdata för hela Sverige kan vi konstatera att det trots allt är en majoritet av eleverna som till synes väljer att inte välja skola (Trumberg och Urban 2017). Vi observerar att det i genomsnitt inte finns någon större effekt på framtida inkomster eller utbildningsnivå av att välja att gå i en annan skola än den närmaste. Undantag är att de som bor i utsatta bostadsområden kan tjäna på att inte gå i den närmsta skolan.

Samtidigt kan vi konstatera att effekten för den majoritet i dessa områden som inte väljer skola är att de får sämre förutsättningar, jämfört med om alla hade gått i den närmaste skolan. Att studiemotiverade och/eller elever från socioekonomiskt starka grupper söker sig bort från vissa skolor innebär att skolor som annars skulle ha en mer blandad elevsammansättning blir mer homogena. Skolvalet innebär att elever med högutbildade föräldrar samlas i mer homogena skolor, vilket leder till en allt tydligare segregation i skolsystemet som helhet (Dahlstedt et al 2019, Trumberg och Urban 2017).

Referenser

- Dahlstedt, Magnus, Harling, Anders Trumberg, Susanne Urban & Viktor Vesterberg (2019). *Fostran till valfrihet. Skolvalet, jämlikheten och framtiden*. Stockholm: Liber.
- Dahlstedt, Magnus & Fejes, Andreas (red.) (2018) *Skolan, marknaden och framtiden*, Lund: Studentlitteratur.
- Dahlstedt, Magnus & Fejes, Andreas (red.) (2018) *Neoliberalism and Market Forces in Education: Lessons from Sweden*, London: Routledge.
- Dahlstedt, Magnus & Harling, Martin (2017) "The Future in a Goody Bag: Exploring School Fair Logics and Corporatization of Swedish Education", *Journal of Progressive Human Services*, 28(3), 140–163.
- Dahlstedt, Magnus & Trumberg, Anders (2017) "Towards a New Education Regime: The Neo-Liberal Turn in Swedish Education Policy", i: Ålund, Aleksandra m.fl. (red.) *Reimagineering the Nation: Essays on 21 Century Sweden*, Peter Lang: Frankfurt am Main.
- Dahlstedt, Magnus & Trumberg, Anders (2018) "Marknadsorienteringen av svensk skola", i: Ålund, Aleksandra m.fl. (red.) *Nation i ombildning*, Umeå: Boréa.
- Harling, Martin & Dahlstedt, Magnus (2017) Sälja, välja och svälja: En analys av skolval, marknadsisering och gymnasievalets logiker, *Utbildning & Demokrati*, 26(1): 159–176.

Harling, Martin (2017) *Välja vara: En studie av gymnasieval, mässor och kampen om framtiden*, Linköping: Linköpings universitet.

Trumberg, Anders (2015) *Att möjliggöra för blandning - Exempel på kontrollerat skolval och åtgärder mot skolegregation inom OECD*. Förkortad version. Rapport till Skolkommissionen.

Trumberg, Anders (2018) Skolval i internationell belysning, i: Dahlstedt Magnus & Fejes, Andreas (red.) *Skolan, marknaden och framtiden*, Lund: Studentlitteratur.

Trumberg, Anders & Urban, Susanne (2017) "Should I stay or should I go: a study on school choice and its impact on social mobility". *45th Congress of the Nordic Educational Research Association (NERA)* Köpenhamn, Danmark 23–25 mars.

Vesterberg, Viktor & Dahlstedt, Magnus (2018) "Consequences of Free School Choice and Local Responses", i: Dahlstedt, Magnus & Fejes, Andreas (red.) *Neoliberalism and Market Forces in Education: Lessons from Sweden*, London: Routledge.

Organiserad frihet. Styrning och reform i svenska universitet

Linda Wedlin, Uppsala universitet (projektledare)

Signe Jernberg, Uppsala universitet och Högskolan i Gävle.

Josef Pallas, Uppsala universitet

Tina Hedmo, Uppsala universitet

Daniel Lövgren, Uppsala universitet

Anna Niklasson, Uppsala universitet.

För att möta samhällets och näringslivets krav på kunskap, tillväxt och innovation förväntas universitet och högskolor vara styrbara och rationella. Senare års högskolepolitiska reformer, och då särskilt den så kallade autonomireformen, har formaliserat en bild av universiteten som självstyrande organisatoriska enheter. Men vad innebär det att vara självständig och rationell, och hur tar det sig uttryck i dagens moderna universitet och högskolor? Våra studier visar att ökad självständighet från staten inte har inneburit mindre styrning vid universiteten. För att kunna hantera större organisatorisk självständighet har dessa byggt upp en starkare intern organisation och en starkare hierarki. Förändringarna aktualiserar fundamentala frågor om vilken roll akademiska ideal och friheter bör ha.

I detta forskningsprojekt har vi fokuserat på förståelsen av universitet och högskolor som rationella och styrbara organisationer, och vad det innebär för verksamheten när självständighet står i centrum. Den alternativa syn på organisation och styrning som traditionellt rått vid universitet och högskolor bygger på att kunskapsutveckling och fri forskning förutsätter att ingen annan än forskaren själv kan bestämma inriktning, problem och utformning av forskningen. Universitetsorganisationer har betecknats som "löst kopplade system" (Weick, 1976) där enhetlighet och en tydlig hierarki varit underordnad hänsynen till olika verksamheters art och förutsättningar. Begreppet styrning har därmed en tvetydig betydelse när det gäller universitet och högskolor.

Begreppet autonomi var något relativt nytt i den svenska universitetskontexten när den så kallade autonomireformen började diskuteras. Men de grundläggande idéerna kring universitetens och högskolornas styrning och ledning som reformen satte i verket 2011 har en bakgrund i flera av de reformer som genomförts tidigare. Det gäller inte minst reformen om att införa mål- och resultatstyrning. I och med autonomireformen kom dock frågan om självständighet att sättas på sin spets: Vad betyder det att vara självständig, och med vilket syfte ska denna självständighet tillämpas?

Autonomi har blivit synonymt med frihet från statlig reglering

I den svenska diskussionen har begreppet autonomi främst kommit att associeras med antaganden om frihet. I fokus har en organisatorisk form av frihet stått som främst behandlar relationen mellan universiteten och staten. Det handlar alltså om frihet från staten och från statlig reglering. Själva reformen handlar i huvudsak om att den statliga detaljregleringen av beslutsformer inom högskolan avskaffades. Särskilt uppmärksammat har avskaffandet av laglig reglering av kollegialt beslutsfattande varit. Alternativa betydelser av begreppet frihet – till exempel frihet från ekonomiska intressen eller frihet från näringsliv eller andra aktörer och intressen i relation till utbildning och forskning – har inte diskuterats alls i sammanhanget. Detta kan tyckas anmärkningsvärt med tanke på den debatt om akademisk kapitalism och ekonomiska intressen och inflytande som förekommit i andra länder (Slaughter & Rhodes, 2009).

Synen på autonomi som friheten att organisera verksamheten och beslutsfattandet har krockat med en alternativ syn på frihet som är grundläggande inom akademien: den akademiska friheten – friheten att bestämma över såväl forskningens som utbildningens innehåll, form och kvalitet. I och med att detta är vad många inom den akademiska världen ser som autonomi har de två helt olika uttolkningarna av frihet lett till såväl konflikter som missförstånd i den svenska debatten. Inte minst har detta blivit tydligt när det gäller nedmonteringen av kollegiala beslutsprocesser som har satt uttolkningen av olika former av autonomi på sin spets.

På några få år har förväntningarna på styrning ändrats drastiskt

Föreställningen om organisatorisk frihet skapar också förväntningar om att det finns en kapacitet att styra. Detta är något som svenska universitet och högskolor inte tidigare haft men som de nu behöver bygga upp. I boken "Det ostyrda universitetet?" analyserar vi hur universiteten försöker skapa möjligheter och kapacitet att organisera och styra. Vi analyserar framförallt processerna för att bygga och stärka hierarki, öka rationalitet respektive skapa en identitet. Inspiration har vi hämtat från Brunsson & Sahlin-Andersson (2000) som beskriver sådana processer från andra delar av offentlig sektor som ett resultat av bland annat New Public Management ideal.

Våra empiriska studier visar hur nedmonteringen av kollegiala beslutsprocesser och stärkta linje- och chefsstyrningssystem har lett till en starkare hierarki vid högskolor och universitet. Vi har också kunnat notera hastigheten med vilket detta har skett – inom loppet av bara några få år har förväntningarna på hur styrningen ska se ut och organiseras förändrats relativt drastiskt. Vi ser att en ny typ av beslutssystem har fått alltmer inflytande vid universiteten. Här har vi analyserat såväl bibliometriska som andra framväxande system för kvalitetsmätning och uppföljning, och diskuterat deras roll och inflytande i styrningen. Vi har också observerat och analyserat hur kraven på tydlighet och "enhetlighet" föder ett ökat behov hos universiteten att kommunicera och visa upp sin verksamhet, inte minst genom media, PR och sociala medier.

Nya sätt att styra påverkar universitetens inneboende ”väsen”, syften och mål

Konsekvenserna av denna utveckling är inte otvetydigt bra eller dåliga, men de har tydliga implikationer för hur styrningen av lärosäten ser ut, vilka reformer den genomgår och vilka beslutsprocesser som är kopplade till detta.

För det första kan vi notera att svenska universitet traditionellt inte haft utvecklade, inneboende strukturer och processer för att hantera ökad organisatorisk självständighet. De har det fortfarande inte i lika hög grad som exempelvis amerikanska universitet har. Det är därför sannolikt att förändringar som syftar till att stärka hierarkin kommer att göras även i fortsättningen.

För det andra kan vi notera att detta påverkar universitetens inre organisation och liv avsevärt: det handlar på så vis inte enbart om organisatoriska processer utan också om universitetens inneboende ”väsen”, syften och mål. Inte minst viktigt är vilken roll professionella krav och hänsyn, till exempelvis akademiska ideal och friheter, bör få i relation till nya organisatoriska system.

För det tredje kan vi utan förvåning konstatera att relationen mellan stat och universitet förändras i och med ökad autonomi, men inte på det sätt som vi kanske omedelbart förväntat oss. Det är tydligt att färre statliga regler inte nödvändigtvis gett mindre styrning. Snarare har styrningen förändrats, och relationerna mellan de som styr och de som blir styrda har omformats. Dock är grundläggande frågor fortfarande obesvarade: Kan man styra universitet, och vem ska i så fall styra?

Detta är centrala frågor som formar förutsättningar för undervisning, forskning och lärande vid universitet och högskolor. På så vis bidrar vårt projekt till utbildningsvetenskapens grundläggande ambition att utveckla kunskapen om förutsättningar och villkor för akademisk kunskapsproduktion och lärande i takt med samhällets utveckling och förändring.

Referenser

- Brunsson, N. and Sahlin-Andersson, K. (2000) ”Constructing organizations: The example of public sector reform”, *Organization Studies*, 21(4): 721–746.
- Slaughter, S., and Rhodes, G. (2009) *Academic Capitalism and the New Economy*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Wedlin, L. och Pallas, J. (2017) *Det ostyrda universitetet?*, Göteborg/Stockholm: Makadam.
- Weick, K. (1976) ”Educational Organizations as Loosely Coupled Systems”, *Administrative Science Quarterly*, 21(1): 1–19.

Landsbygdens unga. Utbildning, plats och delaktighet

Elisabet Öhrn, Göteborgs universitet (projektledare)

Dennis Beach, Göteborgs universitet

Monica Johansson, Göteborgs universitet

Per-Åke Rosvall, Umeå universitet

Maria Rönnlund, Umeå universitet

Hur ser ungdomar utanför de stora städerna på sina möjligheter att utbilda sig, yrkesarbete och vara socialt delaktiga? Vad betyder platsen där de bor för dem och vad har de för relation till begrepp som klass, kön och migration? Med avstamp i sådana frågor har vi studerat undervisning och ungdomars attityder i sex skolor. Våra studier visar att elever i glesbygden är kritiska till storstadsnormen och värderar den lokala omgivningen högt. I småorterna finns en större benägenhet att jämföra sig med storstaden. Gemensamt för samtliga skolor är att motsättningar mellan grupper sällan tas upp i undervisningen.

Forskning om unga människors liv och utbildning är i hög grad forskning om stadens unga. Att den i så stor utsträckning bygger på förståelser och studier från urbana miljöer speglar en metrocentricitet (Farrugia, 2014) där urbana sammanhang görs allmängiltiga. Det innebär bland annat att kunskapen om ungas marginalisering och bristande delaktighet utgår från livet i begränsade urbana kontexter, och att specifika rurala behov och problem döljs, liksom betydelsen av kategoriseringar som klass, migration och kön i och mellan socio-spatiala områden.

Syftet med projektet *Landsbygdens unga* är att bidra med kunskap om ungdomars villkor, delaktighet och inflytande i olika kontexter. Hit hör intresse för hur ungdomar ser på den egna platsen, sin utbildning och sina möjligheter nu och framgent, hur undervisningen relaterar till den lokala omgivningen och hur den adresserar ungas möjligheter till arbete och social delaktighet. Hit hör också frågor om vad som framstår som likartade och olika problem i urbana och rurala omgivningar.

För att inkludera olika slags landsbygdsmiljöer har vi studerat sex skolor i olika slags rurala omgivningar i norra och södra Sverige (SKL 2011). De ligger i både glesbygd och i industrialiserade – eller före detta industrialiserade – småorter och i såväl inland som kustområden. Den empiriska studien är genomförd som en etnografi, med observationer i och utanför klassrummet, samtal med lärare och elever samt formella elevintervjuer. Materialet omfattar bland annat 340 timmars klassrumsobservationer i årskurs 8 och 9 samt 136 elevintervjuer (68 flickor och 68 pojkar).

Naturen i glesbygden värderas högt

De analyser vi gjort visar på likheter mellan olika landsbygdsmiljöer, men också skillnader. I industrialiserade – eller före detta industrialiserade – småorter förhåller sig människor och undervisningsinnehåll annorlunda till den egna omgivningen än i glesbygden. I båda miljöerna relaterar unga människor och undervisning till staden, men på olika sätt.

Urbanforskningen har ofta pekat på skolans bristande stöd för att unga i marginaliserade områden ska förstå sin position och kunna agera i relation till den (till exempel Beach & Sernhede, 2011). I det avseendet utgör studiens glesbygdsskolor en stark kontrast.

Där presenteras den egna omgivningen som värdefull både för invånarna där och för landet som helhet. Naturtillgångar av både ekonomisk och existentiell art står i centrum. Naturen framställs inte som den idyll en del tidigare forskning pekar på (till exempel Leyshon, 2008), utan som en påtaglig materiell och social tillgång. Som sådan används den konkret i undervisningen. Här formuleras också en kritik mot metrocentriciteten, dess romantisering av naturen (och rovdjur) och bristande politiska förståelse för de materiellt krävande villkor landsbygdens befolkning lever under.

I studiens småorter noterar vi inte samma värdering av den egna platsen, och dess relation till staden framställs snarast i termer av sin likhet med och närhet till storstaden och resten av världen.

Motsättningar mellan grupper tystas ned

I likhet med vad som tidigare konstaterats från stadsskolor (till exempel Schwartz, 2013) ser vi att lokala konflikter och motsättningar mellan grupper sällan tas upp i undervisningen. Såväl i glesbygden som i småorterna finns en påtaglig tystnad kring bland annat saker som är anmärkningsvärd med tanke på närheten till samiska områden och närvaron av samiska elever i en del skolor. Så samtidigt som studiens glesbygdsskolor förhåller sig betydligt mer kritiskt till hur den lokala omgivningen framställs jämfört med vad vi vanligen finner i storstadsskolor, visar denna tystnad inte på en fostran av ett generellt kritiskt förhållningssätt.

Ekonomi och lokal arbetsmarknad viktigt vid val av utbildning

Frågan om unga vill flytta eller stanna på uppväxtorten är central i tidigare landsbygdsforskning (se till exempel Waara, 2011), och den kommer också upp när unga i den här studien reflekterar över sin framtid. Hur angelägen frågan ter sig och vilken riktning den tar sig varierar. Generellt spelar det roll om ungdomar uppfattar att det finns arbete på platsen som gör att de kan försörja sig om de stannar kvar.

Övervägandena varierar också beroende på om orten har gymnasium och i så fall vilka program.

För unga som bor i samhällen med ett utbud av olika gymnasieutbildningar eller med pendlingsavstånd till sådana utbildningar, kan frågan om att stanna eller flytta delvis skjutas upp till efter gymnasiet. För övriga blir frågan mer akut, eftersom redan valet av gymnasieutbildning kan stå mellan att bo kvar eller flytta. Att flytta

åtföljs av ekonomiska överväganden som i en del fall innebär att ungdomarna och deras familjer tvingas ta ställning till om de har råd.

Studien pekar i det här avseendet tydligt på ekonomins betydelse för ungas utbildningsplaner. Den lokala arbetsmarknadsstrukturen är också betydelsefull såtillvida att unga tenderar att välja gymnasieprogram i linje med det lokala utbudet av okvalificerad manuellt arbete och service, respektive yrken som kräver högre utbildning (jfr Brox, 2006).

Klass, social bakgrund och ekonomi mindre tydlig

Studiens unga talar sällan om sociala relationer, kontroverser eller skillnader i termer av social klass, social bakgrund eller ekonomi. I det avseendet förefaller storstadsungdom mer benägen att explicit tala om social klass eller att hänvisa till människors inkomst och utbildningsnivå (och migrantbakgrund) som viktig för deras sociala position (till exempel Öhrn, 2011). Detta kan höra samman med att social bakgrund och migration framstår som mindre tydliga i rurala omgivningar där de inte visar sig lika konkret i form av segregerat boende och skolval som i staden.

Men det finns en likhet mellan de studerade landsbygdsskolorna och tidigare studerade stadsskolor i betoningen av *plats* som ett uttryck för sociala och materiella relationer. I urbanforskning är platsen tydligt klassad och etnifierad (till exempel Arnesen, 2002; Gitz-Johansen, 2003). I studiens landsbygdsskolor pekar platsen snarast på relationen mellan centrum och periferi; mellan boende i centralorten (där skolan finns) och utanför. Samtidigt finns utsagor från skolpersonal om skillnader mellan områden där föräldrars utbildningskapital och studieattityder tas upp på sätt som antyder att strukturella bakgrundsfaktorer ändå har betydelse.

Så även om betydelsen av klass förefaller mindre framträdande i de landsbygdsskolor vi studerat än vad som visat sig i storstadsstudier, är det för tidigt att dra slutsatser om detta. Här krävs mer forskning. Detta är väsentligt för utbildningsvetenskapliga frågor om utbildning, demokrati och sociala bakgrundsfaktorer. Vårt projekt bidrar här genom att utveckla diskussionen om plats med rurala frågor och utmaningar. Studierna visar hur dessa skiljer sig mellan områden med olika förutsättningar och historier, samtidigt som det finns en gemensam problematik gentemot en dominerande urban förståelse.

Referenser

- Arnesen, Anne-Lise. (2002). *Ulikhet og marginalisering. Med referanse til kjønn og sosial bakgrunn. En etnografisk studie av sosial og diskursiv praksis i skolen*. Oslo: Oslo universitet, Unipub Forlag.
- Beach, Dennis & Sernhede, Ove. (2011). From learning to labour to learning for marginality: school segregation and marginaliaation in Swedish suburbs. *British Journal of Sociology of Education*, 32(2), 257–274.
- Brox, Ottar. (2006). *The political economy of rural development*. Delft: Eburon Academic Publishers.

- Farrugia, David. (2014). Towards a spatialised youth sociology: the rural and the urban in times of change. *Journal of Youth Studies*, 17(3), 293–307.
- Gitz-Johansen, Thomas. (2003). Representations of ethnicity: How teachers speak about ethnic minority students. I D. Beach, T. Gordon & E. Lahelma (Red.), *Democratic education. Ethnographic challenges* (s 66–79). London: The Tufnell Press.
- Leyshon, Michael. (2008). The betweenness of being a rural youth: inclusive and exclusive lifestyles. *Social & Cultural Geography*, 9(1), 1–26.
- Schwartz, Anneli. (2013). *Pedagogik, plats och prestationer. En etnografisk studie om en skola i förorten*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- SKL. (2011). *Kommungruppsindelning 2011*. Stockholm: Seriges Kommuner och Landsting.
- Waara, Peter. (2011). Mellan något och någon – forskning om ungdom på landsbygden. I P. Möller (Red.), *Vem bygger landet?* Vilnius: Gidlunds förlag.
- Öhrn, Elisabet. (2011). Class and ethnicity at work: segregation and conflict in a Swedish secondary school. *Education Inquiry*, 2(2), 345–355.

Resultatdialog presenterar svensk utbildningsvetenskaplig forskning som finansieras av Vetenskapsrådet. Sedan år 2005 har resultat från aktuella forskningsprojekt sammanfattats dels på en årlig konferens, dels i en antologi. De sammanlagt 32 projekt som redovisas inom ramen för Resultatdialog 2018 involverar runt 150 forskare från 18 lärosäten. Tillsammans ger de prov på den stora spännvidd som utbildningsvetenskap rymmer. Vetenskapsrådet vill med Resultatdialog sprida nya forskningsrön så att dessa får genomslag och främja kontakter mellan alla som är intresserade av utbildningsvetenskaplig forskning.

Vetenskapsrådet
Västra Järnvägsgatan 3
Box 1035, 101 38 Stockholm
Tel 08-546 44 000
vetenskapsradet@vr.se
vetenskapsrådet.se

Vetenskapsrådet har en ledande roll för att utveckla svensk forskning av högsta vetenskapliga kvalitet och bidrar därmed till samhällets utveckling. Utöver finansiering av forskning är myndigheten rådgivare till regeringen i forskningsrelaterade frågor och deltar aktivt i debatten för att skapa förståelse för den långsiktiga nyttan av forskningen.